

פרשת שלח א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלְחוּ כָל נָשִׂיא בָהֶם:

birbirini nasıl tamamladığını göstermeye gayret edeceğiz.

2. Kendi adına ... gönder – İbranice Şelah Leha. Tora bu kısımda Tanrı'nın casus gönderme konusunda bir emir verdiğini söylemekle yetinmektedir. Burada görüldüğü kadarıyla olaya önyak olan Tanrı'dır. Halkın bu konuda herhangi bir isteğinden bahsedilmemektedir. İleride 32:8 ve Yeşua 14:7'de yazılanlar da aynı izlenimi vermektedir. Ancak Devarim 1:22'de açık bir şekilde casus gönderme konusundaki isteğin halktan geldiği söylenmektedir. Hahamlarımız da, olayı başlatanın gerçekten de halk olduğunu, Tanrı'nın ise buna sadece onay verdiğini öğretirler (Daat Mikra).

Tora bu konuya burada yersiz gibi görünen "kendine", "kendin için" ya da "kendi adına" anlamına gelebilen **Leha** sözcüğüne yer vererek değinmektedir. Bu sözcük, buradaki emrin öncesinde olan bazı gelişmeler hakkında ipucu verme amaçlıdır. Söz konusu gelişmeleri Moşe Rabenu, Erets-Yisrael'e giren nesle yaptığı hitapta açıklar (Devarim 1:21-23). Tanrı halka ülkeyi fethetmelerini söyleyince, halk Moşe'ye gelip ondan, Kenaan Ülkesi hakkında bilgi edinip kendilerine bir rapor vermeleri için casuslar gönderilmesini istemiştir. Moşe ne yapmak gerektiği konusunda Tanrı'ya danışmış, Tanrı da burada okuduğumuz emri vermiştir (İbn Ezra). Ancak emre eklediği **Leha** sözcüğü bir konuya işaret etmektedir: Tanrı, Moşe'ye "Onlara Ülke'nin iyi olduğunu söyledim (Şemot 3:17). Ama buna rağmen Sözüm onları tatmin etmiyorsa Ben de bu isteği geri çevirmeyeceğim. Ama bil ki bunu sana Ben emretmiyorum. Eğer istiyorsan kendi uygun gördüğün şekilde bu insanları gönder" diye karşılık verir. Bu nedenle Tanrı "**Şelah Leha – Kendi adına gönder**" demektedir. Kısacası bu casusluk görevi Tanrı'nın gözünde gereksiz ve yersizdir.

Burada önemli bir prensibi görmekteyiz. Tanrı bir insanın, gitmek istediği yolda gitmesine izin verir, hatta bu yöndeki engelleri kaldırır. Bunun bir örneğini Paro'ya karşı davranışında görmüştük. Paro Bene-Yisrael'i göndermeyi reddettiği ve bunu istemediği için, Tanrı da onun daha inatçı olmasını sağlamıştır. Şimdi de halk Tanrı'nın

Sözü'nü sorgulayan bir tavırla Erets-Yisrael hakkında şüphe ve endişe belirtileri göstermiş, Tanrı da onları engellememiş, istedikleri izni vermiştir: "Ülke hakkında isteksiz olduklarını görüyorum. Bu nedenle casusların getirecekleri rapor doğrultusunda hatalı varsayımlara kapılarak burayı miras alma hakkını kaybetmelerine olanak sağlayacağım." (Midraş – Tanhuma 5; Talmud – Sota 34b; Raşi).

Anlaşıldığı üzere, her ne kadar Tanrı buna onay verdiyse de, günahın başlangıç noktası halkın Tanrı'nın önceki sözüne güvenmeyip araştırma talebinde bulunmasıdır. Öte yandan, metnin basit anlamına bakıldığında, casus gönderme konusu başlı başına bir yanlış olarak değerlendirilmiyor gibi görünmektedir. Moşe Rabenu'nun Devarim Perek 1'deki hitabında da halkı bu konuda eleştirmediğini görüyoruz. Nitekim Moşe orada halkın teklifini uygun karşıladığını bizzat söylemektedir (Devarim 1:23). Savaş öncesinde öncüler göndermek ve savaşa doğal yollarla hazırlanmak Tanrı'nın Sözü'ne güvenmemek anlamına gelmez (bkz. Araştırmalar k.b., Ramban'ın açıklaması). Bu bakışla, casusların gönderilmesi, Ülke'nin fethi için "kabul edilir" hazırlıklara dâhildir. Hangi nedenle olursa olsun, sonuçta Moşe bu teklifte bir sorun görmemiştir. Ancak Tanrı hem halkın bu isteğindeki temel noktanın daha derindeki bir güvensizlik olduğunu gördüğü, hem de casusların önyargı ve kötü niyetle rapor getireceklerini bildiği için sadece onay vermekle yetinmiştir. Sonuç olarak görev fiyaskoyla sonuçlanmış, hem casuslar hem de halk günah işlemiştir (Daat Mikra).

Başka bir görüşe göre ise Moşe, görünüşte halkın bu isteğini onaylamış olmasına karşın, bu onayın ardından halkın bu keşif gezisinden vazgeçeceğini düşünmüştür. Hahamlarımız bunu bir misalle açıklarlar: Bir adam, bir eşek almak ister; ama önce onu sınaması gerektiğini söyler. Satıcı istekli bir şekilde bunu kabul eder. Adam "Bunu dağlara vadilere götürebilir miyim? Zor şartlara dayanır mı?" diye sorunca satıcı "Tabii ki! Al götür dene!" der. Adam satıcının hayvana bu kadar güvendiğini ve hiç endişe belirtisi göstermediğini görünce eşeğin gerçekten de dayanıklı olduğuna kanaat getirir, düşündüğü sınavı

Şelah Leha

[73. Erets-Yisrael'i Keşif Görevi]

13

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

² “Kendi adına adamlar gönder ve Benim Bene-Yisrael'e vermekte olduğum Kenaan Ülkesi'ni araştırınsınlar. Her atasal kabile adına birer kişi gönderin. Her biri aralarında lider [konumunda olsun].”

13.

1-15. Meragelim / Casuslar. Bene-Yisrael Erets-Yisrael'in eşğine ulaşmıştır ve Moşe onlara artık Ülke'yi fethetme zamanının geldiğini söylemiştir (bkz. Devarim 1:21). Tam bu noktada dönüm noktası niteliğinde bir olay meydana gelir. Ulusun on iki gerçekten büyük lideri Ülke'yi araştırmakla görevlendirilir – sonuçta halkın moralini bozan ve Tanrı tarafından miras olarak verilmiş Ülke'yi fethedeceklerine dair inançlarını kaybetmelerine yol açan haberlerle geri dönerler. Bunun sonucunda, o neslin tüm erkekleri çölde ölmeye mahkûm edilecek ve ulusun Erets-Yisrael'e girmesi yaklaşık 38,5 yıllık bir gecikmeye maruz kalacaktır.

Yüzeysel bakışla, bu konunun şimdi anlatılmasının nedeni, kronolojik olaylar zinciri içinde önceki kısmın hemen ardından geliyor olmasıdır. Öte yandan Raşi, Korah'ın *Perek* 16'da okuyacağımız isyanının Hatserot'ta gerçekleştiğini belirtir (Devarim 1:1 ačk.; bkz. p. 20 ačk., *Üzüm-lerin olgunlaşma sezonuydu* k.b.). Miryam'la ilgili olay da Hatserot'ta meydana gelmiştir. Casuslar ise Paran çölündeki, Hatserot'tan sonra konaklanan başka bir yerden gönderilmişlerdir. Bu durumda Tora casuslarla ilgili bu bölümü Korah'ın isyanından önce anlatmakla kronolojik anlatımdan sapmış olmaktadır. Neden? Miryam'ın hatası Moşe Rabenu hakkında *Laşon Ara* konuşmasıydı. Tora konuları bu şekilde sıralamakla, casusların *Laşon Ara* günahının ne kadar ağır olduğu konusunda ders almadıklarını ve Erets-Yisrael hakkında *Laşon Ara* konuşarak aynı günahı işlediklerini vurgulamaktadır (*Midraš – Tanhuma* 5; Raşi; *Mizrahi*; *Sefer Zikaron*).

Bu olay, akıllara birçok soru getirir. Bu sorulardan bazıları şunlardır: Tanrı'nın Erets-Yisrael ile ilgili sözleri yeterli değil midir? Casusları göndermeye neden gerek duyulmuştur? Eğer Erets-Yisrael'i araştırmak için casuslar göndermek olumsuz bir davranışsa, neden daha ileride bunun aynısını bizzat Moşe (21:32) ve ondan sonra da Yeşua yapmıştır? (Yeşua 2:1) Tanrı, Moşe'nin bu casusları yollamasına neden izin vermiştir? Daha

ileride Moşe'nin halkı casusları yollama istekleri nedeniyle sertçe azarladığını görüyoruz (Devarim 1:22). Oysa Moşe bu keşif yöntemini bizzat kendisi de uygulamıştır. Öyleyse halkı paylamanın nedeni nedir? Burada Moşe'nin casuslara tam olarak hangi konulara dikkat etmeleri gerektiğini ayrıntılı bir şekilde sorduğunu görmekteyiz (p. 17-20). Casuslar bu görevi gerektiği gibi yerine getirmiş ve gördüklerini rapor etmişlerdir. Bu raporlarını kendi gözlemlerinin sonucunda verdiklerine göre, neden anlattıkları şeyler nedeniyle suçlu bulunmuşlardır? Onlardan yalan söylemeleri mi beklenmiştir ki?! Daha da ilginç, bunun 38,5 yıl sonrasında Moşe'nin Erets-Yisrael'e girecek olan nesle bu Ülke'yi ve içindeki halkları çok güçlü ve fethedilmesi son derece zor olarak tanımladığını görüyoruz (Devarim 9:1-2). Casuslar bunun daha hafifini söyledikleri için suçlanıp cezalandırılmışlarken, Moşe bu cesaret kırıcı olabilecek sözleri nasıl olup da söyleyebilmiştir? Ramban'ın sorduğu tüm bu sorulara aşağıdaki açıklamalarda cevap bulmaya çalışacağız.

Casuslarla ilgili bu olaya, buradaki asıl anlatımının dışında, Tora'da üç (32:8-13, Devarim 1:22-46 ve 9:23), *Neviim*'de iki (Yeşua 14:7-9, Yehezkel 20:15-17 – ima yoluyla), *Ketuwim*'de de bir (Teilim 95:8-11) kez olmak üzere *Tanah*'ın altı yerinde daha kısaca değinilmektedir. Bu farklı yerlerde verilen detaylar tam olarak birbiriyle uyum içinde görünmemekte, hatta yüzeysel bakan biri tarafından tezat olarak algılanabilecek şekildedir. Uyumsuz görünen detaylar casusların gönderilmesi konusundaki ilk fikrin ya da emrin kimden çıktığı, gözlemledikleri Ülke hakkında verdikleri raporlar, varılan sonuçlar, bu olayda asıl suçlunun kim olduğu gibi konulardadır. Ramban ve Abravanel bu konular üzerine yoğunlaşmışlar ve bu görünürde uyumsuz detayların aslında birbirini tamamlar nitelikte olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu, “Tora'nın sözleri bir yerde zenginken diğer yerde fakirdir” prensibiyle uyum içindedir. Buna göre Tora bir konudaki bazı detayları başka bir yerde laf arasında söyleyebilir. Buradaki açıklamalarımızda da, metnin temel anlamını esnetmeden söz konusu detayların

גוֹשְׁלַח אֶתְּם מִשֶּׁה

מִמִּדְבָּר פָּאָרָן עַל-פִּי יְהוָה כָּלֵם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל הֵמָּה:

yüksek düzeyli kişiler seçmesi önemlidir. Alelade kişiler görevlendirilmiş olsaydı belki de Ülke'nin iyi yanlarını görmekten aciz kalacaklar, hiç iyi şeyler anlatmayacaklar ve bunun sonucunda halk Tanrı'nın Ülke'nin iyi bir yer olduğu konusunda doğruyu söylemediğinden şüphelenip, verilen cezadan sonra bile *teşuva* yapmayacaktı. Ama şimdi, giden casuslar her ne kadar halkın Ülke'yi ele geçirmeye gücü olmadığını söyleyerek insanların cesaretini kırmışlarsa da, yine de yalan söylememişler, Erets-Yisrael'in iyi yanlarını da anlatmışlar (13:27) ve Ülke'nin iyi olduğunu belirtmişlerdir (Devarim 1:25). Sonuç olarak, verilen ceza sonrasında halk hatalı olanın Tanrı değil kendisi olduğunu kabul etmiş ve gözyaşları içinde dua ederek samimi bir *teşuva* yapmıştır (Devarim 1:41-45). Gerçi Tanrı bu duaları kabul etmemiştir; ama bunun nedeni, işlenen günahın *Hilul Aşem* sınıfında olmasıdır (bkz. Vayikra 22:32); zira bu günah sadece ölümlerle tam telafi bulur (bkz. Vayikra 16:30 açık., *Günahların affı ve onarımı* k.b.) (Sforno).

Lider – Ya da “başkan”. İbranice **Nasi**. Ancak bu kişiler 1:5-15'te listelenenler değildir. Ama sayılan liderler de halkın genel yönetiminden sorumludurlar. Böylece Moşe çok üst düzeyde liderler seçmiştir (*Meam Loez*). Yeoşua ve Kaleb gibi çok üst düzeydeki kişilerin katılımlarının da gösterdiği gibi, bunlar çok saygı duyulan yöneticilerdir (bkz. s.p. açık.). Amaç, Ülke'nin iyiliğini görüp kavrayabilecek düzeydeki kişileri görevlendirmektir (Sforno; bkz. ö.a.).

Buradaki **Nasi** sözcüğü, “**Nasa** – Yükseltmek, Kaldırmak, Taşımak” köküyle bağlantılıdır. Raşbam bu sözcüğü “onlar içinde kalbi kendisini kaldıran / yükselten”, yani “gönüllü olmaya hazır” şeklinde değerlendirir (bkz. Şemot 35:21 açık.). Bu görev özel bir cesareti gerektirdiği için gönüllü olmak şarttır; dolayısıyla, nüfus sayımına (1:17) ve Erets-Yisrael'in paylaşılmasına (34:17) nezaret eden liderlerden farklı olarak, bu göreve gidecek kişileri Tanrı ismen belirlememiştir. Bunun yerine Tanrı Moşe'ye asgari gereklilikleri bildirmiş, her kabilede yüksek konumda olan birinin gönderilmesini emretmiştir. Sonra Moşe, halkın talebi üzerine bir duyuru yapmış ve bu göreve çıkmaya gönüllü olan kişilerin kendisine başvurmasını söylemiştir. Daha sonra da başvurular içinden her kabile için bir temsilci olarak hem maneviyat, hem fizik hem de karakter gücü

açısından en üst düzeydeki kişileri seçmiştir (Ramban; Raşbam).

3. Tanrı'nın Sözü'ne uygun olarak – Bu konuda önceki pasukta bir açıklama verilmiştir. Alternatif olarak “*Tanrı'nın Sözü'ne göre*”. Ama anlam, Tanrı'nın casus gönderme konusunda “emir” değil, sadece “izin” verdiği şeklindedir (Raşi). Bir başka alternatife göre “*Tanrı'nın onayıyla*”. Moşe seçtiği kişilerin yeterli düzeye sahip olup olmadıklarını onaylaması için Tanrı'ya danışmış, Tanrı da onay vermiştir (*Midraş – Tanhuma*; *Midraş – Yalkut Şimoni*; *Meam Loez*).

Paran çölünden – Şu anda bulunulan yer olasılıkla Ritma'dır (Sforno). Burası Paran çölünde Hatserot'tan sonra geldikleri en son konaklama yeridir (33:18). Başka kaynaklara göre ise halk bu aşamada Kadeş Barnea'dadır (krş. p. 26; Ramban; *Hizkuni*; *Lekah Tov*). Bkz. 32:8; Devarim 1:19, 1:22 ve 9:23; Yeoşua 14:7. Bu, Kadeş Barnea'nın Erets-Yisrael'e girişteki ilk yer mi (Sforno), yoksa girmeden önce çöldeki son yer mi (Ramban) olduğuna dair görüş ayrılığına bağlıdır (bkz. 12:16 açık.; p. 26 açık.). Eğer ikinci görüş doğruysa Kadeş Barnea ile Ritma aynı yerdir (33:16, *Hizkuni* o.a.). Her durumda Kadeş Barnea ile Bene-Yisrael'in kırk yılın bitiminde geldikleri Kadeş aynı yer değildir (Ramban; bkz. 20:1).

[Önemli] Kişilerdi – İbranice **Anaşim**. Bu, mevki ve önem belirten “**İş** – Kişi” sözcüğünün çoğul halidir (krş. Bereşit 43:3; Şemot 2:11). Pasuğun anlamı için gerekli olmadığı halde yine de kullanıldığı takdirde, **Anaşim** sözcüğü önemli insanları belirtir. Burada da bu insanların “kişiler” olduğunun söylenmesinin bir gereği yoktur (*Devek Tov*). Söylendiğine göre bu casuslar önemli, tanınmış ve kahraman kişilerdir (İbn Ezra).

Baal Aturim peraşanın ilk sözcüklerinde bu konuda bir ipucu bulur: “**Şelah Leha Anaşim** – Kendi Adma Adamlar Gönder” sözcüklerinin son harfleri – sırasıyla Het, Haf, Mem – “**Haham** – Bilge” sözcüğünü oluşturur. Ancak ne yazık ki bu özelliklerine rağmen onlar da *Yetser Ara*'nın tuzağına düşmüşlerdir.

❧ Casusların Hatasının Bazı Temel Nedenleri.

Burada ismi geçenlerin çoğu, olay sonrasında günahkâr damgası yiyecek olmasına rağmen bu noktada *tsadik* konumundadır

³ Moşe, Tanrı'nın Sözü'ne uygun olarak onları Paran çölünden gönderdi. Hepsisi [önemli] kişilerdi; Bene-Yisrael'in başlarıydılar.

yapmaya gerek görmeden hayvanı satın alır ve memnun kalır. Benzer şekilde, Moşe de, halkın isteğini kabul etmekle, herkesi endişelenecek hiçbir şey olmadığına dair ikna edeceğini düşünmüştür. Ama Moşe yanılmış, halk gerçekten casusların Ülke hakkındaki araştırmalarının sonuçlarını öğrenmek istemiş ve sonuç olarak Moşe casusları göndermek durumunda kalmıştır.

Bir açıklamaya göre **Şelah Leha** ifadesi "*kendin için, kendi yararm için gönder*" anlamında da değerlendirilebilir. Her ne kadar Moşe henüz Erets-Yisrael'e girmekten açık olarak men edilmemişse de, Tanrı bazı yerlerde bu konuda imalarda bulunmuştur (bkz. Şemot 6:1 ve 17:14 açk.). Bu durum, Erets-Yisrael'e planlandığı gibi şimdi girilmesi halinde Moşe'nin bunun öncesinde ölmesini gerektirir. Ancak casusların getirdikleri rapor sonrasında işlenen günah nedeniyle halk çölde toplam kırk yıl dolaşmaya mahkûm edilince, Moşe'nin ömrü de bu eklenen yıllar kadar uzamıştır. Bu açıdan Tanrı "*kendi yararm için gönder*" demekle, Moşe'ye, üstü kapalı olarak casusları göndermenin kişisel olarak kendisine bir yarar sağlayacağını söylemektedir (Rabenu Behaye).

Araştırsınlar – İbranice **Veyaturu**. Kullanılan **Latur** fiili, incelemek, araştırmak, hakkında bilgiler toplamak, keşfetmek gibi anlamlar içerir (bkz. 15:39).

Ramban, girişte [ondan alıntı yaparak] sorduğumuz bazı sorulara cevap verir. Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'i inceleme konusundaki isteğinin temelinde, tanınmayan topraklarda yapılacak her savaş öncesinde olduğu gibi, gidilecek en iyi yolu, saldırıya en az dayanıklı yeri belirlemek için öncüler göndermek vardır. O bölgeye ilk hangi yönden saldırılacağını, fethetmeye başlamak için en uygun yerin neresi olduğunu bu öncüler belirler ve saldırı zamanı geldiğinde de orduya rehberlik ederler. Devarim 1:22'de, Bene-Yisrael'in de tam olarak bu konular hakkında rapor istediklerini görüyoruz. Bu hiç de sorunlu bir istek değildir; nitekim bizzat Moşe de Yeşua da benzer amaçlarla öncüler göndermiştir. Burada Moşe'nin teklifi olumlu karşılamaşının nedeni de budur. Çünkü genel bir prensibe göre Tora, insanların mucizeye güvenmemelerini, aksine doğal yollarla yapılması gereken her şeyi yapmalarını emreder. Savaşı kazanmak için de halkın öncüler göndermesi, pusular kurması ve savaş taktikleri uygulaması gerekir (ör. bkz. Yeşua 8:2). Sonra da Tanrı'ya güvenilip savaşta başarı

sağlaması için dua edilir. Buna bağlı olarak, Moşe Ülke'de tam olarak neleri incelemeleri gerektiğini onlara tek tek söylemiştir. Mesela şehirler surluysa onları fethetmek için rampalar ve kuleler yapmaları ya da başka bir yönden saldırımları gerekecektir. Ayrıca halk Moşe'ye başvurduğu zaman, görevli olarak Erets-Yisrael'e gidecek kişiler için **Veyahperu** sözcüğünü kullanmıştır (Devarim 1:22). Bu sözcük, özellikle savaş öncesinde, saldırı için seçilecek en iyi yolu belirleme anlamındadır. Ama Tanrı emir verirken, sanki bir mal satın alıyormuş gibi ince eleyip sık dokuyarak araştırmayı belirten **Veyaturu** sözcüğünü tercih etmiştir. Moşe de bu nedenle casusları tam olarak nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda yönlendirmiştir. Amaç halkın bu görev sonrasında mutlu olmasını sağlamaktır. Moşe Ülke'nin iyi yanlarını çok iyi bildiğinden [zira Tanrı ona Ülke'yi mutlaka anlatmıştır], casusları yönlendirirken tam olarak nelere dikkat etmeleri gerektiğini önemle vurgulamıştır. Ülke'nin iyi ve verimli olduğunu görüp olgun meyvelerinden getirdiklerinde, herkes Tanrı'nın onları gerçekten de iyi bir Ülke'ye getirdiğini görüp sevinecek, bu da halk için önemli bir teşvik kaynağı olacaktır (Ramban).

Her atasal kabile adına birer kişi – Tam çeviriyle "[her birinin] atalarının kabilesi adına bir kişi, bir kişi". Ancak casuslar arasında Levi kabilesinden temsilci yoktur; çünkü Levi kabilesi, Erets-Yisrael'de pay sahibi değildir (*Daat Zekenim*).

Genel olarak bunun gibi casusluk ve keşif görevleri için çok sayıda kişi gönderilmez. Nitekim daha ileride Yeşua'nın da sadece iki kişi gönderdiğini görmekteyiz (Yeşua 2:1). Olasılıkla burada da halk iki-üç kişilik bir grup göndermeyi düşünmüştür. Ancak olabilecekleri bilen Tanrı müdahale ederek, hem Moşe'ye "Onların kendi seçtikleri insanları göndermelerine izin verme. Sen kendin gönder" demiş, hem de her kabilenin birer kişiyle temsil edildiği bir heyetin gönderilmesini emretmiştir. Böylece görev başarıya ulaştığı takdirde bunda herkes pay almış olacak, başarısızlık halinde de sorumluluk eşit olarak tüm kabilelere ait olacaktır. Ayrıca pasuğun devamında görüldüğü gibi Tanrı bu kişilerin alelade insanlar değil, lider konumundaki kişiler olmasını öngörmüştür. Sıradaki pasukta bu grubun "*Tanrı'nın Sözü'ne uygun olarak*" gönderildiğinin vurgulanması, bu noktayı işaretlemek içindir (Ramban; Rabenu Behaye).

Tanrı'nın bu müdahalesi sonucunda Moşe'nin

- 4-5 ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמִטָּה רְאוּבֵן שְׁמוֹעַ בֶּן-זִכּוֹר: ה לְמִטָּה שְׁמֵעוֹן
- 6-7 שֹׁפֵט בֶּן-חֹרִי: ו לְמִטָּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה: ז לְמִטָּה יִשָּׁשְׁכָר
- 8 יִגָּאֵל בֶּן-יִוְסֵף: ח לְמִטָּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בֶּן-נָוִן:

çocuklarıyla savaşması doğal bir durum değildir” (*More Anevochim* 3:32). Casusları ve halkı hataya sürükleyen de bu, cesarettten yoksun ruh halidir.

Her durumda, casusların, kendi üst düzeylerinden beklenen şekilde, her şeyin önüne Tanrı’ya olan inanç ve güvenlerini koymaları gerekirdi. Eğer Tanrı onlara Erets-Yisrael’e girmelerini emretmişse, onlar da bunu yapmalı – tanık oldukları kehanetsel öngörülerin hangi düzene göre gerçekleşeceği konusundaki kararı Tanrı’ya bırakmalıydılar.

4-15. Bu listede verilen sıralama, casusların kişisel büyüklüklerine (Ramban) ya da yaşlarına (Sforno) göreler. Kalev’in üçüncü, Yeoşua’nın ise beşinci olarak belirtilmesi, ilk sırada adı geçen iki casusun her ikisinden de büyük olduğunu ve dolayısıyla grubun ne kadar saygın kişilerden oluştuğunu açıkça gösterir (Rabenu Behaye; *Meam Loez*).

4. Şamua ben Zakur – Olasılıkla “*Şemuel* – Tanrı’nın Duyduğu” isminin başka bir formudur. Bkz. Divre Ayamim I 4:26. Alternatif olarak Efrayim kabilesi başkanı Elişama’nın isminin kısa bir formu da olabilir (bkz. 1:10). Bu isim bazı Aramca papirüslerde de görülmüştür. Babasının ismi de olasılıkla “*Zeharya* – Tanrı’nın Hatırladığı” isminin kısa bir formudur (*Daat Mikra*).

5. Şafat ben Hori – İsim olasılıkla “*Tanrım Yargıladı*” anlamına gelen Elişafat ya da Yeoşafat isminin kısa halidir. Erets-Yisrael’deki arkeolojik kazılarda, üzerinde Leşafat isminin bulunduğu I. Bet-Amikdaş dönemine ait bir mühür bulunmuştur. Babasının ismi de Hur (bkz. s.a.) isminin farklı bir şekli olarak görülebilir (*a.k.*).

6. Kalev ben Yefune – Bkz. p. 30, 14:6 vs. İsmi kökeni açık değildir. Ancak diğer Sami dillerinde de çok görülen hayvan isimlerinde olduğu gibi, isim “*Kelev* – Köpek” ile bağlantılı olabilir. Babasının isminin de nereden kaynaklandığı belli

değildir. Bir olasılıkla ebeveyninin “Tanrı ona yüz versin (*Yifne*)” şeklinde bir dua olarak verdikleri bir isimdir (*a.k.*).

Bu noktada Kalev 40 yaşındadır (krş. Yeoşua 14:6-7). Geleneksel bilgilere göre Divre Ayamim I 2:9’da ismi geçen Hetsron-oğlu Kalev’le aynı kişidir (*Talmud Yerusalmi* – *Yevamot* 10:7) ve Yaakov Avinu’nun oğlu Yeuda’nın torunudur (krş. Bereşit 46:12). İleride Bene-Yisrael’e hâkimlik edecek olan Otniel ben Kenaz’ın üvey kardeşidir (Yeoşua 15:17; *Talmud* – *Sota* 11b). Bu nedenle “*Kenizi* [=Kenaz’ın ailesine mensup] *Kalev ben Yefune*” olarak adlandırılmaktadır (32:12). Kalev, Moşe’nin ablası Miryam’la evlenmiştir (Divre Ayamim I 2:19-20; *Targum Yonatan* o.ç.; *Sifre*). Bu evlilikten Hur doğmuştur (bkz. Şemot 17:10) ve Betsalel de onun oğludur (Şemot 31:2). *Midraş’a* göre Kalev Paro’nun ayrıca Moşe’yi büyüten kızı Bitya ile de evlenmiştir (Divre Ayamim I 4:18’i açıklayan *Talmud* – *Megila* 13a; bkz. Şemot 2:5 açk.). Ayrıca bkz. Divre Ayamim I 2:42-50 ve 4:15.

7. Yigal ben Yosef – Bu isim de bir ebeveyn duası niteliğindedir: “Tanrı onu kurtarsın (*Yigal*)”. Babasının ismi ise oldukça ünlüdür (*Daat Mikra*).

8. Oşe bin Nun – Bu da daha sonra Moşe’nin tamamlayacağı üzere (bkz. p. 17 açk.) Tanrı’nın kurtarmasını dileyen bir isimdir. İleride bir peygamber de bu isimle anılmaktadır (bkz. *Tanah*’ta Oşe kitabı). Ayrıca arkeolojik çalışmalarda bazı mühürlerde bu isim bulunmuştur. Babasının ismi Nun, hem Aramca hem de Akad dilinde “balık” anlamına gelir. İsimde “oğul” anlamına gelen “ben” yerine “bin” kullanılması sadece Yeoşua’ya özgüdür (bkz. p. 17 açk.). Ancak benzer kullanımlar “Binyamin” isminde (Bereşit 35:18) ve Devarim 25:2’de de görülmektedir (*Daat Mikra*).

⁴ İsimleri de şunlardı:

Reuven kabilesi adına, Şamua ben Zakur.

⁵ Şimon kabilesi adına, Şafat ben Hori.

⁶ Yeuda kabilesi adına, Kalev ben Yefune.

⁷ Yisahar kabilesi adına, Yigal ben Yosef.

⁸ Efrayim kabilesi adına, Oşe bin Nun.

(*Midraş – Tanhuma* 4; Raşi). Hahamlarımız bu denli yüksek mevkideki kişilerin nasıl olup da hataya düşebildikleri hakkında çeşitli açıklamalar yaparlar. *Midraş*'a göre bu kişiler bu hataya tam da yüksek mevkileri nedeniyle düşmüşlerdir. Manevi yetenekleri sayesinde Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'e girme vaktinin henüz gelmediğini görmüşlerdir. Bunun iki nedeni vardır: [1] Bene-Yisrael henüz bunu hak edecek durumda değildir. [2] Kanaan ulusları, yok edilmeyi hak edecek günah limitine ulaşmamışlardır ve Tanrı her yönden adil olduğu için onları bu limit dolmadan yok edecek değildir (krş. Bereşit 15:16) (*Piruş Al İbn Ezra*). Beer Moşe'ye göre onların bu ikinci sonuca varmalarının temelinde Tanrı'nın Avraam'a vermiş olduğu sözde, Erets-Yisrael'e sadece dördüncü nesilde girileceğini söylemiş olması vardır. Bu görüş, onların yanlış varsayımlara ulaşmalarına, adımlarını ve düşüncelerini de buna uydurmalarına neden olmuştur (devamı için bkz. p. 30 açk., *Elbette çıkıp k.b.*).

Başka bir açıklamaya göre bu kişiler Tanrı'ya o denli bağlıdır ki, çölde kalmayı tercih etmişlerdir. Zira Erets-Yisrael'e girdikten sonra normal bir yaşam sürmeleri, vakitlerinin önemli bir kısmını geçimlerini sağlamak için kullanmak zorunda kalmaları gerekecektir. "Normal ve doğal" bir yaşam sürmek, toprağı işlemek, hayvan yetiştirmek, ticaret yapmak gibi meşgalelere vakit ayırmak durumunda olacaklar – ayrıca bunları yaparken elde ettikleri kazançların kendi güç ve çabalarının değil, Tanrı'nın bereketinin sonucu olduğunu sürekli olarak akıllarında tutmaları gerekecektir (Devarim 8:14-18). Oysa çölde her şey – yiyecekleri, korunmaları, giysilerinin yeni kalması – Tanrı tarafından mucizevî olarak sağlanmakta olduğu için Tora öğrenimlerini bir an için bile kesintiye uğratmaları gerekmediği gibi, Tanrı'yı unutma riski de yoktur. Ancak bir konuyu anlamamışlardır. Tora öğrenimi çok, ama çok önemlidir; ancak yine de "**Lo Amidraş U Aikar, Ella Amaase – Esas Olan Öğrenim Değil, Uygulamadır**" (*Mişna – Pirke Avot* 1:17). Ve Tora

öğrenimini önemli kılan şey, insanı uygulamaya sevketmesidir. Yoksa Tora sadece teorik ve entelektüel bilgi değildir. Bu açıdan bu büyük insanlar, sırf Tora öğrenimlerini rahat bir ortamda gerçekleştirmek için Erets-Yisrael'e girmekten kaçınmak bir yana dursun, halkın Tora'nın en iyi ve en geniş haliyle uygulandığı yer olan bu Ülke'ye koşa koşa girmesini sağlamak için ellerinden geleni yapmaları gerekirdi.

Casusları hataya iten başka bir konu da, Erets-Yisrael'i doğal yollarla ele geçirmek zorunda kalacaklarını anlamış olmalarıdır. Bu bakışla, Ülke'yi Tanrı'nın hiç yardımı olmaksızın, sadece kendi kuvvetleri ile ele geçirmek durumunda olduklarını düşünme hatasına düşmüşler, buradaki güçlü insanlar ve hisarlı şehirler karşısında mevcut kuvvetlerinin yeterli olmadığına hemfikir olmuşlardır. Ancak casusların – tıpkı Kalev ve Yeşua gibi – bu tipteki "mantıklı" düşünceleri aşabilme büyüklüğünü göstermiş olmaları beklenirdi. Tanrı, tam olarak halkın içinde bu tipteki kuşkular olduğu için onlar gibi üst düzeyli insanların gitmesini istemiştir. Mantiğin insanı yanılgıya düşürebileceğini görebilecek birileri varsa, bu da onlardır. Fakat anlaşıldığı kadarıyla halk içindeki kuşkular onları da kuvvetli bir şekilde etkilemiştir (*Hiduşe Arim*; Prag'lı Maaral).

Farklı bir bakışla, köle olarak doğup büyümüş olan o neslin Erets-Yisrael'e girip savaşamayacak kadar düşük bir cesaret düzeyinde olduğu da açıktır. İbn Ezra'nın da belirttiği gibi "Mısır'dan çıkan bu nesil, çocukluğundan beri Mısırlıların yükünü çekmeye alışmış olduğundan düşük cesarete sahipti... Kenaaniler'le savaşacak cesaretleri yoktu. Ta ki çölde başka bir nesil çıkana kadar. Bu nesil yabancıların boyunduruğunu yaşamadığı için cesur ruha sahipti..." (İbn Ezra, Şemot 14:13 açk.). Buna benzer bir açıklamayı da Rambam yapar: "Siva, tuğlalar vs. ile ağır işlerde çalışarak büyümüş bir kişinin, ellerini yıkayıp temizleyerek bir anda devlerin

ט לַמֶּטֶה בְּנִימֹן

פִּלְטִי בֶן־רַפּוּא: י לַמֶּטֶה זְבוּלָן גְּדִיאֵל בֶּן־סוּדִי: יא לַמֶּטֶה יוֹסֵף 10-11

לַמֶּטֶה מְנַשֶּׁה גְּדִי בֶן־סוּסִי: יב לַמֶּטֶה דָן עֲמִיאֵל בֶּן־גַּמְלִי: 12

יג לַמֶּטֶה אֲשֶׁר סֵתוֹר בֶּן־מִיכָאֵל: יד לַמֶּטֶה נַפְתָּלִי נַחֲבִי בֶן־וּפְסִי: 13-14

טו לַמֶּטֶה גָד גֵּאוּאֵל בֶּן־מְכִי: טז אֶלֶה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח 15-16

מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־נוּן: יְהוֹשֻׁעַ:

Moşe, Yeoşua'nın bu karakter özelliğini görünce onun diğer casusların baskın karakterleri karşısında dayanıklı olamayacağını anlamış, bu nedenle Tanrı'nın ona bu konuda yardım etmesi için dua etmiştir.

Gur Arye farklı bir bakış açısı sunar: Eğer Yeoşua günah işleyeydi, Moşe de bundan dolayı suçlanacaktı; çünkü insanlar, Yeoşua'nın böyle bir inanç zayıflığına kendi öğretmeni olan Moşe nedeniyle düştüğünü söyleyeceklerdi. Bu, Moşe'nin kişisel şerefine ötesinde, Tanrı'nın peygamberi olarak üstlendiği görev için de önemli bir tehdittir. Halk ona olan güvenini kaybettiği takdirde, onun aracılığıyla alınan Tora'dan da şüphe etmeye başlayabileceklerdi.

Moşe, Yeoşua ve Kalev arasındaki karakter farklılığını görmüştür. Casuslar, görevleri sırasındaki niyetlerini tartıştıkları zaman, Kalev, planlarını öğrenmek için ketum kalmış ve Moşe'yi daha sonra savunmuştur (p. 30). Politik davranan Kalev, casus arkadaşlarının, inancının hala güçlü olduğunu bilmelerine izin vermeyeceği için tehlikede olmayacaktı ve bu nedenle duaya ihtiyacı yoktu. Ama Yeoşua doğrucu karakterinin bir sonucu olarak kendini tutamayıp (krş. 11:28) sesini yükseltebilecek ve casuslara karşı çıkınca kendisini tehlikeye atabilecektir. Bu nedenle, Moşe onun için dua etmiştir (*Hafets Hayim*).

Anlaşıldığı kadarıyla Moşe, Oşe'a'nın ismini Yeoşua'ya tam olarak bu noktada dönüştürmüştür (Raşi; Ralbag). Zira Yeoşua'nın söz konusu duaya özellikle şimdi ihtiyacı vardır. Buna rağmen Tora, bundan önce de birçok yerde Yeoşua ismini kullanmıştır (Şemot 17:9, 24:13, 33:17 vb.). Bunun nedeni Oşe'a'nın gelecekteki isminin Yeoşua olacak olması (*Zoar*; *Sforno*; *Rabenu Behaye*; *Meam Loetz*) veya Tanrı'nın, bu

ismi kullanmak suretiyle isim babası olan Moşe'yi onurlandırmak istemesidir. Ve asıl ismin Oşe'a olduğunu ve ismin bu noktada değiştirildiğini bilebilmemiz için de sadece burada olmak üzere bu ismi kullanmıştır. Benzer bir durum bizzat Moşe için de geçerlidir. Moşe'nin yedi farklı ismi olmasına karşın, Tora boyunca ona Paro'nun kızının verdiği isim kullanılmıştır (Şemot 2:10). Bu da Paro'nun kızını onurlandırmak içindir (*Rabenu Behaye*). Raşbam'a göre ise Moşe bu ismi, Yeoşua onun en yakın öğrencisi haline geldiği zaman vermiştir. Bu durumda, Yeoşua Mısır'dayken bile Moşe'nin öğrencisi olduğuna göre isim değişikliği henüz Mısır'dayken gerçekleşmiş de olabilir (*Hizkuni*). Şemot 17:9'da verdiğimiz açıklamalarda da belirtildiği üzere, Ramban da bu görüştedir ve Moşe'nin bu değişikliği "burada anlatılan olay için" ama peygambersel bir öngörüyle, henüz Mısır'dayken yaptığını öne sürer. Bkz. Şemot 17:9 açık. Çevirimiz bu görüş doğrultusundadır (*Daat Mikra*).

Yod harfinin sayısal değeri 10'dur. Kalev Tanrı'ya bağlılığı nedeniyle Hevron'u miras almışken, Yeoşua'nın ne şekilde ödüllendirildiği açıklanmamıştır. İsmine eklenen bu *Yod* harfi, günaha sebebiyet veren diğer on casusun payına düşen toprakları Yeoşua'nın kazandığına işaret eder (*Daat Zekenim*; *Rabenu Behaye*; *Meam Loetz*).

Hahamlarımız Oşe'a'nın ismine eklenen *Yod* harfinin, Sara'nın isminden alındığını belirtirler. İlk Anne Sara'nın ismi başlangıçta "Saray" iken, sondaki *Yod* harfi ondan alınıp onun yerine bir *E* harfi eklenmiş ve isim "Sara" halini almıştır (Bereşit 17:15). *Midraş*, bu *Yod* harfinin Sara'nın isminden alındığı için Tanrı'ya gelip yakındığını ve Tanrı'nın onu tazminat olarak Yeoşua'nın ilk harfi haline getirdiğini aktarır (*Talmud Yeruşalmi* – *Sanedrin* 2:6).

⁹ Binyamin kabilesi adına, Palti ben Rafu.

¹⁰ Zevulun kabilesi adına, Gadiel ben Sodi.

¹¹ Yosef kabilesi – Menşe kabilesi adına, Gadi ben Susi.

¹² Dan kabilesi adına, Amiel ben Gemali.

¹³ Aşer kabilesi adına, Setur ben Mihael.

¹⁴ Naftali kabilesi adına, Nahbi ben Vofsi.

¹⁵ Gad kabilesi adına, Geuel ben Mahi.

¹⁶ Moşe'nin Ülke'yi araştırmaya gönderdiği adamların isimleri bunlardı. Ancak Moşe, Oşe bin Nun'a "Yeoşua" ismini vermişti.

9. Palti ben Rafu – İsim "*Paltiel* – Tanrı'nın Sağ Bıraktığı" ismiyle bağlıdır. Babasının ismi de "*Refael* – Tanrı'nın İyileştirdiği" isminin kısa hali gibi görünmektedir (a.k.).

10. Gadiel ben Sodi – İsim "*Gad* – Uğur" ve "*E-l* – Tanrı" sözcüklerinin birleşiminden oluşur. Başka Sami dillerinde de buna benzer isimler görülmektedir. Babasının ismi "sırrım" olarak anlaşılabilir. Babasının isminin kaynağı ise açık değildir; ancak başka Sami dillerinde de benzerleri vardır (a.k.).

11. Yosef kabilesi – Menşe kabilesi adına – Bundan üç sıra önce adı geçen ve Yeoşua tarafından temsil edilen Efrayim kabilesi de Yosef'in soyuna mensuptur; ancak burada Yosef'le doğrudan bağdaştırılan tek isim Menşe olmuştur. Bunun nedeni iki kabilenin temsilcileri arasındaki farktır. Yeoşua Erets-Yisrael hakkında olumlu rapor vermişken, Menşe kabilesi temsilcisi Gadi ben Susi Ülke hakkında *Laşon Ara* konuşmuştur. Ve bu yaptığıyla, kardeşleri hakkında olumsuz rapor getiren atası Yosef'in yaptığına benzer bir hatadan sorumludur. Bu nedenle Yosef'le doğrudan bağdaştırılan kişi Menşe kabilesinin temsilcisidir (Pardes, Raşi o.a.; *Daat Zekenim*; Rabenu Behaye).

Gadi ben Susi – İsim Gadiel'e benzer (ö.p.). Kalev isminin köpekle bağlantılı olması gibi babasının ismi de "*Sus* – At" sözcüğünden gelir (*Daat Mikra*).

12. Amiel ben Gemali – "Tanrı Halkımdır / Yakınımdır". Babasının ismi de "*Gamal* – Deve" ile bağlantılıdır. Başka bir görüşe göre ise "*Gamal* – Bahşetmek / İhtiyacına Karşılık / Karşılıksız Vermek" kökünden Gamliel (1:10) ismiyle de bağlantılı olabilir (a.k.).

13. Setur ben Mihael – Eski papirüslerde de rastlanan bu isim olasılıkla "Tanrı Gizemimdir (*Sitri*)" anlamı taşır. Babasının ismi de "*Mi Kael*

– *Kim Tanrı Gibidir?*" anlamındadır. Bu isimde bir melek de vardır. İsim Miha ve Mihayau gibi başka formlarda da görülmektedir (a.k.).

14. Nahbi ben Vofsi – Her iki isim için de doyuru bir açıklama bilinmemektedir (a.k.).

15. Geuel ben Mahi – İsim "*Geon E-l* – Tanrı Yücedir" ya da "*Tanrı'nın yüce kaldığı*" anlamında olabilir. Babasının isminin kaynağı ise açık değildir. Ama hem eski papirüslerde hem de kazılarda bulunan mühürlerde bu isme rastlanmaktadır (a.k.).

16. İsimleri bunlardı – Tora p. 4'te "*isimleri şunlardı*" dediğine göre buradaki tekrara ne gerek vardır? Bu tekrar, sayılan kişilerin isimlerinin değişmeyip aynı kaldığını vurgulama amaçlıdır: "İsimleri böyleydi ve değişikliğe uğramamıştı. Sadece Oşe bin Nun'un ismi 'Yeoşua' olarak değişmişti" (İbn Ezra).

"Yeoşua" ismini vermişti – Oşe'nin isminin başına bir Yod harfi eklenmiştir. Böylece isim – Yeoşua – Tanrı'nın İsmi'ne ait iki harf olan Yod ve E ile başlamaktadır. Bu haliyle isim "*Y-A Yöşiyaha* – Tanrı Seni [diğer casusların tasarımlarından] Kurtarsın" anlamı kazanmıştır. Bu ifade, Moşe'nin Yeoşua için ettiği özel duayı yansıtır (Raşi). Moşe Yeoşua'nın hem Tanrı tarafından kurtarılması hem de halka kurtuluş getirmesi için dua etmiştir (Sforno). Moşe'nin bu duayı verme ihtiyacı hissetmesi, aslında, daha görev başlamadan, görevin sonunun iyi olmayacağından şüphelendiğini açığa vurmaktadır. Ama Moşe buna rağmen gitmelerine izin vermiştir, çünkü halk bunu istemiş ve Tanrı da onların özgür seçimlerini reddetmemiştir.

Moşe, neden sadece Yeoşua için dua etmiştir? Bu, en yakın öğrencisine yönelik bir iltimas mıdır? *Targum Yonatan*, çevirisinde buna yönelik bir ekleme yapar: "*Moşe, onun alçakgönüllü karakterini görünce, Oşe bin Nun'a 'Yeoşua' ismini verdi*".

- 17 יִזְשַׁלַח אֹתָם מִשָּׁה לְתוֹר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עָלֶיךָ זֶה
 18 בְּנִגְבַּ וְעַלִיתֶם אֶת־הָהָר: יִהְיֶה רְאִיתֶם אֶת־הָאֶרֶץ מֵה־הוּא וְאֶת־הָעַם
 19 הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחֹזֵק הוּא הֲרַפָּה הַמַּעֲט הוּא אִם־רַב: יִשׁוּמָה הָאֶרֶץ
 אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הוּא אִם־רָעָה וּמָה הָעָרִים אֲשֶׁר־הוּא
 יֹשֵׁב בָּהֶנָּה הַבְּמִחְנִים אִם בְּמִבְצָרִים:

soruyla bağlantılı olduğu görüşündedir (*Mizrahi*). Halkın sağlıklı olup olmadığına bakarak, bundan ülkenin şartları ile ilgili sonuçlara varabileceklerdir. Benzer şekilde kalabalık olup olmadıkları da benzer bir kıstastır (*Sforno*).

Halkı [inceleyin] – Ülkenin kendisinden sonra, Moşe, casuslardan ülke sakinlerinin özelliklerine de bakmalarını istemiştir. Bir ülkenin koşulları olumsuz olsa da, insanlar bu zorlukların üstesinden gelebilir. Ve bu, onların gücüne işaret eder (*Raşi; Gur Arye*).

Moşe, sorusunun en başında Ülke ve halkın araştırılmasını istemektedir. Bu, görevin ana başlığı olduğu için en başta verilmiştir. Bundan sonraki sorular her ikisi hakkındaki detayları sorgular. Başlıkta ikinci olarak halk verildiği için, sorular onunla devam etmekte (p. 18-19), daha sonra Ülke ile ilgili sorulara dönülmektedir (p. 20) (*Daat Mikra*).

Güçlü müdür – Savaş konusunda (İbn Ezra).

Az mıdır, yoksa çok mu? – Halkın gücünü sorgulayan ilk soru nitelik, nüfusu sorgulayan ikinci soru ise nicelik konusundadır (*Daat Mikra*).

19. İçinde oturduğu ülke – Sadece “ülke” değil, halkın “içinde oturduğu ülke” sorulmaktadır. Ülkedeki yerleşimi önce halk açısından değerlendirdikten sonra, casusların ülkenin kendisine yoğunlaşması gerekmektedir. Aynı vurgu pasuğun devamında şehirlerle ilgili sorguda da görülmektedir (*a.k.*). Bu da tüm bu keşif gezisinin temelinde savaşa hazırlık olduğunu gösteren bir başka noktadır. Fetih söz konusu olduğunda, öncelikli konu mücadele etmek zorunda oldukları halklardır.

İyi midir – Sıradaki pasukta Moşe toprağın verimli olup olmadığını zaten sorduğuna göre, burada “*iyi midir*” derken başka bir şeyi sorgulamaktadır (*Mesiah İlemim*): “Güvenilir su kaynakları, derin su sarnıçları var mı?” (*Raşi; Sforno*). Nitekim bir toprağın “iyi” olması ile ilgili kıstasların su kaynakları ve sarnıçlar olduğu başka bir yerde söylenmektedir (bkz. *Devarim* 8:7). Benzer şekilde “havası, suyu iyi midir?” (İbn Ezra). Alternatif olarak “hazır meyveleri var mı? Varsa savaş sırasında yiyecek için önceden azık hazırlamak gerekmektedir” (*Raşbam*). Ya da “iklimi topografisi nasıldır?” (*Daat Mikra*).

Açık alanda mı, yoksa hisarlar içinde mi? – İbrance sırasıyla *Mahanim* ve *Mivtsarim*. Bunların ilki “*Mahane – Kamp*” sözcüğünün çoğuludur. Dolayısıyla soru, yerleşimin göçebe ve çadır hayatı şeklinde mi, yoksa sabit surlu şehirler şeklinde mi olduğu yönündedir (*a.k.*).

Bu sözler önceki pasukta halkla ilgili olarak sorulan “*güçlü müdür, yoksa zayıf mı?*” sorusuyla bağlantılıdır. Moşe casuslara halkın gücünü nasıl anlayacaklarını anlatmıştır. Eğer halk açık alanlarda kurulu sursuz şehirlerde yaşıyorlarsa bu onların güçlü olduğuna işaret eder; zira surların korumasına ihtiyaç duymamaktadırlar. Ama hisarlı şehirlerde oturuyorlarsa, bu halkın zaafına işarettir (*Midraş – Tanhuma* 6; *Raşi; Sforno*). Ya da “eğer surlar içinde yaşıyorlarsa bu surları aşabilmek için özel araçlar yapmak gerekecektir” (*Raşbam*).

Casuslar ayrıca şehirlerin güzel ve çekici yapıya sahip olup olmadıklarını da araştıracaklardır. Çünkü bir şehrin güzelliği, sakinlerinin mutluluğuna ve hayat sevincine işaret eder (*Meam Loetz*).

¹⁷ Moşe onları Kenaan Ülkesi'ni araştırmaya gönderip onlara “[Ülke’ye] Güneyde bu [yoldan] girin ve dağa çıkın” dedi.

¹⁸ “Ülke’yi görün – nasıldır? Ve üzerinde oturan halkı [inceleyin] – güçlü müdür, yoksa zayıf mı? [Nüfusça] Az mıdır, yoksa çok mu?

¹⁹ Ya içinde oturduğu ülke? İyi midir, yoksa kötü mü? Ya içinde oturduğu şehirler? Açık alanda mı, yoksa hisarlar içinde mi?

17. [Ülke’ye] ... girin – İbranice *Alu*. Tam anlamıyla “[yukarı] çıkın”. Erets-Yisrael’e giriş “*Aliya – Yükseliş*” olarak adlandırılır. Bunun nedeni burasının yüksek kutsiyet düzeyidir. Başka bir neden bu ülkenin, ya da en azından şimdi girilen kısmın, çevresine göre dağlık bir bölge olmasıdır (*Daat Mikra*). Alternatif olarak anlam “kuzeye doğru çıkın” şeklinde olabilir; zira Bene-Yisrael şu anda Erets-Yisrael’in güney kıyısındadırlar (*The Living Torah*; bkz. Bereşit 12: 10 a.Ş.).

Güneyde – *Targum Onkelos*’u takiben “*Güney*” olarak çevirdiğimiz sözcük *Negev*’dir. “*Kuruluk*” ya da “*kuru bölge*” anlamına da gelen bu sözcük, aynı zamanda Erets-Yisrael’in güneyindeki çöllük bölgeye verilen özel isimdir. Dolayısıyla çeviri “[Ülke’ye] *Negev bölgesinde girin*” şeklinde de yapılabilir (krş. *The Living Torah*).

Negev bölgesi, Erets-Yisrael içinde en kurak ve verimsiz kısımdır. Moşe burada, önce düşük kalitedeki malı gösterip, iyi malları daha sonra çıkarıp alıcının iştahını yavaş yavaş yükselten bir tüccar gibi davranmıştır (*Midraş – Tanhuma* 6; Raşi). Bu da Moşe’nin casuslara neden özellikle Negev’den girmelerini söylediğini açıklamaktadır (*Gur Arye*).

Anlaşıldığı kadarıyla Erets-Yisrael’in fethedildiği dönemde Negev bölgesi tüm verimsizliğe rağmen yerleşim birimleri içermekteydi. Yeşua kitabında burada bulunan yirmi dokuz tane şehirden bahsedilmektedir (Yeşua 15:21-32) (*Daat Mikra*).

Bu [yoldan] girin – Yani “dolambaçlı bir yol izlemeyin, şu anda bulunduğumuz yön olan güneydeki normal yoldan girin” (*Sforno*). Zira Mısır yönünden gelen halk, Erets-Yisrael’in güney kıyısındadır (İbn Ezra).

Midraş, casusların başlarının yerel halkla derde

girmesini önlemek için Moşe’nin onlara üzerinde Tanrı’nın Açık İsmi’nin yazılı olduğu ve Mısır’da mucizeler sırasında kullandığı asayı verdiğini aktarır. Başka bir *Midraş* da, Moşe’nin zorlu durumlarda onları kurtarması için onlara Tanrı’nın on iki harften oluşan özel bir İsmi’ni öğrettiğini belirtir. Her iki *Midraş*’a, burada geçen “*Ze – Bu*” sözcüğü dayanak teşkil eder. Bu sözcük pasuk içinde çok gerekli değildir. Fazla kullanımı, başka bir yere bağlantıyı ima eder. Sözcük, yine gereksiz görünen şekilde asa için de kullanılmıştır: “*Bu asayı da eline al; işaretleri onunla yapacaksın*” (*Şemot* 4:17). Orada da sadece “asayı” dense, hangi asadan bahsedildiği yine de anlaşıldı. Fazladan kullanılan “bu” sözcüğü ile burada fazla kullanılan aynı sözcük, iki konu arasında bağlantı sağlar ve ilk *Midraş*’a dayanak teşkil eder. İkinci *Midraş*’ın dayanağı da, *Ze* sözcüğünün sayısal değerinin 12 olmasıdır (*Zoar*; Rabenu Behaye; *Meam Loetz*).

18. Ülke’yi görün – nasıldır? – Tam çeviriyle “*nedir?*”. “Surlu ve sursuz şehirleri olan bayındır bir ülke midir? (*Sforno*) Ormanlık mı, düz mü, yoksa bataklık mı? Zira göreceğiniz şartlara göre hazırlık yapmak, örneğin ormanlıksa, askerlerin geçebilmeleri için içinden yol açmak gerekecek.” Halk Tanrı’nın Ülke’yi onlara vereceğinden emindir; ancak bunun parmaklarını oynatmadan gerçekleşmeyeceğini, doğal savaş yöntemlerini kullanmaları gerekeceğini düşünmektedir. Bunun gibi, tüm sorular savaşa hazırlık yapmak için gereken bilgileri elde etmeye yöneliktir (*Raşbam*).

Moşe, casuslardan Ülke’nin ve orada yaşayanların özelliklerine dikkat etmelerini istemiştir. Çünkü bazı ülkelerin iklimini ve toprağı, sağlıklı, güçlü insanların yetişmesine yardımcı olurken, bazı ülkelerin şartları ise sakinlerinin zayıflamasına neden olabilir (*Midraş – Tanhuma* 6; Raşi). Buna bağlı olarak Raşi, Moşe’nin sözlerinin devamında halkın gücünü sorgulamasının, bu ilk

כ ומה הארץ השמנה הוא

20

אם-רזה היש-בה על אס-אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ

והימים ימי בפורי ענבים: שני כא ויעלו ויתרו את-הארץ

21

ממדבר-צן עד-רחב לבא חמת:

edeceğinden emindir (Sforno). Belki de bu sözler casusların meyve alma konusunda çekinmeleri için bir neden olmadığını vurgulamak içindir. Zira üzümlerin olgunlaşmaya başladığı dönemde, insanların bu meyveleri alıp taşımaları normal karşılanacaktır (*Daat Mikra*). Ancak başka bir görüşe göre bu sözler de ülke sakinlerinin durumunu anlamaya yönelik bir noktaya işaret eder. Üzümlerin yeni olgunlaştığı mevsimde bağların başına nöbetçiler dikilir ve başkalarının gelip bunları alması engellenir. Casuslar buna rağmen cesur davranıp üzüm alırlarsa ve nöbetçiler buna ses çıkarmaya cesaret edemezlerse, bu da Erets-Yisrael'in Bene-Yisrael'in önünde fethedilmeye açık durumda olduğuna işaret eder (*Meam Loez*).

21. Tsin çölünden – Casuslar güneyden kuzeye Ülke'nin tümünü arşınlamışlardır. Tsin çölü, Yam Amelah'ın (Tuz Gölü = Lût Gölü = Ölü Deniz) güneybatı sahilidir (Rabi Yeosef Schwartz, *Tevuot Aarets*) ve Erets-Yisrael'in güneydoğusunda kalır. Bazıları Kızıldeniz kıyısı yakınında günümüzdeki Akabe körfezine uzak olmayan bir bölge olduğu görüşündedir (*Daat Mikra*). Tsin çölünün, daha geniş bir alanı kaplayan Paran çölünün belirli bir kısmına verilen başka bir isim olması da olasılıklar dâhilindedir.

Hamat – Burası günümüzde Suriye'nin Hama şehri olarak tanınlanır (Rabi Yeosef Schwartz, *Tevuot Aarets*; Rabi Yeuda Elitsur). Burası Erets-Yisrael'in kuzeybatısında Asi nehrinin kıyısında yer alan antik çağlarda da önem taşıyan bir şehirdir (krş. 34:8). Bir görüşe göre “yakınında” şeklinde çevirdiğimiz *Levo* sözcüğü de bu şehrin isminin bir parçasıdır; yani şehrin ismi *Levo Hamat* da olabilir (*Daat Mikra*).

sınırı boyunca Akdeniz kıyısının yakınına gitmişler, oradan da kıyı şeridi boyunca kuzeye ilerlemişlerdir.

Geniş meydana – İbranice *Rehov*. Burasının Bekaa Vadisi olduğu sanılmaktadır (Rabi Yeosef Schwartz, *Tevuot Aarets*). Alternatif olarak “*Hamat'a giden geniş yola kadar*” (*Targum Yonatan*). Bir görüşe göre Rehov bir yer adıdır. Buna göre çeviri “*Hamat'a geliş yolunda Rehov'a kadar araştırıldılar*” şeklinde de olabilir (*The Living Torah*). *Hizkuni*'ye göre burası Kutsal Topraklar'ın kuzey batısında bir konuma sahiptir. Bir görüşe göre burası Aşer kabilesinin payına düşen bölgededir (krş. Yeoşua 19:28-30, Vilnalı Gaon o.a.; Yeoşua 21:31; Şofetim 1:31; Şemuel II 10:8; Divre Ayamim I 6:60). Bazıları ise burayı, Şofetim 18:28'de adı geçen Bet Rehov ile özdeşleştirir.

Raşi'ye casuslar güneydoğu ucundan girip güney

²⁰ Ya toprak? Verimli mi yoksa kıt mı? Ağacı var mı, yoksa yok mu? Cesaretinizi toplayın ve Ülke'nin meyvesinden getirin.”

Üzümlerin olgunlaşma sezonuydu.

²¹ Çıktılar ve Ülke'yi Tsin çölünden Hamat yakınlarındaki geniş meydana kadar araştırdılar.

20. Ya toprak? – Halk ve yerleşim konusundaki, özellikle savaş öncesi önemli bilgilerin toplanmasının ardından, bu kez yerleşim sonrasındaki rahat ve refah içinde yaşamı temin edecek noktalar araştırılacaktır.

Verimli mi? – “Buğday veriyor mu? (İbn Ezra). Tanrı'nın ‘süt ve bal akan diyar’ diye tarif ettiği kadar var mı? (Raşbam). Belki toprak ‘iyi’dir; yani çok çalışarak bir şekilde ürün verebilmektedir. Ama acaba aşırı çalışma gerektirmeden de bol ürün verebilecek kadar verimli mi?”

İbranice **Şemena**. Tam anlamıyla “yağlı” ya da “şişman”. Onkelos’a göre anlam “zengin” şeklindedir. Bazı ülkeler tarıma uygun değildir, ama ticari olanakları sayesinde zenginlik üretebilir. Dolayısıyla Moşe, Ülke'nin böyle bir zenginliğe açık olup olmadığını sormaktadır. Sforno da aynı görüştedir. Ayrıca bkz. Devarim 8:9.

Kıt mı? – Tam çeviriyle “cılız mı?”.

Ağacı var mı? – “Ülke'nin bereketli kılındığı özel meyveler var mı?” (Sforno; bkz. Devarim 8:8). Önce toprak tarımı hakkında soru sorduktan sonra, Moşe şimdi de bağ-bahçe işlerine uygunluk değerlendirmesinin yapılmasını istemektedir.

Daha derin bir bakışla; Moşe ülkenin verimli olup olmadığını zaten sormuştur. Öyleyse şu anda bir ağacın olup olmadığının ne önemi vardır? Eğer varsa, zaten vardır. Ve eğer yoksa ağaç dikilebilir ve toprak verimli olduğu için güzel bir şekilde yetişir! Bu nedenle buradaki “ağaç” sözcüğü figüratif olarak “insan” anlamıyla değerlendirilebilir (Mizrahi; Maskil Ledavid; krş. Devarim 20:19). Bir ağaç, gölgesiyle altındakileri güneşten korur. Moşe “ağaç var mı?” diye sorarken aslında “liyakati ile yerel halkı bizim fethimize karşı koruyabilecek erdemli

bir insan var mı?” demektedir (*Talmud – Baba Batra* 15a; Raşi; bkz. 14:9 açık.).

Cesaretinizi toplayın – “Sizin casus olduğunuzu anlayabileceklerinden korkmayın. Cesur olun ve oradan meyve örnekleri alıp getirin” (Ramban; Sforno). Tam çeviriyle “güçlenin”; “kendinizi güçlendirin”.

Ülke'nin meyvesinden getirin – Moşe'nin sorularına bu isteği eklemesi özel bir öneme sahiptir; zira bu sözler, onun casusları gönderme konusundaki temel niyetini açıklamaktadır. Moşe'nin ilk soruları özellikle savaş öncesi hazırlığa yönelik olsa da, Moşe özellikle Erets-Yisrael'den meyve getirmelerini isteyerek, temel niyetinin halka Erets-Yisrael'in üstün niteliklerini göstermek olduğunu ortaya koymuştur. Amacı halkı teşvik ve motive etmektir. Böylece halk, gerçekten de süt ve balın aktığı üstün bir diyar için savaşağını anlayacaktır (*Daat Mikra*).

Üzümlerin olgunlaşma sezonuydu – 20 İyar 2449 tarihinde Bulut, Sinay dağından yola çıkmış (10:11), üçüncü günde, yani 22 İyar'da Kivrot Ataava'da kamp yapılmıştır. Oradaki et isteği sonucunda bir ay boyunca et yemişler, bu da 22 Sivan'da sona ermiştir. O gün yola çıkan halk Hatserot'a gelmiş, Miryam'la ilgili olay meydana gelince burada bir yedi gün daha beklemişlerdir. Bu durumda geleneksel bilgilere göre yola çıkış tarihleri 29 Sivan 2449'dur (*Targum Yonatan; Talmud – Taanit* 29a; *Seder Olam Raba* 8). Yani yaz mevsiminin hemen başıdır.

Tam çeviriyle “ve günler, üzümün ilk olgunlaştığı günlerdi”. Tora bunu, yanlarında bir salkım üzüm getirmelerine bir giriş olarak vurgulamaktadır (Raşbam; bkz. p. 23). Erets-Yisrael'in bereketli kılındığı özel meyvelerin hepsinin olgun olduğu bir dönem olmamasına rağmen, Moşe Rabenu, o dönemde bile meyvelerin büyüklük ve tadının, Ülke'nin övgüye değer ve iyi olduğuna işaret

כב ויעלן בנגב ויבא עד-חברון

ושם אחימן ששי ותלמי ילדי הענק וחברון שבע שנים נבנתה
לפני צען מצרים:

de, onları görenlerin kalplerinin korkudan düşmesidir [İbranice bir deyim olarak kalbin düşmesi, dehşeti belirtir]. Belki de devlerin korku salmalarının bir nedeni, onları görenlerin iri cüsseleriyle kendi üstlerine “düşmelerinden” korkmalarıdır (*Daat Zekenim*). Sözcük aynı zamanda “*Pele – Hayret*” sözcüğüyle de bağlantılı olabilir. Zira bu devleri görenler hayrete düşmektedirler (*a.k.*).

Nefilim, bu ırkın ilk ismidir. Ancak bir süre sonra bu ırk gücünü kaybetmiş, ama hala korudukları devasa boyutları nedeniyle *Anakim* olarak adlandırılmaya başlamıştır. Daha ileri bir aşamada bu ırk daha da zayıflamış ve “*Rafa – Zayıflamak*” köküyle bağlantılı olarak *Refaim* olarak adlandırılmıştır. Ancak elbette bu eskisine oranlandığında zayıflıktır; ama diğer insanlara göre bu devler hala çok büyük ebada ve güce sahipti. Başan kralı Og (21:33), *Refaim*’in en sonucusudur (Devarim 2:11). Yani onların en zayıfıydı; ama o da normal insanlarla karşılaştırılmayacak boyuta ve güce sahipti (p. 26, Rabenu Behaye o.a.; *Meam Loez*).

Ahiman – Bu isim “*Ahim – Kardeşler*” ve “*Meyuman – Usta / Deneyimli*” sözcüklerinin birleşimi olarak görülür. Bir başka açıklamaya göre isim “*Ah Yamin – Sağ El [konumundaki] Kardeş*” anlamındadır. Yani sağ elin sola göre daha önemli olması gibi, Ahiman da kardeşler arasında en güçlüsüdür (*Meam Loez*). Anlaşıldığı kadarıyla Ahiman, kardeşleri arasında lider konumundadır (*Talmud – Sota 34b*).

Şeşay – İsim “*Şeş – Mermer*” sözcüğünü andırmaktadır. Bastığı yerde tıpkı ağır mermer sütunların yapacağı şekilde toprağa gömülü izler bıraktığı için bu isimle anılır (*a.y.*, Raşi o.a.).

Talmay – “*Telem – Toprak Yığını*” sözcüğüyle bağlantılıdır. Tıpkı toprağı sürerken dişleri arasında kalan toprakları bir araya yığan bir saban gibi, Talmay da şiddetle bastığı yerlerde, ayak izinin kenarına büyük miktarda toprağın yığılmasına neden olurdu (*Talmud – Sota 34b*; Raşi o.a.; *Meam Loez*).

Gerçekte bu üç devin isimlerinin Sami kaynaklı olmamaları olasıdır (*Daat Mikra*). Yine de Tora,

isim konusunda birçok yerde yaptığı gibi, insanların gerçek değil, onların niteliklerini yansıtan takma isimlerini vermiş de olabilir. Verdiğimiz *Talmud* kaynaklı açıklamalar bu olasılık göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.

Tsoan’dan – Burası, Hyksos zamanında başkent görevi yapan, Nil deltasının güneydoğu kenarındaki Tanis şehridir (*Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*; *Septuaginta*). Yirmi bir ve yirmi ikinci hanedanlık sırasında kralların ikamet yeri burasıydı. Bazı araştırmacılar burayı Delta’nın Venediği olarak tanımlarlar. Bu yerin ismi günümüzde de, orada bulunan San el Hacar adlı köyde görülmektedir.

Yedi yıl önce inşa edilmişti – Geleneksel bilgilere göre Hevron şehri, Babil Kulesi ile aynı sene içinde, yani 1996 (MÖ 1764) yılında inşa edilmiştir (*Seder Adorot*, 1996). Buna göre Tanis’in (Tsoan) 2003 (MÖ 1757) yılında inşa edildiği söylenebilir. Ancak daha önce bahsettiğimiz 163 yıllık uyumsuzluk hesaba katıldığı takdirde (bkz. Bereşit 12:15; Şemot 2:23), Tanis MÖ 1920 tarihinde de inşa edilmiş olabilir. Bu yedinci ya da sekizinci hanedan dönemine denk gelmektedir. Nitekim bazı kaynaklar Tanis’in altıncı hanedan döneminde inşa edildiğini belirtirler (*Planetware.com*). Ancak bazıları bunun yirminci hanedan döneminde olduğu görüşündedir (*Wikipedia*).

Yine de bir soru sormamız gerekir: Konunun anlatımı içinde bu bilginin ne gibi bir önemi olabilir? Hevron’un Tsoan’dan önce ya da sonra inşa edilmiş olmasının casusların görevi ile ne ilgisi vardır?

Basit anlamda bu bilgi Hevron’un önemine işaret etme amaçlıdır. Zira eski bir şehir, daha köklü olması açısından, yeni bir şehre göre daha önemlidir. Tsoan Mısır’ın en önemli şehirlerinden biriydi ve Mısır’da doğup büyümüş olan Bene-Yisrael bu şehrin önemini gayet iyi bilmektedirler. Şimdi Tora Hevron’un ondan bile eski, dolayısıyla daha büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır (İbn Ezra). Pasukta daha önce bahsi geçen devlerin de burada yaşamaları bu önemi artırır niteliktedir. Zira devler çok eski bir soydur

²² [‘Ülke’ye] Güneyde girdiler. [Aralarından biri] Hevron’a kadar geldi. Devin çocukları Ahiman, Şeşay ve Talmay oradaydı. Hevron, Mısır’daki Tsoan’dan yedi yıl önce inşa edilmişti.

22. [Aralarından biri] – Pasuk çoğul çekimle “[‘Ülke’ye] Güneyde girdiler” dedikten sonra birden tekil çekime geçip “*Hevron’a kadar geldi*” demektedir. Sadece metne dayalı bakışla tekil kullanım “*her biri Hevron’a kadar geldi*” anlamına gelebilir (Raşbam). Raporlarını sunarken devleri hep birlikte gördüklerini söylemeleri de bunu destekler görünmektedir (bkz. p. 28). Ancak raporlarında halkı caydırma niyetleri olduğu da göz önünde tutulduğunda, dev olmayan yerlerde devler gördüklerini söylemiş de olabilirler (p. 28, *Daat Mikra* o.a.). Nitekim Hahamlarımız buraya aslında casuslardan sadece birinin geldiğini belirtirler. Bu kişi, Yeuda kabilesini temsil eden Kalev ben Yefune’dır. Kalev, Moşe’nin Yeoşua’ya vermiş olduğu duayı almanmış olduğundan, diğer casuslardan etkilenmemesi yönünde kendisine yardım etmesi için Tanrı’ya dua etmek üzere, kutsal bir mekân olan, Atalar’ın mezarlarının yer aldığı Hevron’daki Mearat Amahpela’ya gitmiştir.

Buraya sadece Kalev’in geldiğine dair metinsel dayanak vardır. Tanrı “ayağının basmış olduğu toprak parçasını” Kalev’e vereceğini söylemiştir (Devarim 1:36). Şofetim kitabında Erets-Yisrael’in fethinden sonra toprakların bölüştürülmesi sırasında Kalev’e Hevron’un verildiğini görmekteyiz (Şofetim 1:20). Buradan, Kalev’in ayağını bastığı toprak parçasının Hevron olduğu anlaşılmaktadır. Ve burası özellikle ona verildiğine göre, buraya ayak basan tek casus Kalev’dir (*Talmud – Sota* 34b; Raşi; Raşbam). İbn Ezra da casusların dağılıp farklı yerlere gittiğini belirtir. Hevron bölgesinde araştırma yapmaya Kalev gönüllü olmuştur.

Kalev gibi güçlü karakterli bir kişinin bu duayı yapmaya ihtiyaç duyması, Erets-Yisrael’in olumsuz yönlerini bulma dürtüsünün son derece güçlü olabileceğini göstermektedir (bkz. Vayikra 11:14 ačk., *Akbaba* k.b.). Yeoşua’nın, Hevron’a giderken Kalev’e katılmamasının nedeni Moşe’nin duası olabilir. Yeoşua, Moşe’nin kendisine verdiği ismin anlamı üzerinde düşündüğü zaman, inancı güçlenmiştir (Rabenu Behaye).

Midraş burada pasuğu farklı bir şekilde değerlendirebilir: “[*Tanrı*] *Hevron’a geldi* ve orada ebedi istirahat halinde olan Atalar’a, onlara etmiş olduğu yemini yerine getirip çocuklarını Erets-Yisrael’e sokmanın zamanının geldiğini bildirdi” (a.k.).

Hevron’a – Buranın orijinal ismi Kiryat Arba’dır (Bereşit 23:2). Bir açıklamaya göre Arba, bu bölgede yaşayan devlerin büyüğüydü. Bu şehri inşa ettiği için buraya “Arba’nın Şehri” anlamında Kiryat Arba adı verilmiştir (bkz. Yeoşua 14:15). Arba’nın bir oğlu olmuş ve ona Anak adını vermiştir (*Targum Yonatan*; *Septuaginta*). Genel olarak “devler” olarak çevrilen *Anakim* sözcüğü, onun soyundan gelen kişileri ifade eder. Bu nedenle Tora bu pasukta söz konusu devler soyuna mensup Ahiman, Şeşay ve Talmay’dan bahsetmektedir. Bir başka olasılık bu üç devin doğrudan Arba’nın oğulları olmasıdır. “Anak” sözcüğü de bir özel isim değil, [çeviride kullandığımız şekilde] “*dev[ler]*” ya da “*güçlü[ler]*” anlamındadır (*Targum Onkelos*; Saadya Gaon). Bu doğrultuda şehrin isminin Kiryat Arba (Dört’ün Şehri) olarak adlandırılmasının olası bir başka sebebi de, üç kardeş ve babalarıyla birlikte bu şehirde toplam dört devin oturmasıdır (Ramban). Tora bu devlerin tam niteliklerini açıklamasa da, pasuklardaki imalardan anlaşıldığı kadarıyla bunların oldukça uzun boylu, güçlü yapılı ve korku salan insanlar oldukları söylenebilir (28:6, 28:32-33). Eskiden beri Hevron’da yaşayan bu dev cüsseli kişiler, ileri bir tarihte Kalev tarafından sürülecekler (Yeoşua 11:21-22 ve 15:14) ve öldürüleceklerdir (Şofetim 1:10).

Devin çocukları ... oradaydı – Maarşa’ya göre bu detayın verilmesinin amacı, Hevron’a neden sadece Kalev’in geldiğini açıklamaktır. Diğer casuslar Hevron’da yaşayan bu devlerden korkmuşlar ve buraya girmekten çekinmişlerdir. Ancak Kalev, orada dua etmek istediğinden tehlikeyi göze almıştır.

“Dev” olarak çevrilen **Anak** sözcüğü, kolye gibi takılar için kullanılan “**Anak** – *Boyna Geçirmek*” köküyle bağlantılıdır. Bahsedilen insanlar o denli yüksek boya sahiptirler ki, güneşin yuvarlak şekli sanki onların boyunlarına asılmış bir kolye gibi görülmektedir (*Talmud – Sota* 34b; Raşi o.a.).

Bu ırk Tora’da üç farklı isimle anılmaktadır: *Nefilim*, *Anakim*, *Refaim*. Bunlardan ilki “**Nafal** – *Düşmek*” köküyle bağlantılıdır. Bunun nedeni söz konusu devlerin, Enoş zamanında göklerden “düşmüş” olan Şamhazay ve Azazel adlı meleklerin soyundan gelmeleridir (*Talmud – Yoma* 67b; *Midraş – Yalkut Şimoni* 44; Raşi). Başka bir neden

כג וַיָּבֹאוּ עַד-נַחַל אֲשָׁכּוֹל וַיַּכְרִתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה
וְאֲשָׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׁאַהּוּ בַּמּוֹט בַּשָּׁנִים וּמִן-הָרִמָּנִים
24 וּמִן-הַתְּאֵנִים: כִּד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֲשָׁכּוֹל עַל אֲדוֹת
הָאֲשָׁכּוֹל אֲשֶׁר-כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

23. Eşkol vadisine – Bkz. 32:9. İbranice *Nahal Eşkol*. Pasuk buranın isminin neden bu olduğunu devamında açıklamaktadır. Bu noktada isim henüz verilmemiştir. Ancak Tora, ileride böyle adlandırılacağı için burayı şimdiden bu isimle anmaktadır. Buna benzer bir kullanım Bereşit 14:14'te de vardır (İbn Ezra). Eşkol vadisinin nerede olduğu bilinmemektedir. Ancak hem pasuklarda yakın verilmesine hem de günümüzde bile Hevron civarında verimli üzüm bağlarının varlığına bakarak, burasının Hevron'a yakın olduğu tahmin edilebilir (*Daat Mikra*). Yine de 32:9'daki ifadeye bakılırsa, burası casusların Erets-Yisrael'de ulaştıkları en uzak nokta olarak görünmektedir; dolayısıyla Hevron'dan çok uzakta olması da olasıdır.

Alternatif olarak isim “Eşkol Irmağı” anlamına geliyor da olabilir. Hahamlarımız bu üzüm salkımının devasa boyutlarda olduğunu aktarırlar. O kadar ki, bu üzümde elde edilen şıra, bir ırmağı andırırcasına güçlü bir şekilde akmıştır (*Meam Loez*).

[Üzerinde] Üzüm salkımı [ile birlikte] – Raşi.

Çifte sırık üzerinde – Krş. 4:10 açk. İbranice *Bamat Bişnayim*. Bu ifade “sırık üzerinde, iki kişiyle” şeklinde de anlaşılabilir. Ancak sadece “sırık üzerinde” demek, zaten iki kişiyi ima etmektedir. Dolayısıyla geleneksel kaynaklarımız buradaki “iki” sözcüğünün kişi değil sırık adedini tanımladığını belirtir. Buna göre söz konusu üzüm salkımı iki uzun sırığa bağlanmış, bu iki sırığın ikiye ucuna diklemesine T harfi oluşturacak şekilde toplam dört tane değnek daha konmuş, her değneği iki yanından birer kişi omuzlarına yerleştirmek suretiyle salkımı toplamda sekiz kişi taşımıştır. Kalan dört casustan biri nar, bir diğeri de incir getirmiş, Yeşua ve Kaleb ise bir şey taşımamıştır. Böylece meyveleri toplam on kişi taşımıştır. Bu halleriyle

casuslar, görünürde, Moşe'nin kendilerine, Ülke'nin meyvelerinden örnekler getirmeleri konusunda vermiş olduğu emri yerine getirmektedirler. Ancak gerçek niyetleri Ülke'nin ve sakinlerinin, yanlarındaki bu dev meyvelerin ima ettiği gibi, anormal ve tehlikeli olduklarını göstermektedir. Bu nedenle, Yeşua ve Kaleb meyvelerin taşınmasında rol almamışlardır (*Talmud – Sota* 34a; Raşi). Öte yandan *Midraş*'taki zıt bir görüş buradaki anlamın “sırık üzerinde iki kişiyle taşındılar” şeklinde ve bu iki kişinin de Yeşua ile Kaleb olduğu yönündedir. Bu da, casuslar içinde Erets-Yisrael'e girmeye sadece ikisinin layık olduğuna işaret eder (Rabenu Behaye).

24. Adı verilmişti – Tam çeviriyle “adını verdi”. Yani “adı veren her kimse, o verdi” (İbn Ezra). Sforno'ya göre bu ismi verenler Kenaan uluslarıdır. Anlaşıldığı kadarıyla oldukça büyük boyutlara sahip olan bu üzüm salkımı, buna alışık olan Kenanlılar için pek de “özel” değildir. Bu nedenle Bene-Yisrael'in bunu büyük bir hayretle alıp yanlarında götürmelerini garip karşılamışlar, buna atıfla buraya Salkım Vadisi ismini vermişlerdir.

Bir görüşe göre ise burası önceden de Eşkol vadisi olarak tanınıyordu. Bunun nedeni, buranın sahibinin, Avraam'ın müttefiklerinden Eşkol olmasıydı (Bereşit 14:13). Ancak şimdi bu olay da olunca, burayı bu kez, üzüm salkımının ardından tekrar aynı isimle adlandırmışlardır (*Daat Mikra*).

²³ Eşkol vadisine kadar geldiler ve oradan, [üzerinde] üzüm salkımı [ile birlikte] bir asma dalı keserek onu çifte sırık üstünde taşıdılar. Ayrıca narlardan ve incirlerden de [aldılar].

²⁴ O yere, Bene-Yisrael'in oradan kesmiş oldukları salkıma atıfla Eşkol [= salkım] vadisi adı verilmişti.

ve Hevron'da yaşamaları burasının da köklü bir şehir olduğuna işaretler (Raşbam). O zamanlar Hevron, bugünkü Hevron'un bitişiğindeki Tel Rumeida adlı yerde kuruluydu. Tüm bunlar casusların incelemekte oldukları Erets-Yisrael hakkında olumlu bir bilgidir.

Raşi ise konuya farklı bir açıdan yaklaşır. Noah'ın oğlu Ham'ın oğulları içinde, Mısır'ın atası olan Mitsrayim, yaşça ikinci, Kenaan uluslarının atası olan en küçük oğlu Kenaan ise dördüncü sıradadır (Bereşit 10:6). Raşi'ye göre pasukta söylenen sözler gerçek anlamlarıyla değerlendirilemez; zira bahsi geçen her iki şehri de oğulları için bizzat Ham'ın inşa ettiği düşünülürse, Ham'ın Kenaan için Hevron'u, Mitsrayim için kurduğu Tsoan'dan daha önce inşa etmiş olması düşük ihtimaldir. Ne de olsa Kenaan Mitsrayim'den küçüktür. Bu nedenle Raşi, pasukta geçen "**Şeva Şanim Nivmeta – Yedi Yıl [önce] İnşa Edildi**" ifadesini farklı bir anlamla değerlendirir. "**Nivmeta – İnşa Edildi**" sözcüğünün kökü olan **Bana**, aynı zamanda "**Ben – Oğul**" sözcüğü ile bağlantılıdır ve "verimlilik" ifade eder (bkz. Bereşit 16:2 açık.). Diğer yandan "**Şana – Sene; Yıl**" sözcüğünün kökü, "**Şana – Tekrarlamak / Katlamak**" fiilidir ["yıl" sürekli tekrarlanan bir döngü olduğu için **Şana** olarak adlandırılır]. Bu durumda pasuğun bağlamı içinde "**Şeva Şanim – Yedi Yıl**" ifadesi, farklı bir bakışla "yedi kat" anlamında olabilir. Böylece Raşi, söz konusu ifadeyi "**Hevron, Mısır'daki Tsoan'dan yedi kat verimliydi**" şeklinde değerlendirir. Bu da, gereksiz görünen bu bilginin neden casusların keşif gezisinin içinde yer aldığını açıklamaktadır. İfade, Erets-Yisrael hakkında kuvvetli bir övgü içermektedir. Mısır [Erets-Yisrael dışındaki] tüm ülkeler içinde en verimli ve bereketlisi olarak kabul edilir. O kadar ki, Tora bu ülkeyi Gan Eden ile mukayese etmiştir (Bereşit 13:10). Tsoan bu bereketli ülke içinde en bereketli kısımdır ve krallar burada ikamet ederlerdi (bkz. Yeşayau 30:4). Hatta Te'ilim'de tüm Mısır, "**Tsoan çayırı**" olarak adlandırılmaktadır (Te'ilim 78:12) [yani Tsoan Mısır'ın tümünü tanımlayan bir

yerdir]. Buna karşılık, Hevron Erets-Yisrael'in en dağlık ve kayalık bölgesidir [ve bu nedenle mezarlara ayrılmıştır (bkz. Bereşit 23:4)]. Ve pasuk burada Erets-Yisrael'in en verimsiz yeri olan Hevron'un bile, dünyanın en verimli ülkesinin en verimli kısmı olan Tsoan'dan yedi kat verimli olduğunu belirterek, Erets-Yisrael'i göklere çıkarmaktadır (*Talmud – Ketubot* 112a; *Talmud – Sota* 34b). Bu da, casusların yaklaşmakta olan kötü raporları öncesinde, Erets-Yisrael'in gerçek üstün niteliklerinden birini yansıtmaktadır.

Talmud, Tsoan'ın bereketini tanımlarken ekilen bir *sea* buğdayın, yetmiş *kor* ürün verdiğini anlatır. Bir *kor* 30 *seaya* eşit olduğuna göre, bu toplamda 2.100 kat ürün anlamına gelmektedir. Hevron bunun yedi katı verimliyse, toprak ekilenin 14.700 katı ürün sağlıyor demektir. Ve bu, normal bir yılda tüm Erets-Yisrael'in en az verimli yeridir. Bolluk yılında bunun yüz katı alındığı düşünüldüğünde (krş. Bereşit 26:12 açık.), Bene-Yisrael'in Tanrı'nın isteğini yerine getirdikleri dönemde Erets-Yisrael'in bereketini aklın alması zordur (*Talmud – Ketubot*, *Perek* 13, *Meam Loetz*). Geleneksel kaynaklarımızda verilen çok sayıdaki örnekten birini aktaralım: Rabi Hiya bar Aba, Reş Lakiş'in çocuklarına Tora öğretirdi. Ama bir keresinde üç gün boyunca derse gelmeyi ihmal etti. Geldiği zaman Reş Lakiş onun yokluğunu sorgulayınca, Rabi Hiya durumu açıkladı: "Babam bana bir bağ bıraktı. İlk gün 300 salkım topladım ve her salkımdan birer şarap fıncısı doldurdum. İkinci gün yine 300 salkım topladım ve bu kez her iki salkımdan bir fıncı doldurabildim. Üçüncü gün topladığım 300 salkımdan, bir fıncıyı doldurmak için üç salkım kullandım. Sonunda bağın yarısını bir başkasına hediye ettim." Reş Lakiş buna şöyle karşılık verdi: "Eğer dersleri ihmal etmiş olmasaydın, çok daha fazlasını elde ederdin" (*Aşmatot Bet David*; *Meam Loetz*).

כֹּה וַיֵּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ

25

מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם: כּוּ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-מִשֶּׁה וְאֶל-אַהֲרֹן

26

וְאֶל-כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-מִדְבַּר פָּאֶרָן קְדָשָׁה וַיֵּשְׁבוּ אֹתָם

דָּבָר וְאֶת-כָּל-הָעֵדָה וַיֹּרְאוּם אֶת-פָּרִי הָאָרֶץ: כּוּ וַיִּסְפְּרוּ-לּוֹ וַיֹּאמְרוּ

27

בָּאֵנוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זִבַּת חֶלֶב וְדָבַשׁ הִוא

וְזֶה-פְּרִיָּהּ: כֹּה אָפֶס כִּי-עָזוּ הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת

28

גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם-יִלְדֵי הָעָנָק רָאִינוּ שָׁם:

güçlü olduğunu söylemekle bir günah işledikleri söylenemez. Ne de olsa, peraşanın başında belirtildiği gibi, yalan söylemek için değil, gördüklerini aynen aktarmak için gitmişlerdir. Ve gördükleri bunlarsa, bunları anlattıkları için suçlanamazlar. Üstelik verdikleri raporun bu noktasında, kardeşlerini umutsuzluğa düşürecek hiçbir şey yoktur. Ancak sıradaki açıklamalarda görüleceği üzere, yaptıkları imalar halkı galeyana getirmeye yetecek, Kalev Moşe'yi savunmak için boş yere uğraşacaktır.

27. [Moşe'ye] – Tam çeviriyle “ona”. Ama pasuğun devamındaki “bizi gönderdiğin” sözlerinden de anlaşıldığı gibi, bu kişi Moşe'dir. En üst düzeydeki kişi olduğu için, Moşe'ye hitap etmişlerdir (İbn Ezra).

Gerçekten de süt ve balın aktığı [bir yer] – “Gerçekten de” şeklinde çevirdiğimiz sözcük, “dahi”, “ayrıca” ya da “üstelik” anlamına gelebilen **Vegam**'dır. Casuslar “Ülke sadece iyi (p. 19) değil, ayrıca büyük çabalar gerektirmeksizin süt, bal ve krallara yaraşan diğer her türlü şeyi üreten bir yer” demişlerdir (Sforno). Ya da Moşe onlara toprağın verimli olup olmadığını sorduğu için ona önce verimli olduğunu söylemiş ve “ayrıca” süt ve balın aktığını eklemişlerdir (Ramban).

Casuslar iyi politikacılık yapmışlardır. Zira söyleyecekleri yalana kulak verilmesi için, başında bir miktar gerçek söyleme akıllılığını göstermişlerdir. Ne de olsa, “Başında biraz gerçek söylenmeyen hiçbir yalan [ya da *Laşon Ara*], sonunda ikna edici olmaz” (*Talmud – Sota* 35a; Raşi).

[İşte] **Bu da meyvesi** – Bu sözler Moşe'nin Ülke'de ağaç olup olmadığına dair sorusuna (p. 20) verdikleri cevaptır (Ramban).

28. **Ne var ki** – İbranice *Efes*. “*Sıfır*” anlamına da gelen bu sözcük, bir imkânsızlık anlamı içerir. Casuslar “Ülke çok güzel; ama onu ele geçirmek imkânsız. Çünkü halk azılı vs.” diyerek halkın cesaretini kırma yolunu açmışlardır.

Ramban da, verdikleri raporda, inançtan yoksun olduklarını ortaya çıkartan sözcüğün tam olarak bu olduğuna dikkati çeker. Casuslar gerçekten nesnel bir rapor verme niyetinde olsalardı, raporlarında, her yönüyle yorum ve öznellik anlamı içeren böyle bir sözcüğe yer vermezlerdi. Nesnel bir raporda yoruma yer olmamalıdır. Aslında bunun ardından söyledikleri, Ülke'nin zorluğunu ifade eden sözlerde bile sorun yoktur. Ama onların önüne bir “*ne var ki*” koymak, raporu tam bir yorum haline getirmiş, halkı umutsuzluğa düşüren de bu olmuştur. Aktardıkları ilk cümlelerin (p. 27) iyimser bakış açısıyla tamamen çelişen bir kelime kullanarak, casuslar, ulusa, ne kadar zengin ve bereketli olursa olsun, Ülke'nin ele geçirilmesi olanaksız ve erişilmez olduğunu söylemişlerdir. Şahsi ve önyargılı yorumlarına göre, oranın sakinleri pek de “sakin” değil, aksine çok haşın ve azılıdır. Şehirleri ele geçirilmezdir. Ve Bene-Yisrael gibi sıradan insanlar, böylesi devletlerle savaşamaz. Casuslar, böylece, ulusa, Kenaan Ülkesi'ne saldırmaya teşebbüs bile etmemelerini önermektedirler.

İşte casusların yoldan çıktıkları nokta buradadır. Bir kişi bir başkasını bir kumaş satıcısına gönderip belirli bir kumaş hakkında bilgi alıp gelmesini istediğinde, bu elçi gidip kontrol ettikten sonra kumaşın kaliteli yünden yapıldığını, renginin ne olduğunu, fiyatı vs. söylerse görevini layıkıyla yerine getirmiş olur. Ancak eğer “iyi yünden ama rengi sana uymaz, fiyatı da çok pahalı zaten” gibi bir yorumda bulunduğu takdirde artık bir elçi

²⁵ Kırk günün bitiminde Ülke'yi araştırmaktan döndüler.

²⁶ [Hemen] Gidip Paran çölüne, Kadeş civarında [bulunan] Moşe'ye, Aaron'a ve tüm Bene-Yisrael cemaatine geldiler. [Moşe ile Aaron'a] ve tüm cemaate rapor getirdiler ve onlara Ülke'nin meyvelerini gösterdiler.

²⁷ [Moşe'ye] anlatıp "Bizi gönderdiğin ülkeye geldik" dediler. "Gerçekten de süt ve balın aktığı [bir yer. İşte] Bu da meyvesi.

²⁸ Ne var ki Ülke'de oturan halk azılı, şehirler de çok büyük ve güçlendirilmiş. Devlin çocuklarını da gördük orada.

25. Kırk günün bitiminde – Tarih 8 Av 2449'dur (*Talmud* – *Taanit* 29b; *Seder Olam* 8). Bkz. 14:1.

Erets-Yisrael'i kırk günde enine boyuna incelemek mümkün değildir. Hahamlarımız Tanrı'nın mucizevî olarak casusları hızlı bir şekilde ilerlettiğini aktarırlar. Tanrı gelecekte olacakları bildiği ve sonuçta halkı casusların Erets-Yisrael'de geçirdikleri her güne karşılık bir yıl çölde dolaşmaya mahkûm edeceği için (14:34), cezayı daha da ağır hale getirmeme amacıyla, bu keşif gezisini kırk günle sınırlı tutmuştur (*Midraş* – *Tanhuma* 8; Raşi).

26. Gidip ... geldiler – İbranice dizilişe göre bu iki sözcük yan yanadır: **Vayelehu Vayavou**. Önceki pasukta casusların döndükleri söylendiğine göre buradaki "gittiler" sözcüğü gereksiz görünmektedir. Sadece "geldiler" demek yeterli olurdu. Basit anlamda anlam "çadırlarına bile gitmediler ve vakit kaybetmeden doğrudan kendilerini bekleyenlerin karşısına çıktılar" şeklindedir (İbn Ezra). Yaptığımız "[hemen]" eklemesinin amacı budur. Hahamlarımız ise bu iki sözcüğün yan yana gelmesinin, ikisi arasında ortak bir yön oluşuna işaret ettiğini söylerler: Tıpkı "geldiklerinde" kötü niyet taşıyor olmaları gibi, göreve ilk "gittiklerinde" de aynı şekilde kötü niyetliyidiler (*Talmud* – *Sota* 35a; Raşi). Daha önce, en başta casusların *tsadik* kişiler oldukları söylenmişti (p. 3 açk.). Ancak bu, sadece casusların seçildiği sıradaki niteliklerini yansıtır. Yola çıktıklarında ise Erets-Yisrael hakkında kötü rapor getirme niyetini taşıyorlardı (*Mesiah İlemim*; *Talmud* – *Sota* 35a, Maarşa o.a.).

Kısacası casusların kötü rapor getirecekleri en baştaki niyetleriyle belirlenmişti. İnsan karakteri böyledir. Olayları nasıl değerlendireceği, en baştaki niyetine göre belli olur. Bir insan kötü niyetli olduktan sonra, dünyanın en iyi ve doğru şeyini bile kötü yanlarıyla değerlendirecektir. İnsanın kendisini niyetleri doğrultusunda şartlayabilme gücü inanılmaz derecede kuvvetlidir. Bir kişi,

olay, yer konusundaki önyargı, onun hakkında nesnel değerlendirme yapmayı tamamen olanaksız kılar. Önyargı sayılamayacak çok eziyetin, katliamın, kişisel ya da toplumsal acının temelini oluşturur. Tora'nın ele aldığı bu olay da böyle bir trajedi örneğidir ve Tora bu tipteki tavrı bertaraf etme amaçlı bir de emir vermiştir (bkz. 15:39 açk.).

Kadeş civarında [bulunan] – Tam çeviriyle "Moşe'ye, Aaron'a ve tüm Bene-Yisrael cemaatine, Paran çölüne Kadeş'e geldiler". Bahsedilen Kadeş, Kadeş Barnea'dır. "Kadeş civarında" çevirisi, Bene-Yisrael'in bu sırada tam olarak Kadeş Barnea'da değil, onu gören bir yerde oldukları görüşündeki Sforno'ya göredir. Ramban'a göre ise çeviri "Kadeş'te [bulunan]" şeklinde de olabilir. Bkz. p. 3 açk. Ayrıca bkz. Bereşit 14:7 açk., 16:14 ve 20:1.

[Moşe ile Aaron'a] – Tam çeviriyle "onlara". Pasuk casusların "Moşe'ye, Aaron'a ve tüm Bene-Yisrael cemaatine" geldiklerini söyledikten sonra "onlara ve tüm cemaate" rapor getirdiklerini belirtmektedir. "Tüm cemaat" ayrı olarak belirtildiğine göre, "onlara" sözcüğünden kasıt Moşe ve Aaron olmalıdır (Raşi; İbn Ezra; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Rapor getirdiler – Tam çeviriyle "geriye söz getirdiler".

27-29. Casusların raporu. Casuslar Ülke'yi detaylı bir şekilde araştırdıkları kırk günlük keşif yolculuklarından döndüklerinde, raporlarını, sadece kendilerini gönderen Moşe'ye vermeleri gerekmesine rağmen, yorumlarını ona tüm halkın ortasında alenen aktarmışlardır. Ancak bu büyük bir sorun değildir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Devarim kitabının ilk bölümünde verilen anlatıma bakıldığında, casus gönderme talebi halktan gelmiştir. Bu nedenle keşfin sonuçlarını duymak onların da hakkıdır.

İlk bakışta, casuslar gördüklerini anlatırken herhangi bir günah işlemiş değillerdir. Görevleri Erets-Yisrael'e gidip, Moşe'nin sorduğu sorulara cevap aramaktır. Burada Ülke'nin zor ve halkının

כַּמ עֲמַלְק יוֹשֵׁב בְּאַרְץ

הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוֹסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל-הַיָּם

וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן: ִ וַיְהִם כָּלֵב אֶת-הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֶה 30

נַעֲלֶה וִירָשָׁנוּ אֹתָהּ כִּי-יָכוֹל נוֹכַל לָהּ:

herkesçe bilindiğinden, kimse onu dinlememiştir. Onu “senin çoluğun çocuğun yok; o yüzden konuşman kolay” diye rahatça susturmuşlardır (*Meam Loetz*; bkz. 11:28 açk.). Bunun üzerine Kalev halkı susturmak için akıllı bir taktik uygular (Raşbam). Casuslarla aynı görüşteymiş gibi davranır ve halka, diğer casusların sözlerini destekleyici başka şeyler de söyleyeceği izlenimini verir. Halka hitaben ateşli bir tavırla “Amram-oğlunun bize yaptığı tek şey bu mu?” diye yüksek sesle lafa başlayınca, doğrudan Moşe’nin ismi yerine aşağılayıcı bir ifade izlenimini veren “Amram-oğlu” sözlerini duyan halk, hevesle onun ne diyeceğini duyabilmek için hemen sessizleşir. Ancak halk onun Moşe’ye çamur atmasını beklerken Kalev Moşe’nin halk için neler yaptığını tek tek saymaya başlar: “Bizi Mısır’dan çıkardı, denizi yardı, gökten *Man* yağmasını sağladı, sülünleri tedarik ettirdi!” (*Talmud – Sota* 35a; Raşi). Bu açıklama doğrultusunda çeviri “Kalev, halkı Moşe’ye karşı [yani ona suçlamada bulunacakmış gibi yaparak] susturdu” şeklinde de yapılabilir. Ne de olsa susturmasından sonra konuşan Moşe değil, yine Kalev olmuştur (*Sefer Zikaron*).

Anlaşılan Kalev insanın kötü yanını çok iyi tanıyan biriydi. Ne yazık ki insanlar, birini hedefe bir kez koydular mı, ona her yönden hücum etmekle kalmayıp, bunu daha iyi yapanları görünce durup seyretmekten de zevk alırlar. Halkın tepkisi tam olarak bunu göstermektedir. Ancak ilk tepkileri de, insanın “zayıf” yanını “casusların” ne kadar iyi tanıdığını ortaya koymaktadır. Felaket tellallığı daima kazanır. İnsanlar hep rahat ve iyi yaşama peşindedir. Bu başlı başına olumsuz bir şey değildir – ama gerçekten önemli olan şeyleri engellemediği sürece! Zorluklara göğüs germek varken rahatını bozmaktan kaçınmak en doğal eğilimdir. Bu zorluğun arkasında mevcut durumdan çok daha iyi bir durum olsa bile, insanlar o ilk adımı atmak istemezler. Bu durum, kolay yoldan popüler olmayı arayanlar için mükemmel bir fırsat yaratır. Halkın ilerlemesi için samimi çaba harcayan,

ama bunun için onlara biraz fedakârlık göstermeleri gerektiğini söyleyen gerçek liderlerin karşısına dikilirler ve halka “sizin bu derde ne ihtiyacınız var? Bu haliniz gayet iyi. Çekeceğiniz zorluğa değer mi?” anlamına gelen mesajları verip, onların cesaretini kırarlar. Ne yazık ki, geniş halk kitleleri söz konusu olduğunda, sansasyon, aklıseline daima üstün gelir. Ama günün sonunda bundan kimse kazançlı çıkmaz. Ne kısa dönemli popülerite peşinde koşan fırsatçılar ve elbette ne de halk. Casuslarla ilgili bu olay, bu gerçeğin trajik bir örneğidir.

Moşe’ye [kulak vermesi için] – Ama Moşe’nin konuştuğu görülmemekte, Tora Kalev’in sözleriyle devam etmektedir. Tora Moşe’nin sözlerini Devarim 1:29-33’te vermektedir. Moşe normal şartlarda inandırıcı olabilecek, samimi ve inanç zerkeden sözler söylemiş, Tanrı’nın geçmişte onlara ne kadar iyilik yaptığını hatırlatmıştır. Ancak bir kez perspektifini kaybetmiş olan halk onu dinlemeyi reddedince Kalev de ona destek olmak için buradaki sözleri söylemiştir (*Sforno*).

Elbette çıkıp – İbranice *Alo Naale*. Bu anlamda güçlendirme ifade eden bir ikilemedir. Kalev “Moşe bize merdivenler yapıp göklere çıkmamızı söylese bile, o dediyse bunu başaracağımızdan emin olun” demiştir. Kalev’in sözleri, casusların, Devarim 1:28’de aktarılan ve Kanaan şehirlerinin surlarının göklere ulaştığına dair raporlarına cevap niteliğindedir (*Beer Basade*).

Hahamlarımız bunun sadece bir deyimden ibaret olmayıp önemli bir mesaj verdiğini öğretirler. Önce de belirtildiği üzere (13:3 açk.) casuslar manevi yetenekleri sayesinde Bene-Yisrael’in Erets-Yisrael’e girme vaktinin henüz gelmediğini görmüşlerdir. Gerçekten de bu olay sonucunda Erets-Yisrael’e giriş 38,5 yıl gecikmiştir. Yüzeysel bakışla, bu, onların görüşünü doğrular niteliktedir. Ancak hatalıdır. Gördüklerinde değil, anlayışlarında... *Tanah*’taki “Göklerin altındaki her şeyin bir vakti vardır ve her amaç için bir zaman mevcuttur” (Koelt 3:1) pasuğu gerçekten de her şey için uygun bir vakit olduğunu, dolayısıyla bu

²⁹ Güney bölgesinde Amalek oturuyor. Hiti, Yevusi ve Emori [halkları] dağlık [kısmı-da] oturuyor. Kenaani ise denizin kıyısında ve Yarden'in yakınında oturuyor.

³⁰ Kalev halkı Moşe'ye [kulak vermesi için] susturdu. "Elbette çıkıp onu ele geçireceğiz" dedi. "Ona gücümüz tabii ki yeter!"

olarak değil, danışman olarak davranmış olur. Casuslar birer elçi olarak gönderilmişlerdir; ama onlar danışmanmış gibi davranmaktadırlar (Abravanel; *Meam Loez*).

Şehirler çok büyük ve güçlendirilmiş – Ya da "çok güçlü bir şekilde güçlendirilmiş". Casuslar şehirlerin surlarla iyi bir şekilde korunduğunu söylemektedirler.

Mizrahi bir soru sorar: İlk bakışta, bu bilginin halkı üzme bir yana, çok sevindirmesi gerekir. Öyle ya; Moşe onlara daha önce, şehirlerin surlarla çevrili olmasının yerel halkın zayıf olduğuna işaret ettiğini söylemiştir! (13:19 açık.). *Gur Arye* bu soruya şöyle cevap verir. Moşe'nin sözleri yerel halkı her durumda yenebileceklerini ima etme amaçlıydı: "Eğer açık şehirlerde oturuyorlarsa, o zaman güçlüler demektir; ama yine de surlu şehirlerde oturmamakları için onları yenebiliriz. Eğer surlu şehirlerde oturuyorlarsa, zayıflar demektir; o zaman surlara rağmen onları yeneriz." Bu durumda eğer casuslar "tüm şehirler surlarla çevrili" demiş olsalardı, o zaman bu iyi haber olurdu. Ancak onlar "tüm" sözcüğünü kullanmamışlar, bazı şehirlerin açık bazılarının hisar içinde olduğunu ima etmişlerdir. Dolayısıyla bazı yerlerde açık şehirlerde oturan – dolayısıyla güçlü olan – halk, bazı yerlerde surların içinde oturuyorsa bu kötü bir haber olarak değerlendirilebilir. Zira aynı halktan bahsedilmektedir. Güçlü bir halk bir de surların korunmasından yararlanıyorsa, o zaman onları mağlup etmek çok zor olacaktır. Halk işte bu izlenimi aldığı için sevinmeyip, aksine üzülmüştür.

Devin çocuklarını da gördük orada – Casuslar "orada" sözcüğüyle surlu şehirleri kastetmişlerdir. Devleri surlu şehirlerin içinde oldukları sırada görmüşlerdir. Devlerin boyları o denli yüksektir ki, yüksek surların arkasında olduklarında bile kolayca görülmektedirler (*Maase Tora* 22; *Meam Loez*).

29. Güney – Ya da "Negev" (bkz. 13:17 açık.).

Amalek – Bkz. Şemot 17:8. Sözlerinin devamında casuslar, halka geçmişte kayıplar verdirmiş bir ulus olan (Devarim 25:18) Amalek'ten bahsetmekle, yorumlarının korkutucu etkisini arttırmaktadırlar (*Midraş – Tanhuma* 9; Raşi). Onlara

"Amalek, sınırlarına yaklaşmamamız için bizimle savaşmaya hazır" demişlerdir (Sforno). Diğer ulusları ve konumlarını tek tek saymalarının amacı da aynıdır (Rabenu Behaye; Ramban). Erets-Yisrael'e olası giriş bölgelerinde bu uluslar yoğun halde bulunmaktadır (*Daat Mikra*).

Casuslar tüm bu bilgileri yorumsuz olarak vermişler, halkın, onların istedikleri olumsuz sonuca kendiliğinden varmasını beklemişlerdir. Bene-Yisrael de onların beklentilerini yanıtlamışlar, örneğin Amalek'ten korkacak bir şey olmadığını, zira geçmişte bozguna uğratıldığını bile dile getirmemişlerdir (bkz. Şemot 17:13).

Hiti – Anlaşıldığı kadarıyla bunlar Hititlerdir. Bu ulusun esas yerleşim bölgesi Anadolu ve Fırat nehrine kadar olan bölge boyunca Suriye'nin kuzeyindeydi. Bir kısmı Yeuda dağlık bölgesinde, Hevron ve çevresinde yaşardı (bkz. Bereşit *Perek* 23). Bkz. Bereşit 10:15, ve 15:20.

Yevusi – Yerusalayim ve çevresinde yaşarlardı. Hâkimler döneminde Yerusalayim'in ismi Yevus'tu (Şofetim 19:10). Bkz. Bereşit 10:16.

Emori – Yarden nehrinin doğu yakasındaki yükseltilerde, Lübnan dağında (Yeoşua 13:4) ve bu pasukta belirtildiği gibi Yarden nehrinin batı yakasındaki dağlık kısımda yaşayan büyük bir halktı. Bu bölge Akad dilinde de "Amuru bölgesi" olarak bilinir. Bkz. Bereşit 10:16.

Kenaani – Burada sayılmayan diğer Kanaan ulusları kastedilmektedir (*The Living Torah*). Bkz. Bereşit 15:21. Alternatif olarak bu belirli bir halk da olabilir. Eğer öyleyse, Ülke onların – daha doğrusu Noah'ın torunu olan ataları Kenaan'ın – adıyla anıldığına göre, bölgenin en etkin halkı bu olmalıdır.

Denizin – Akdeniz'in.

30. Kalev halkı ... susturdu – İbn Ezra'ya göre Kalev sesini yükseltip onlara bağırmanın, sadece susmalarını söylemiştir. Önceki pasuklarda belirtilmese de, Kalev'in susturma ihtiyacı duyması, halkın sözlerden etkilenip homurdanmaya ve bağırmağa başladığına işaret eder (Ramban; Sforno). Halkın bu tepkisi karşısında Yeoşua Erets-Yisrael hakkında savunma yapmayı denemiştir; ama onun Moşe'ye ne kadar bağlı olduğu

כָּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ

31

עָמּוּ אָמְרוּ לֹא נוֹכַל לַעֲלֹת אֶל-הָעָם כִּי-חֲזָק הוּא מִמֶּנּוּ:

כַּב וַיֵּצִיאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרְוּ אֹתָהּ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

32

הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אָרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא

וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשִׁי מְדוֹת:

noktada açıkça dile getirmektedirler (Ramban; Rabenu Behaye). Moşe ve Kaleb'in sözlerine karşı çıkarak, halka açık bir şekilde Erets-Yisrael'in imkânsız bir hedef olduğunu söylemektedirler. Ve onları büsbütün umutsuzluğa sürüklemek için birazdan yalana da başlayacaklardır (bkz. s.p. açk.).

Çünkü bizden daha güçlü – Biraz düşünersek burada sadece “çünkü güçlü” denmesi yeterli olur, böylece “çünkü halk bizden daha güçlü” anlamı kolaylıkla çıkardı. Ancak casuslar burada “*Mimenu* – *Bizden*” sözcüğünü eklemiştir. Bu sözcük aslında iki şekilde anlaşılabilir: “*bizden*” ya da “*ondan*”. Belirtildiği gibi “*bizden*” anlamını vermek isteselerdi bu sözcüğü kullanmalarına gerek yoktu. Yine de kullandıklarına göre sözcüğün diğer anlamı önem kazanmaktadır (Beer Mayim Hayim; Daat Yisahar). Casuslar burada çok büyük bir gafta bulunmuşlardır: Tanrı'nın bile halkı Erets-Yisrael'e sokmayı başaramayacağını ima etmektedirler: “Çünkü [Kenaan halkı] O'ndan [bile] daha güçlü!” (Talmud – Sota 35a; Raşi).

Bu durum *Mimenu* sözcüğünün harflerinde de gizlidir. Bu sözcük MeM, MeM, NuN, VaV harfleriyle yazılır. Dikkatle bakılırsa her harfin ismi, kendisini iki kez içermektedir [örneğin MeM harfinin ismi bir sözcük olarak ele alınırsa Mem-Mem şeklinde yazılır. Diğer harfler de aynı şekilde. Bu özellikle sadece bu üç harfte vardır: MeM, NuN ve VaV]. Böylece bu sözcüğün harfleri açıldığında *Mimenu* sözcüğünün kendi kendini iki kez içerdği görülmektedir. Dolayısıyla casuslar iki anlamlı konuşmuşlardır: Yerel halkın, ilk harflerin oluşturduğu *Mimenu* ile “*bizden*” ikinci harflerin oluşturduğu *Mimenu* ile de “*O'ndan*” – “*daha güçlü*” olduğunu ima edecek kadar ileri gitmişlerdir (Meam Loex).

32. Sakinlerini yutan bir ülkedir – Tam çeviriyle “yiyen”. Alternatif olarak “öldüren” (Targum Onkelos). Tora'nın belirttiği gibi, casuslar burada yalan ve iftiraya başlamışlardır (Rabenu

Behaye). Ramban'a göre, casuslar, Moşe'nin sormuş olduğu, halkın kalabalık olup olmadığına ve Ülke'nin iyi olup olmadığına dair sorulara (p. 18) şimdi cevap vermektedirler: Ülke iyi değildir ve sakinleri az sayıda ama çok güçlüdür.

Daha önce burasının süt ve balın aktığı bereketli bir ülke olduğunu söylediklerine göre, buradaki yaşam şartlarının ağır olduğunu ima ediyor olamazlar (*Maskil Ledavid*). Tanrı, ülke sakinlerini meşgul etmek ve dikkatleri casusların üzerinden uzaklaştırmak için keşif gezisi sırasında Ülke'ye bir salgın göndermiş, bunun sonucu olarak her yerde cenazelere – toprağın insanları sözün gelişi “yutmasına” – tanık olan casuslar, ülkenin yaşanmaya uygun olmadığı sonucuna varmışlardır (Talmud – Sota 35a; Raşi). Böylece casuslar, kendi iyilikleri için yapılan mucizeyi alıp, bambaşka bir şekilde yorumlayarak iftirada bulunmuşlardır.

Aslında elbette bu da abartılı bir yorumdur. Ülke'nin, sakinlerini yutar nitelikte olduğu doğru olsaydı burası tamamen boş, yaşanmaya uygun olmayan bir yer olurdu. Ama işte, Tora bizlere burada, inanmamayı seçen insanların tipik davranışını göstermektedir. Böyle insanlar, gördükleri her şeyi kendi önyargıları doğrultusunda değerlendiren, her şeyi bir kulp uydururlar. Burada da casuslar bir yandan olağanüstü güç ve ebatla insanların yaşadığını söyledikleri Ülke'nin, diğer yandan üzerinde insanların yaşamasına izin vermediğini iddia etmekle kendi kendileriyle tezata düşmektedirler (Rabenu Behaye). Fakat onlar bunun da kulbunu bulmuşlardır: “Ülke normal insanlar için değil. Ne kadar bereketli ve güzel olursa olsun, havası ve suyu sadece kaba ve güçlü insanların kaldırabileceği nitelikte; ama bizim gibi normal insanların burada yaşama şansı yok” (Ramban; Sforno; krs. İbn Ezra).

İleri geri konuşmaya başladılar – Burada da çeviri serbesttir. Tama yakın çeviri “Ülke hakkında [gerçekdışı] dedikodular çıkardılar/ürettiler”

³¹ Ama onunla [Ülke'ye] çıkmış olan adamlar “O halka karşı ilerleyemeyiz” dediler, “çünkü bizden daha güçlü.”

³² [Sonra] Bene-Yisrael'e “Araştırmak üzere içinden geçtiğimiz ülke, sakinlerini yutan bir ülkedir” diyerek araştırmış oldukları Ülke hakkında ileri geri konuşmaya başladılar; “içinde gördüğümüz halkın tümü cüsseli insanlar.

vakit gelmeden o şeyin olmayacağını ima eder gibidir. Ancak anahtar “göklerin altında” ifadesinde gizlidir. Pasuk, insanın herhangi bir şey için vaktin uygun olup olmadığını hesaplayabileceğini söylemektedir – ama sadece “doğal sebep-sonuç ilişkileri içinde”. Oysa Moşe'nin söylediği hiçbir şey doğayla sınırlı değildir. Moşe bizzat “göklerin üstüne” çıkmış ve Tor'a'yı almış bir kişidir. Dolayısıyla onun yönetimi altında, Tanrı'nın Bene-Yisrael üzerindeki mevcudiyeti “göklerin altında” ifadesiyle sınırlı değildir. İşte Kalev'in “Moşe bize merdivenler yapıp göklere çıkmamızı söylese bile” sözleriyle kastettiği budur. Her ne kadar casusların hesabına göre Bene-Yisrael için Erets-Yisrael'e girmek için “doğal” vakit henüz gelmemişse de, eğer bu talimatı [Tanrı'nın elçisi olarak] Moşe verirse “merdivenler yapıp göklerin üstüne çıkmak” – yani sebep-sonuç ilişkisine bağlı doğal sınırlamaların ötesine ulaşmak – mümkündür (*Sefat Emet*).

Ona gücümüz tabii ki yeter! – İbranice **Yahol Nuhul La**. Burada da bir güçlendirici ikileme söz konusudur. Kalev halka cesaret vermeyi amaçlamaktadır: “Ülke halkının güçlü olduğu doğru. Ama biz onlara ve güçlü şehirlerine üstün geleceğiz (Ramban). Ülke'ye çıkmamız uygundur; çünkü bunu engellemek için karşımıza çıkmayacaklar, biz de orayı ele geçireceğiz. Zira oraya bir kez girdik mi, önümüzden kaçacaklardır. Ne de olsa çok önceden beri [*Korkudan*] Eridiler tüm Kenaan sakinleri” (Şemot 15:15)” (Sforno). Kalev burada güçlerinin “onlara” – Ülke sakinlerine – değil, “ona” – Ülke'ye – yeteceğini söylemektedir. Zira casuslar halkı yerel halkın gücü ile korkutmak istemişler, ama o “bizi oradaki halk ilgilendirmiyor. Orada kimin olduğu bizim sorunumuz değil. Tanrı oraya gireceğimizi söylediğine göre, onu ne olursa olsun ele geçirebileceğimiz aşikâr” demektedir (*Daat Mikra*).

Halk Kalev'i değil, casusları dinlemeyi tercih etmiştir. Olasılıkla bunun bir nedeni, Kalev'in, Ülke sakinlerinin güçlü olduğunu kabullenmesidir. Zaten casuslar da sıradaki konuşmalarında özellikle bu konuyu güçlendirmektedirler. Bu önemli bir noktadır. Özellikle kamu önünde yapılan tartışmalarda haklı olan taraf – aynı zamanda dürüst de olduğu için – savunduğu şeyin olumsuz yanlarını inkâr etmez [ne de olsa

her şeyiyle mükemmel hiçbir şey yoktur]. Yine de onun, olumsuz görünen yanlarına rağmen çok iyi olduğunu savunur. İşte karışındaki yalancı güruh da bunu çok iyi bildiği için, fırsatı iyi kullanır. “İşte kendi ağzınla söylüyorsun!” der ve bu herkesçe kabul edilmiş doğruyu abartır, balandırır – ya da daha doğrusu ekşitir – ve halkı iyice etkisi altına alır. Zira diğerinin de kabul ettiği eksi nokta tam olarak onun dayanak noktasıdır. Ve işin doğrusu, onun kendisine ait orijinal bir dayanak noktası da yoktur – tek yaptığı, en kolay şeydir: muhalefet etmek. Kendi savunduğunun neden iyi olduğunu değil, diğerinin kinin neden kötü olduğunu ön plana çıkarır. Avantajı da vardır: Kendisi kendi görüşünde herhangi bir eksiklik olduğunu hiç kabul etmemiştir! Onun yalan söylediğini bilmeyen halk da, fazla derine inmez, bu yalancı lafbesinin peşine takılır gider. Önce de belirtildiği gibi, geniş kitleleri ikna etmek söz konusu olduğunda, ne yazık ki, sansasyon, akliselime üstün gelir.

Rabi Yisahar Teichtel, kitabı *Em Abanim Semeha*'da, casusların büyük bir propaganda çalışması yaptığını ve halkı Erets-Yisrael'e karşı olma konusunda çok iyi ikna ettiklerini belirtir. Bu propaganda o kadar başarılı olmuştur ki, sonunda Tanrı bunu etkisiz kılmak için ağır bir karar verme gereği duymuştur (14:28-29). Bu da propagandanın ne kadar güçlü bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Yeoşua ve Kalev, hem de yanlarında Moşe ve Aaron olmak üzere, sabaha kadar “haklı” olabilirler. Ama eğer halkın bakış açısını değiştirebilme, onları haklı oldukları noktaya ikna edebilme güçleri yoksa bu haklılığın hiçbir pratik yönü yoktur. Bu, propaganda gücü olmayan haklıların, bu güce sahip haksızlar karşısında etkisiz kalmalarını, halkın desteğini kötülere ve yalancılara kaptırmalarını son derece kolay hale getirir. Bu örnekte de, benzerleri gibi, felaket gerçekleşmiş, Erets-Yisrael'e giriş bir nesil gecikmiş ve o neslin tümü çölde ölmüştür (Rabi Hanan Porat).

31. O halka karşı ilerleyemeyiz – Tam çeviriyle “*halka çıkamayız*”. Çeviri Sforno'nun açıklaması doğrultusunda serbestçe yapılmıştır: “Bize karşı saldırıya geçerler ve Ülke'ye çıkmamıza meydan vermezler”. Casuslar, daha önceden sadece ima ettiklerini bu

גַּם וְשֵׁם רֵאִינוּ

אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֶנֶק מִן־הַנְּפִלִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כְּחֻגְגִּים וְכֵן
הָיינוּ בְּעֵינֵיהֶם:

Onları çekirgeler gibi küçük ve önemsiz gördükleri için bir tehdit olarak görmemişlerdir (Sforno).

Raşi ise casusların “oradan geçerken bu devlerin birbirlerine ‘bağlarda insanlara benzeyen karıncalar [ya da başka bir versiyona göre: çekirgeler] var’ diye konuştuklarını duyduk” dediklerini kaydeder (*Talmud – Sota* 35a).

Vilna’lı Gaon burada “çekirgeye benzeyen insanlar” değil, “insanlara benzeyen çekirgeler” olduğunun söylenmesi üzerinde durur. Kısacası, devlerin, casuslara baktıklarında gördükleri şey, çekirge boyunda insanlar değil, insanlara benzeyen “çekirgeler”dir. Bu da Tanrı’nın, casusların görevlerini rahat bir şekilde yerine getirebilmeleri için yaptığı bir başka mucizeye gönderme yapmaktadır. Anlaşılan Tanrı, yerel halkın casusları fark etmemeleri için, onların gözüne birer çekirge gibi görünmelerini sağlamıştır. Böylece görev rahatça yerine getirilmiştir; zira etrafta dolaşan çekirgelerden kim şüphelenir ki? Ama işte, casusların önyargılı tavırları, onları bu yardımı bile algılamaktan aciz hale getirmiştir.

Yine de, eğer casuslar devlerin onları çekirge boyunda birer insan olarak gördüklerini düşünüyorlarsa bile, bir konu açık değildir: O bölgede sadece devler değil, normal insanlar da yaşadığına göre, bu devlerin normal insanlara aşına olmadıkları söylenemez. Buna bağlı olarak casuslar da bu devler için çok farklı ve garip birer yaratık olmamalıdır! Ama casuslar kendilerinin bu devlere garip, farklı ve küçük gördüklerini söyleyerek, Hebron’da yaşayan “normal” insanların bile kendilerinden çok daha cüsseli olduklarını ima etmeyi amaçlamışlardır (*Or Ahayim*).

Kotsk Rabisi [Rabi Menahem Mendel], casusların kullandıkları bu ifadenin, işledikleri günahın kökenini açığa çıkardığını belirtir. Devlerin gözünde nasıl gördüklerinin onları

hiç mi hiç etkilememesi gerekirdi. Onların bir görevi vardı ve bunu, “başkası acaba benim hakkımda ne düşünüyor?” gibi bir endişe olmaksızın yerine getirmekle yükümlüydüler. Yahudi Ulusu’nun birer temsilcisi olan Yahudiler olarak, başkalarının kendileri hakkında ne düşündüğüne değil, kendi görevlerine yoğunlaşmaları gerekirdi. Kotsk Rabisi’nin bu saptaması son derece temel bir noktayı vurgulamaktadır. Her Yahudi bu dünyada Tanrı tarafından kendisine verilmiş görevi yerine getirmekle yükümlüdür. Bu görevi yaparken etraftaki insanların ne düşündüğü onu etkilememelidir. Bir Yahudi, “Yahudi gibi” yaşamaktan çekinmemeli, başkalarının onu “garip” karşılaması gibi endişelerin onu görevinden alkoymasına meydan vermemelidir. Evet; onlara bu garipliğin nedenini açıklayabilir. Ama anlamasalar bile, bu onu Tanrı tarafından yükümlü tutulduğu görevinden muaf kılmaz.

Bir Yahudi, Yahudi gibi yaşamaktan gurur duymalıdır. Ama o kendisini garip görüyorsa, elbette diğerlerinin de kendisini garip gördüğü hissine kapılacaktır. Burada olduğu gibi: Casuslar kendilerini çekirge gibi hissettikleri için, başkalarının da onları çekirgeler gibi gördüklerini düşünmüşlerdir. Ve belki de bu gerçektir. Yine de burada temel bir psikolojik nokta söz konusudur: “Sen kendini nasıl görüyorsan, başkasının da seni öyle gördüğünü düşünürsün, hatta başkasının seni öyle değerlendirmesine yol açarsın”. Ama bu, sadece olumsuz değil, olumlu yönde de geçerlidir: Bir Yahudi, başkalarını küçük görmeksizin Yahudiliğinden gurur duyuyor ve etrafına da bu hissi veriyorsa, başkaları da, anlamasalar bile onu takdir edeceklerdir.

³³ [Zaten] Devleri de orada gördük – [ünlü] Devler soyuna mensup devin çocuklarını! Kendi gözümüzde çekirgelere benziyorduk. Onların gözünde de öyleydik!”

şeklinde. “Dedikodu” şeklinde çevirdiğimiz sözcük *Diba*’dır ve *Davav* kökünden gelir. Bu kökün farklı anlamları “konuşmak”, “konuşturmak”, “söylemek”, “fısıldamak” şeklindedir. Bu anlamlardan anlaşıldığı üzere burada gizlice aktarılan ve kulaktan kulağa yayılan bir dedikodu kastedilmektedir. Sözcük “dedikodu getirmek” şeklinde kullanıldığında, söylenenler gerçektir (ör. Bereşit 37:2). Burada olduğu gibi “dedikodu çıkarmak” şeklinde kullanıldığında ise yalandır ve insanın kafasından “çıkarıp” uydurduğu bir iftirayı ifade eder (İbn Ezra; Ramban). Her durumda *Diba* sözcüğü, doğru ya da değil, bir kişi, yer, olay vs. hakkında olumsuz ve kötü konuşmayı ifade eder (14:36, Ramban o.a.).

Halk bir yandan on casusun imalarını dinlemiş, sonra Kalev’in söyledikleriyle kafası karışmış, ardından da casusların bu kez açık olarak dile getirdikleri cesaret kırıcı sözlerle ikileme düşmüş halde çadırlara dönmüştür. Bu noktadan sonra casuslar halka Moşe’nin önünde değil, kişisel olarak çadırlarına giderek, hem de yalanlar uydurarak konuşmaya başlarlar. Yalanlarını Moşe ve Aaron ile Yeşua ve Kalev’in yanındayken söylemeye cesaret edememişlerdir. Bunun yerine akılcı davranırlar. Kendi çadırlarına gidip hiçbir şey söylemeden ağlamaya, sinir krizi geçirir gibi çırpınmaya başlarlar, bu hallerinin nedenini soran aile fertlerine burada açıklanan ve açıklanmayan birçok yalan yanlış şeyler söylerler. Bu kez onlar da ağlamaya başlar, komşuları gelip durumu sorarlar. Böylece kulaktan kulağa, çadırdan çadıra dalga dalga bir ağlama ve şok dalgası yayılır. Bu yüzden pasuk “*Bene-Yisrael’e*” konuştuklarını söylemektedir. Söylentiler böylece çadırdan çadıra yayılmış, halk içinde tam bir panik baş göstermiştir (Divre Şelomo; Meam Loetz).

Cüsseli insanlar – İbranice *Anşe Midot*. Tam çeviriyle “ölçü insanları”; yani “ölçüleri olan insanlar”. Her insanın “ölçüsü” vardır. Kastedilen, olağanüstü ölçülerdir (İbn Ezra). Başka bir deyişle ülke sakinleri iri ve uzun boylu olup her biri ölçülerle tanımlanabilecek boyuttadır. Örneğin *Tanah*’ta devasa Pelisti savaşçısı Golyat’ın “altı *ama* ve bir *zeret*” (Şemuel I 17:4) boya sahip

olduğu yazılıdır [zeret farklı görüşlere göre yarım ya da üçte bir *amaya* eşittir. Bir *ama* da yaklaşık 48-60cm. arasındadır] (Raşi).

Casusların Ülke hakkında iftira niteliğindeki sözleri, en başta söyledikleri gerçeklerin çok ötesinde yalanlar içermektedir. Bu noktaya kadar yerel halkın cesur ve güçlü, şehirlerin de güçlü bir şekilde surlarla çevrili olduğunu okuduk – ki bu bile, Yeşua ve Şofetim kitaplarında okuduğumuz savaşlara göre abartılıdır. Evet; orada da surlu şehirlere karşı savaşlardan bahsedilmektedir; ama burada devlerin “tüm ülkeyi” kapladıkları, “halkın tümünün” cüsseli olduklarına dair iddialar söz konusudur. Diğer yandan Ülke, sakinlerini yutmaktadır – cüsselileri bile! Tüm bunlar, casusların halkı vazgeçirmek için uydurdıkları yalanlardır (*Daat Mikra*).

33. Devleri – İbranice *Nefilim*. Pasukta “dev” şeklinde çevirdiğimiz iki sözcük vardır: *Nefilim* ve *Anak*. Yukarıda (p. 22 açk.) bunlar arasındaki bağlantı ve farklara değinilmişti. Pasuğun çevirisi bu terimler aynen bırakıldığında şöyledir: “*Ve Nefilim’i – Nefilim’den [gelen] Anak çocuklarını – orada gördük*”. *Anak* aynı zamanda bir özel isim olabileceğinden, anlam “*Nefilim soyuna mensup Anak’ın çocukları*” şeklinde değerlendirilebilir.

Sforno’ya göre burada söz geç devler, Anak soyundan bir baba ile Nefilim soyundan bir annenin çocuklarıdır.

[**Ünlü**] – Raşbam. *Nefilim* o bölgede eskiden beri üne sahip bir ırktı (Bereşit 6:4). Bu korku salan ün nedeniyle, onlardan bahsin amacı halkın cesaretini daha da kırmaktır.

Çekirgelere – İbranice *Hagavim*. Bu, en küçük Kaşer çekirge cinsidir. Bkz. Vayikra 11:22.

[**Herhalde**] – *Daat Mikra*.

Onların gözünde de öyleydik – Biraz düşünersek; casuslar devlerin onların hakkında ne düşündüğünü nereden bilebilirler? (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Basit anlamda, devler kendilerine bir şey yapmadıkları için bu sonuca varmışlardır.

1 א וַתִּשָּׂא כָּל-הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת-קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלִילָהּ הַהוּא:
 2 ב וַיִּלְנוּ עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם
 כָּל-הָעֵדָה לוֹ-מָתָנוּ בָּאָרֶץ מִצְרַיִם אוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוֹ-מָתָנוּ:

sabitlenmıştır. Buna göre *Yom Kipur*'da geçerli olan tüm "cana eziyet" kuralları *Tişa Beav* için de geçerlidir (bkz. Vayikra 16:29 açık.). Ayrıca bu günde yas ifade eden bazı uygulamalar ön plandadır. Yas dönemi bunun üç hafta öncesinde, yine trajik olaylara sahne olmuş 17 Tamuz tarihinde tutulan *Şiva Asar Betamuz* orucundan başlar, *Roş Hodeş Av*'da bir derece yükselir, *Tişa Beav*'ın rastladığı haftanın başında daha da ağırlaşır *Tişa Beav* gününde en üst düzeye ulaşır (kurallar için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi* s. 251-258). *Yom Kipur*'dan farklı olarak bu günde *melaha* yapma yasağı yoktur. Ayrıca bu Hahamlarımız tarafından belirlenmiş bir oruç günü olduğu için *Yom Kipur*'daki yeme-içme yasağının delinmesinde olduğu gibi *Karet* cezası söz konusu değildir. Yine de, ulusal açıdan bu denli trajik bir tarihte her Yahudi, ceza korkusuyla değil, bu ulusun bir parçası olduğunu, onun kederlerinin kendi kederi olduğunu vurgulamak için toplumun genelinden kendisini ayırmayıp bu orucu tutmakla yükümlüdür. Bunun yanında her oruç, kişiyi *teşuvaya* yönlendirme amacını taşır. Hahamlarımız *Bet-Amikdaş*'ın tekrar inşa edilmediği her neslin, en az yıkılmasına neden olan günahları işleyen nesiller kadar sorumlu olduğunu öğretirler. Bu açıdan, oruç günleri sadece yemek-içmekten uzak durulan birer gün olarak değil, kişisel ve toplumsal olarak hataların tam bir süzgeçten geçirildiği, günahların terk edilip gelişim için kesin kararların alındığı birer fırsat olarak değerlendirilmedir. Günahın en iyi telafisi, onu sözle itiraf ve tamamen terk edip, gelecekte tekrarlamama konusunda kesin bir karar almak, ayrıca aktif olarak Tora öğrenimi ve mitsva uygulamasına yönelmektir.

Mişna'nın saydığı olaylardan başka tarihte başka trajik olaylar da *Tişa Beav* tarihine rastlamıştır. Bazı örnekler şunlardır: (*) 1095: Papa II. Urban, Selçuk Türkleri'ne karşı I. Haçlı Seferi'ni başlattı. Haçlılar, "yoldan geçerken" on binlerce Yahudi'yi katlettiler. (*) 1290: İngiltere Kralı I. Edward, tüm Yahudiler'in kovulmasını emretti. (*) 1492: İspanya'dan kovuluş dönemi başladı. (*) 1914: I. Dünya Savaşı Rusya'nın Almanlar'a

savaş açmasıyla başladı. (*) 1942: Varşova Getosu'ndan Yahudiler'in Treblinka ölüm kampına sürülmesine başlandı.

Bir noktayı hatırd tutmakta fayda vardır. Sayılan ve sayılmayan olayların 9 Av'da gerçekleşmesi büyük bir tarihsel uyum gösterse de, Yahudiler 2000 yıla yakındır bulundukları sürgün sırasında sayısız katliam ve ayrıma maruz kalmışlar, büyük eziyetler çekmişlerdir. Bu eziyetlerin hepsinin temelinde – hepsi 9 Av tarihinde olmasa bile – bu tarih vardır. Zira bu tarihte *Bet-Amikdaş* yıkılıp sürgüne çıkılmasaydı, söz konusu eziyetler de olmayacaktı. Buna bağlı olarak her Yahudi, sürgündeki en ufak kişisel sıkıntısının bile – ve elbette büyük toplumsal acıların – temelinde 9 Av tarihinin bulunduğu bilincinde olmalıdır.

2. Moşe'ye ve Aaron'a – Halk, kendilerini Mısır'dan çıkarıp çöldeki her türlü ölüm tehlikesinden kurtaran Moşe ve Aaron'u, tüm bunları sırf onları Emoriler'e kolay lokma olarak teslim etmek için yaptıkları gerekçesiyle suçlamaktadır (Sforno; bkz. Devarim 1:27).

Tüm cemaat onlara – Anlaşıldığı kadarıyla tüm halk, Moşe ve Aaron'a konuşmaktadır. Ancak önce de belirtildiği gibi "*cemaat*" sözcüğü daha küçük bir topluluğu da ifade edebilir. Dolayısıyla burada konuşanlar *Sanedrin* üyeleri, ya da daha akla yatkını, bizzat casuslar olabilir. Bu olasılık doğrultusunda iki cümleyle Moşe ve Aaron'a ya da doğrudan halka seslenmektedirler. En sonunda en iyisinin Mısır'a dönmek olduğunu söyleyince, halk içinde de "evet, evet, yeni bir baş atayıp Mısır'a dönmek en iyisi" (p. 4) gibisinden homurtular başlamıştır.

Ah keşke ölseydik – İki kez geçen ifade, "ölüm arzusu" duydukları yerlere dağıtılabilir: "*Keşke Mısır Ülkesi'nde ölseydik! Keşke bu çölde ölseydik!*" Halk Mısır'dan çıktıktan sonra çöle gelince çölde ölümün çok kötü bir şey olduğunu düşünmüştür (bkz. Şemot 14:11). Ama şimdi kılıçla öldürülmek, kadın ve çocukların da tutsak düşmeleri onların gözüne çölde ölmekten bile daha da kötü görünmektedir (*Daat Mikra*).

14

¹ Tüm cemaat sesini yükseltip sızlandı. Halk o gece ağladı.

² [Sabahına,] Tüm Bene-Yisrael Moşe'ye ve Aaron'a şikâyetle başladı. Tüm cemaat onlara "Keşke Mısır Ülkesi'nde veya bu çölde ölseydik! Ah keşke ölseydik!" dediler.

14.

1. Cemaat – İbranice Eda. Bu sözcük "cemaat" anlamında olmasına karşın [Vayikra 4:13'te olduğu gibi] *Sanedrin*'i de belirtebilir. Pasuğun devamı "halkın" ağladığını söylediğine göre, buradaki özne halkın dışında bir "cemaat" olmalıdır – yani *Sanedrin* (*Midraş – Tanhuma* 12; Raşi; *Beer Basade*; *Beer Yitshak*). Başka bir olasılığa göre burada ilk ağlayan, halkı da buna sürükleyen "cemaat", on casustur (*Daat Mikra*; bkz. 13:32 açk.).

Casuslar planlarını oldukça başarılı bir şekilde uygulamışlardır. Bütün ulus, hatta *Sanedrin*'in üyeleri bile, Erets-Yisrael'e ilerlemenin sadece kötü sonuçlar doğuracağına ve Moşe'nin, kendilerini Mısır'dan çıkartarak yanlış yola sürüklediğine kani olmuşlardır. Kampı ağlama, yakınma ve sızlanma sesleri kaplamıştır.

Sesini yükseltip sızlandı – Çeviri serbestçe yapılmıştır. Farklı bir olasılık şöyle olabilir: "Tüm cemaat kalkıp sesini verdi" (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Halk o gece ağladı – Göreve akşam vakti çıkmış olan casuslar akşamüstü dönmüşler, raporlarını verdikten sonra çadırdan çadıra Erets-Yisrael ile ilgili yersiz dedikodular yaymışlardır. Gece vakti halk çadırlarında ağlamaya başlar. Sabah olunca da Moşe ve Aaron'a gelip şikâyet eder (s.p.; Ramban).

29 Sivan'da yola çıkıp kırk gün sonunda döndüklerine göre, 8 Av akşamüstü dönmüşlerdir. Dolayısıyla onu takip eden gece, 9 Av 2449'dur – yani *Tişa Beav*.

❧ **Tişa Beav.** Halkın, casusların raporunun yarattığı kuruntuların, kendi nesillerinden çok öteye, tarihin tümüne uzanan sonuçları olmuştur. Tanrı "Siz nedensiz yere ağladınız. Ama ben [bu tarihi] sizin için nesiller boyunca ağlayacağınız şekilde sabitleyeceğim" demiştir (*Talmud – Taanit* 29a). Teilim'de buna istinaden şu pasuklar geçmektedir: "Aziz Ülke'yi hor gördüler; [Tanrı'nın] Sözü'ne inanmadılar. Çadırlarında söylendiler, Tanrı'nın Sesi'ni dinlemediler. [Tanrı da] Eli'ni onlar için kaldırdı: Onları çölde düşürmeye,

soylarını da [başka] ulusların önünde düşkün kılıp, [farklı] ülkelere saçmaya [yemin etti]" (Teilim 106:24-27). Bunun bir sonucu olarak, 9 Av tarihi, yani *Tişa Beav*, tarih boyunca Yahudiler'in birçok trajedi yaşadığı bir tarihtir.

Mişna (*Taanit* 4:6), 9 Av tarihinde şu olayların meydana geldiğini nakleder: [1] Casusların günahı ve Tanrı'nın verdiği ceza bu tarihte gerçekleşmiştir (MÖ 1311). Çölde geçen yaklaşık kırk yıl boyunca, her yıl *Tişa Beav* tarihinde 15.000'den fazla kişi ölmüştür (bkz. p. 34 açk.). [2] Babil başkumandanı Nevuzaradan I. *Bet-Amikdaş*'ı ateşe vermiştir (MÖ 586). 100.000 kadar Yahudi katledilmiş, milyonlarcası sürgüne gönderilmiştir. [3] İmparator Titüs'ün liderliğindeki Romalılar II. *Bet-Amikdaş*'ı yıkmışlardır (MS 68 ya da 70). 2 milyon kadar Yahudi katledilmiş, bir milyonu da sürülmüştür. [4] Şimon Bar Koziba'nın (Bar Kohba) komutasında savunulan, son bağımsız Yahudi şehri Betar, Romalılar karşısında düşmüştür (MS 135). 100.000'den fazla Yahudi katledilmiştir. [5] *Bet-Amikdaş* ve Yerusalayim'in büyük bölümü, Roma kolonisi Aelia Capitolina olarak inşa edilmek üzere general Turnus Rufus tarafından yıkılarak bir tarla gibi dümdüz edilmiştir. Ayakta kalan az sayıda yapı arasında, Batı Duvarı da vardı.

Tişa Beav'da okuduğumuz, peygamber Yirmeyau'un ağıtlarını içeren Eha kitabındaki şu pasuk, bu tarihin tekrar tekrar ağlama vesilesi olacağına işaret eder: "**Baho Tivke Balayla...** – *Geceleyin Sürekli Olarak Ağlar...*" (Eha 1:2). Pasuktaki **Baho Tivke** ikilemesi, Yerusalayim'in ağlayışının tekrar eder şekilde olacağını ima eder. "Gece", aynı gecedir – *Tişa Beav*. Halkın boş yere ağladığı bu gece, daha ileri yıllarda her iki *Bet-Amikdaş*'ın da yıkılışına sahne olmuştur (bkz. Yirmeyau 39:4 ve 6:4-5). Hahamlarımız'ın belirttikleri üzere "**Baho** – ilk yıkılıştaki ağlayacak; **Tivke** – ikinci yıkılıştaki ağlayacak; **Baho** – Yisrael krallığı için; **Tivke** – Yeuda krallığı için; **Baho** – Yerusalayim için; **Tivke** – Tsiyon dağı için; **Baho** – On Kabile için; **Tivke** – Yeuda ve Binyamin için".

Tişa Beav, bu trajediler nedeniyle Hahamlarımız tarafından üst düzeyde bir oruç günü olarak

3 גִּלְמָהּ יְהוָה מֵבִיא אֶתְנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפְל בְּחָרֵב
 4 נַשְׁנֵנוּ וְטַפְנוּ יְהוּ לְבָז הָלֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרֵימָה: ד וַיֹּאמְרוּ
 5 אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֵבָה מִצְרֵימָה: ה וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
 6 עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָל־קָהֶל עַד־תֵּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וַיַּחֲשֹׁעַ בֶּן־נֹון
 7 וְכָלֵב בֶּן־יִפְנֶה מִן־הַתַּרְסִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם: ז וַיֹּאמְרוּ
 8 אֶל־כָּל־עַדֶּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר
 8 אֵתָה טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד: ח אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה
 וְהֵבִיא אֶתְנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְנִתְּנָה לָנוּ אָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא זֶבֶת
 חֶלֶב וְדָבָשׁ:

söylemeleri karşısında dayanamayıp söz almışlardır. Belki de, casusların, kendi gözleriyle gördükleri ile arasında dağlar kadar fark içeren tanımları, ikisi için Tanrı'ya küfürle eşdeğerdir. Bu nedenle giysilerini yırtma zorunluluğu hissetmişlerdir (*Daat Mikra*; krş. Vayikra 24:14 açık., *Ellerini başına dayasın* k.b.).

Pasuk Yeoşua ve Kalev'in de casuslar arasında olduklarını iki nedenle vurgulamaktadır: [a] İkisi, kişisel düzeyde, isyandan kaynaklanan trajediyi toplumun geri kalan kısmına göre çok daha kuvvetli bir şekilde hissetmişler, giysilerini de bu yüzden yırtmışlardır. Zira Yeoşua ile Kalev, halkın hakaretle reddettikleri Aziz Ülke'yi bizzat görmüşlerdir. [b] Ülke'nin ihtişamına bizzat şahit ve bu nedenle diğer casusların yanlış raporlarını reddetme hakkına sahip olduklarını halka gösterip onları etkilemek istemişlerdir (*Or Ahayim*).

Giysilerini yırttılar – Yeoşua ve Kalev, acılarını gösterme tarzlarını insanları şok edip, hatalarını anlamalarını sağlayacak şekilde seçmişler ve matem işareti olarak giysilerini yırtmışlardır; zira Tanrı'ya olan inancın kaybedilmesi ile Moşe ve Aaron'un reddedilmeleri, yakın bir akrabanın ölümü kadar acı vericidir.

7. Araştırmak üzere içinden geçtiğimiz – Bu sözler, casusların halkı galeyana getirirken kullandıklarıyla aynıdır (13:32). Yeoşua ile Kalev aynı sözleri kullanmakla, Ülke'yi sadece diğer casusların değil kendilerinin de araştırdıklarını hatırlatarak, bu konuda onların da söz söyleme hakkı olduğu mesajını vermektedirler.

Ülke çok, çok iyi! – Diğer on casus da Ülke'nin iyi olduğunu itiraf etmişlerdir. Ancak daha sonra burasının sakinlerini yutan bir ülke olduğunu söylemekle ilk söylediklerini tamamen etkisiz kılmayı becermişlerdir. Şimdi Yeoşua ve Kalev onların sözlerine karşı gelmekte, Ülke'nin, hiçbir olumsuz yan olmaksızın, hayal edilebilecek en iyi yer olduğunu dile getirmektedirler (*Or Ahayim*). Bu sözler aynı zamanda Moşe'nin, Ülke'nin nasıl olduğuna dair sorusuna da cevap niteliğindedir (Sforno; bkz. 13:18).

8. Eğer Tanrı bizden memnun olursa – *The Living Torah*. Tam çeviriyle “eğer Tanrı bizi arzularsa”. Casusların, Kanaan uluslarına karşı geline-meyeceğine dair iddiaları üzerine, Kalev ile Yeoşua, Tanrı'nın Yisrael'i arzulayıp seçmesi durumunda, onlara Ülke'yi vereceğini ve hiçbir gücün O'na karşı gelemeyeceğini dile getirmektedirler. Tanrı'nın büyük gücü karşısında üzerlerine korku ve dehşet düşecek, taş gibi donakalacaklardır (krş. Şemot 15:16) (Sforno).

Süt ve balın aktığı Ülke'dir – “Bunu hiç çaba göstermeye gerek olmadan yapan bir ülkedir (bkz. Şemuel I 14:25). Diğer casusların ima ettikleri gibi, suyunda, havasında ya da toprağında bir kusur olsaydı bu mümkün olmazdı” (Sforno).

Ve onu bize verecektir – “Sadece bizi oraya getirmekle kalmayacak, düşmanları yenilgiye uğratarak burayı bize verecektir. Kılıçla öldürülmekten endişe etmeyin” (*Daat Mikra*).

³ “Tanrı neden bizi kılıçla düşmemiz için bu ülkeye getiriyor?! Karılarımız ve çocuklarımız tutsak olacaklar! Bizim için en iyisi Mısır’a dönmek!”

⁴ Birbirlerine “[Yeni bir] Baş atayıp Mısır’a dönelim” dediler.

⁵ Moşe ve Aaron, toplanan tüm Bene-Yisrael cemaatinin önünde kendilerini yüz üstü yere attılar.

⁶ Ülke’yi araştıranlardan Yeşua bin Nun ile Kalev ben Yefune giysilerini yırttılar

⁷ ve tüm Bene-Yisrael cemaatine [yumuşak bir dille] “Araştırmak üzere içinden geçtiğimiz Ülke...” dediler, “o Ülke çok, çok iyi!”

⁸ Eğer Tanrı bizden memnun olursa bizi bu Ülke’ye – ki süt ve balın aktığı Ülke’dir – getirecek ve onu bize verecektir.

3. Kılıçla düşmemiz için – Halk Moşe ve Aaron’a yaptığı şikâyetle casusların kendilerine aktardıkları “Ülke’nin sakinlerini yuttuğuna” dair iftiraya yer vermemiştir. Bu da casusların bu iftirayı Moşe ve Aaron’un duymayacağı şekilde çadırlarda gizlice yaydıklarına dair açıklamayı desteklemektedir. Casuslar, Moşe’nin, Erets-Yisrael’in niteliklerini bildiği için kendi yalanlarını yüzlerine vuracak açıklamalar yapmasından çekindiklerinden, bu yalan sözleri onun bulunduğu ortamda söylememişler, halka da “Moşe bu gerçekleri sizden gizliyor” mesajını vererek, onların da bunu zikretmemelerini tembihlemiştir (Ramban). Başka bir görüşe göre Ülke’nin sakinlerini yuttuğu tezini öne sürmemelerinin nedeni, bunun daha ileri bir aşamayı ilgilendirmesidir. O aşamaya gelene kadar önce dev cüsseli yerel halkla savaşmak zorunda kalacaklar, öldükleri takdirde çocukları ve eşleri esir düşecektir. Şimdi halk savaş aşamasını bile geçemeyeceğini düşündüğü için, yerleşimden sonrasını ilgilendiren Ülke’nin zor şartlarını dile getirmemiştir bile (*Daat Mikra*).

En iyisi Mısır’a dönmek! – Ya da tam çeviriyle “en iyisi Mısır’a dönmek değil mi?!”

Yüzleşmek zorunda kalacaklarını düşündükleri tehlikeler, Mısır’a yönelik özlemi bir kez daha ön plana çıkarmaktadır (krş. 11:5). Orada çektikleri eziyetleri tamamen unutmuş görünmektedirler (krş. Şemot 2:23).

4. Birbirlerine – Halk içindeki huzursuzluk, konuşmalarla dalgalar halinde yayılıp tüm kampı kaplamıştır (*Daat Mikra*). *Laşon Ara* ve dedikodunun bir başka özelliği de burada görülmektedir.

İbranice *İş El Ahiv*. Tam çeviriyle “her adam kardeşine”. “İş – Adam” sözcüğü, özellikle erkekleri kasteder. Kadınlar ise bu güvensizliği göstermemişler, verilen ceza onları bağlamamıştır.

Baş atayıp Mısır’a dönelim – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “baş [=lider] koyup...”. Halk Erets-Yisrael’de kendisini sadece felaketin beklediğinden o kadar emindir ki, kendisini, geçmişte köle oldukları ülkeye geri götürecek bir lider seçmeyi bile düşünmüşlerdir (p. 4). Hahamlarımız ise durumun daha ciddi olduğunu belirtirler: Eğer halk bir lider istemiş olsaydı bunu açıkça söylerdi. “Baş, başlangıç” anlamına gelen **Roş** sözcüğünü kullanmakla, [her şeyin var oluşundaki] “İlk Sebep” olan Tanrı’nın yerini alacak bir başka güç arayışı içinde olduklarını ima etmişlerdir (*Talmud* – *Sanedrin* 107a; Raşi; *Gur Arye*).

5. Kendilerini yüz üstü yere attılar – Tam çeviriyle “yüz üstü düştüler”. Ama bu kazara düşmek değil, bilinçli bir harekettir (İbn Ezra). Moşe ve Aaron bu hareketi Bene-Yisrael’in önünde yapmışlardır. Böyle bir yalvarma pozisyonuna bürünerek, halka, Mısır’a geri dönme niyetlerinden vazgeçmeleri için yalvarmışlardır (Ramban). Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre, Moşe ve Aaron, bu hareketleriyle liderlik konumlarından vazgeçtiklerini göstermek istemektedirler. Zira insanlar liderlerine olan inançlarını yitirince, liderlerin artık yönetme güçleri kalmaz. Bir açıklamaya göre ise bu hareketin amacı dua etmektir (*Piruş Al İbn Ezra*). Rabenu Behaye’ye göre hareketin nedeni, halkın alenen yaptığı *Hilul Aşem* (Vayikra 22:32) düzeyindeki bu davranışı karşısında çok büyük utanç duymalarıdır. Başka bir görüşe göre bu hareket çaresizlik belirtir. “Yamulmuş şey, düzelemez” (Koelet 1:15). Bunu gören Moşe ve Aaron çaresizlikle kendilerini yere atmışlardır (Sforno). Nitekim bu hareketin ötesinde tek kelime bile etmemişlerdir (*Daat Mikra*).

6. Ülke’yi araştıranlardan – Moşe ve Aaron çaresiz kalırken, Ülke’yi görmüş olan Yeşua ve Kalev, diğer casusların yüzüstü bir şekilde yalanlar

ט אך ביהוה אל-תִּמְדּוּ וְאַתֶּם אֶל-תִּירְאוּ אֶת-עַם

הָאָרֶץ כִּי לַחֲמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוֹה אֶתָּנוּ אֶל-תִּירְאֵם:

י וַיֹּאמְרוּ כָל-הָעָדָה לְרֹגֶם אֹתָם בְּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְהוֹה נִרְאָה 10

בְּאֵהָל מוֹעֵד אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

Ülkesi'nde yaşıyordu [bir açıklamaya göre, casuslar onun cenazesine şahit olmuşlardı (bkz. 13:32 açık.)]. Ancak o ölünce Bene-Yisrael'i erdemıyla engelleyebilecek kimse kalmamıştır (*Talmud* – *Baba Batra* 15a; Raşi). Ya da “Tanrı’nın koruması onların üzerinden ayrıldı” (a.k.). Veya “Tanrı onların korumalarını çekip alacak” (Saadya Gaon). Veya “mıyatları doldu” (*Septuaginta*).

korkmayın” (a.k.). [*] Bene-Yisrael’in çöldeki temel yiyeceği olan *Man*, gölgede olduğu sürece bozulmadan kalmasına rağmen, güneşin sıcaklığında eriyordu (Şemot 16:21). Dolayısıyla burada Yeoşua ve Kalev başka bir şey söylüyor olabilirler: “*Bizim ekmeğimiz [olan Man] gibiler. Gölgele üstlerinden ayrıldı [bu yüzden Man gibi eriyip gidecekler]*” (Abravanel; *Meam Loetz*).

Alternatif olarak burada Kanaan uluslarının Tanrı katındaki koruyucu meleklerinden bahsediliyor da olabilir. Her ulusun Tanrı katında onu temsil eden, onu savunan ve koruyan bir temsilci meleği vardır. Bir ulus ağır bir cezaya çarptırılacaksa, önce onun meleği etkisiz kılınır. Bunun bir örneği Mısırlılar’ın temsilci meleğidir (bkz. Şemot 14:10 ve 14:30 açık.). Burada da Yeoşua ve Kalev, Kanaan uluslarını koruyan meleklerin etkisiz kılındıklarını ima etmektedirler. Dolayısıyla korkuya yer yoktur (Rabenu Behaye).

10. Onları taşa tutmakla tehdit ettiler – Krş. *The Living Torah*. Tam çeviriyle “onları taşlarla recmetmeyi söylediler [=recmetmekten bahsettiler]”. Tehdit edilenler Yeoşua ve Kalev’dir (Raşi; İbn Ezra).

Halkın Yeoşua ve Kalev’in yatıştırma gayretine cevabı, şiddet ve ölüm tehdidi olunca, Tanrı, Onuru’nu göstererek duruma müdahale etmektedir (*Daat Mikra*). Olayın gelişimi içinde kaç günahın birbirini doğurduğu görülmektedir. Ancak tüm bunlara karşın, Tanrı’nın halka karşı ne kadar iyi ve şefkatli davrandığı da kaydadeğerdir. Tüm asiliklerine rağmen onları yok etmemiş, aksine, her gün mucizevi olarak yağın *Man*’ı vermeyi bir gün için bile kesmemiştir (Rabenu Behaye).

Bir başka alternatif: Bir kişinin başına bir yıl içinde ne geleceğine dair karar o yılın başında verilir, *Yom Kipur*’da tasdik edilip *Oşana Raba*’da (Vayikra 23:40 açık.) mühürlenir. Dolayısıyla Kalev ve Yeoşua, “Tanrı onlar hakkındaki kararı [*Oşana Raba*’da] çoktan verdi. Artık hiçbir kalkan onları koruyamaz” demektedirler (krş. Ramban; krş. Rabenu Behaye).

Tanrı’nın Onuru ... görüldü – Tanrı’nın Mevculiyeti’ni simgeleyen bulut oraya indi (Raşi). Bir kaynağa göre halkın tehdidi Moşe ve Aaron’a yöneliktir ve Tanrı’nın Bulutu bu taşların onlara ulaşmasını engellemiştir (*Midraş* – *Tanhuma* 12).

Başka olasılıklar: [*] Burada kullanılan “*Tsel* – *Gölge*” sözcüğü dünyadaki bir varlığın mevcudiyetine işaret eder. Bir şey yoksa, gölgesi de yoktur. Dolayısıyla “*gölgele üstlerinden ayrıldı*” ifadesi, “artık bu dünyadaki mevcudiyetlerini kaybettiler” anlamına da gelebilir (Rabenu Behaye). [*] “Bizim ekmele (*matsa*) ve gölgeyle (*Suka*) yerine getirdiğimiz mitsvalar sayesinde, gölgemiz olan Tanrı (Teilim 121:5) bizi koruyacak, onların korumasını kaldırıp onları bize kolay lokma haline getirecektir. O yüzden

⁹ Lakin Tanrı'ya isyan etmeyin! [O zaman] Siz de Ülke'nin halkından korkmayacaksınız. Çünkü onlar ekmeğimizdir; [zira] korumalarını kaybettiler ve Tanrı bizimle. [Bu yüzden] Onlardan korkmayın!"

¹⁰ Ama tüm cemaat onları taşa tutmakla tehdit etti. [O sırada] Tanrı'nın Onuru Buluşma Çadırı'nda tüm Bene-Yisrael'e göründü.

9. Tanrı'ya isyan etmeyin – “Eğer Ülke'nin bu şekilde bereketli olup size güleriyüz göstermesini istiyorsanız, Tanrı'ya isyan etmemeniz yeterli. Onu dinlerseniz toprak ürününü verecek, siz de toplayacaksınız (bkz. Devarim 11:13-14) (Sforno). Bilin ki, Ülke'de oturan halka yönelik korkunuz Tanrı'ya isyan sınıfındadır. Zira Mısır'dan da siz kendi kol gücünüzle çıkmadınız ki! Sizi orada büyük mucizelerle Tanrı çıkardı! Ve bu ülkenin halkını size teslim edeceğine dair söz verdiğine göre, inanırsanız başarırsınız (Ramban)”.

[O zaman] – Raşi. Yeşua ve Kalev'in “Tanrı'ya isyan etmeyin!” şeklindeki sözleri halkı sertçe ikaz etme amacıyla olamaz; zira halkı yatıştırma gayretinde iken sert konuşmaları olası değildir. Dolayısıyla bu sözler, pasuğun devamıyla bağlantılıdır. Tanrı'ya karşı isyankâr bir tavır takınmaktansa, O'na güvenmek, halkın korkusunu hafifletecektir (Mişmeret Akodeş). Alternatif olarak “Ülke'nin halkından korkmayın; çünkü eğer Tanrı'ya isyan etmezseniz O sizi buraya güvenle getirecektir” (Sforno).

Ülke'nin halkından – Yeşua ve Kalev “devlerden” değil “Ülke'nin halkından” demişlerdir. “Orasının sadece devlerle dolu olduğunu düşünmeyin. Birkaç cüsseli adam dışında halk normal insanlardan oluşuyor” (Daat Mikra).

Çünkü onlar ekmeğimizdir – “Onları ekmek gibi yeriz! (Raşi; İbn Ezra). Kenaaniler'i mucizeler olmasa bile doğal yollarla mağlup edebiliriz; çünkü çok korkmuş durumdalar. Kaldı ki Tanrı bu sözü verdiğine göre onları yenmek, bir dilim ekmeği ısırmak kadar kolay olacak! (Ramban). Bize karşı gelme gibi bir niyetleri olmadığını gördük. Tıpkı bir ekmeğin, onu yiyecek olan kişiye karşı gelmesi şeklinde bir durumun olmayacağı gibi! (Sforno)”. Bu sözler de hem Moşe'nin, Ülke halkının nasıl olduğuna dair sorusuna hem de diğer casusların buradaki insanların çok güçlü olduğuna dair iddialarına cevap teşkil eder (Sforno; bkz. 13:18).

Belki de buradaki mesaj daha derindir. Ekmek, yaşamın hammaddesidir. Fakat aynı zamanda biz insanların Tanrı'ya olan inancının da simgesidir. Ekmeğe olan tavrımız, inancımızla ilgili her türlü sınav karşısındaki tavrımızı da belirler. Bir kişi, yaşamını basit ve hesapsız bir inançla sürdürdüğü sürece, ekmeği onun için yeterli olacak, karnını doyuracaktır. Özellikle çöldeki halk bunu günbegün bizzat görmüşlerdir. Tanrı her ne kadar alın teri dökmesini şart koşmuşsa da insana yemeğini sağlar. Sorun, “uzman” geçinen kişilerin geleceğe yönelik “tahminlerini” dinlemeye başladığımızda ortaya çıkar. Bu kişiler, “hayır olamaz; mümkün değil; hiç şansı yok” diye insanları belirli bir psikozun içine sokarlar. Onların kendi kehanetlerinin gücüne olan karmaşık inançları, bizim saf ve basit inancımızı bozar, ölümlü zayıflıklara yönelik korkularımız uyanır ve bizi umutsuzluğa düşürür.

Yeşua ve Kalev, halka önemli bir mesaj vermektedirler: “Bu devler karşısında vermemiz muhtemel sınavın, her gün ekmeğimizi çıkarma konusundaki sınavdan farklı olmadığından emin olun. Onlar bizim ekmeğimiz gibidir. Ve günlük ekmeğimiz konusunda da, durum tamamen bizim gayret ve inancımıza bağlıdır. Gözümüze son derece büyük sınavlar gibi görünen şeylerin, aslında günlük ekmeğimizi çıkarmaktan daha zor bir şey olmadığını anladığımız zaman, en büyük devleri mağlup etmek bile bir lokma ekme yemek kadar kolay olacaktır” (Rabi Mordehay Kamenetsky).

Korumalarını kaybettiler – Tam çeviriyle “gölgeleri [=korumaları] üzerlerinden ayrıldı”. “Koruma” ile neyin kastedildiği konusunda farklı açıklamalar vardır. Bir olasılığa göre, Moşe'nin sormuş olduğu soru doğrultusunda (bkz. 13:20 açık.), burada Bene-Yisrael'in fethini liyakati sayesinde engelleyebilecek erdeme sahip bir kişi eskiden varken, şimdi böyle bir kişi yoktur. Burada kastedilen kişi, o dönemde yaşamış olan İyov'dur (bkz. Tanah'ta İyov kitabı). İyov, Tanrı'ya son derece bağlı bir kişiydi ve Kenaan

יֵאמֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

11

עַד־אַנְהָ יִנָּאצְנִי הָעַם הַזֶּה וְעַד־אַנְהָ לֹא־יֵאֱמִינוּ בִּי בְּכֹל הָאֲתוֹת

אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ יב אֶפְנֶה בְּדָבָר וְאוֹרְשֵׁנוּ וְאֶעֱשֶׂה אֶתְךָ 12

לְגִוי־גִּדּוֹל וְעַצוֹם מִמֶּנּוּ יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וּשְׁמַעְנוּ מִצְרַיִם 13

כִּי־הֶעֱלִיתָ בְּכַחֲךָ אֶת־הָעַם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ יד וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב 14

הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמַעְנוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקִרְבָּה הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר־עִין

בָּעֵין נִרְאָה | אַתָּה יְהוָה וְעַנְנְךָ עִמָּד עֲלֵהֶם וּבַעֲמָד עֲנֵן אַתָּה

הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבַעֲמֹד אֵשׁ לַיְלָה:

Sforno'ya göre, “imha ederim” (*Targum Onkelos*; Raşi) şeklinde çevirdiğimiz **Veorisenu** sözcüğü, “onları miraslarını başkalarına terk etme zorunda bırakırım” anlamında da değerlendirilebilir (bkz. Şemot 6:8 açk.). Ama her ikisi de temelde aynı anlamdadır.

Kenaanlılar karşısında [*Has Veşalom*] aciz kaldığını düşüneceklerdir (Raşi; Raşbam; *Daat Zekenim*). Peygamber Yeşayau'nun söylediği gibi (Yeşayau 43:7), Yaratılış'ın amacı Tanrı'yı yüceltmektir. Bu nedenle Moşe, Tanrı'nın Bene-Yisrael'i, sırf Kendi Onuru'nu korumak için bir kez daha affetmesi gerektiğini öne sürer.

13-19. Moşe'nin başarılı yakarışı. Bene-Yisrael Altın Buzağı günahına bulaştıktan sonra yok edilmenin eşiğindeyken, Tanrı, Moşe'ye, Tanrısal hükümlerin, *teşuva* ve dua (*tefila*) ile değişebileceğini öğretmiştir. Şimdi Moşe, bu öğretiye göre hareket etmekte ve halkı için aracılığa soyunmaktadır. Ancak burada Bene-Yisrael henüz *teşuva* yapmış değildir. Ayrıca Moşe bu kez, Altın Buzağı olayından farklı olarak, halkın affedilmesi için Atalar'ın liyakatini öne sürememektedir. Zira halk, Atalar'ın çok sevdikleri ve Tanrı'dan hakkında söz ve yemin aldıkları Erets-Yisrael'e dil uzatmaktadır. Bu nedenle Moşe'nin duasının esas vurgusu, Yisrael'in yok olması durumunda, Tanrı'nın İsmi'nin tüm uluslar arasında küçük düşeceği yönündedir. Tanrı, Moşe'nin p. 14'te listelediği işaretler yoluyla Kutsal Varlığı'nı Bene-Yisrael'in arasında o kadar belirgin ve şüpheye yer vermeyecek kadar açık bir şekilde ortaya koymuş, onları sevdiğini o kadar bariz bir şekilde belli etmiştir ki, Bene-Yisrael'i yok etmesi durumunda, diğer uluslar bu yokoluşu Bene-Yisrael'in günahkâr tutumu nedeniyle Tanrı'nın onlardan nefret etmesine bağlamayacaklardır. Bunun yerine, bu uluslar ve en başta Mısırlılar, Mısır'ı tam bir harabeye indirgeyen “güçlü” Tanrı'nın,

13. Mısır[lılar] duyacaklar – Yani “Mısırlılar, Senin Yahudiler'i öldürdüğünü duyacaklar” (Raşi).

14. Ülke'nin sakinleri hakkında [neler neler] söyleyecekler – “Kenaan sakinlerinin çok güçlü olduklarını ve Senin onlarla baş edemediğini düşünecekler”.

Bu halkın içinde olduğunu – Ya da “*Şehinan'ın bu halkın içinde barındığını*” (*Targum Onkelos*).

Göz göze görüldüğünü – İki insanın göz göze geldiklerinde birbirlerini gördükleri şekilde engelsiz ve açık bir şekilde görüldüğünü (İbn Ezra; Ramban; bkz. Şemot 24:17; krş. Devarim 5:4). Benzer şekilde “*Tanrı'nın Onurlu Şehinası'nı gözleriyle gördüklerini*” (*Targum Onkelos*).

Bulutun'un onların üstünde durduğunu – Kamp halindeyken (İbn Ezra). Yolculuk sırasında ise, pasuğun devamında belirtildiği üzere halka bulut ve ateş sütunları yön göstermektedir.

[74. Halkı İmha Tehdidi]

¹¹ Tanrı, Moşe'ye "Bu halk Beni daha ne kadar kızdıracak?" dedi. "İçinde yapmış olduğum tüm mucizelere rağmen ne zamana kadar Bana inanmayacaklar?"

¹² Onları salgınla vurup imha ederim ve seni ondan [daha] büyük ve güçlü bir ulus haline getiririm!"

¹³ Moşe, Tanrı'ya "Ama bu halkı kuvvetinle içinden çıkarmış olduğun Mısır[lılar] duyacaklar" dedi,

¹⁴ "ve bu Ülke'nin sakinleri hakkında [neler neler] söyleyecekler! [Ne de olsa, Mısırlılar] Senin, Aşem, bu halkın içinde olduğunu, Senin, Aşem, onlara göz göze göründüğünü, Bulutun'un onların üstünde durduğunu ve Senin, önlerinde gündüzleri bir bulut sütunu, geceleyn de bir ateş sütunu ile ilerlediğini duyular.

11. Daha ne kadar – Tam çeviriyle "nereye kadar". İbranice *Ad Ana*. İfade "ne dereceye kadar" anlamında bir deyimdir (Raşi; *Beer Yitshak*). Ya da "Beni küğümsemelerine daha ne kadar dayanmamı bekliyorlar?" (krş. Sforno).

Kızdıracak – *Targum Onkelos*; Raşi; İbn Ezra. Ya da "[onu sertçe cezalandırmam yönünde] tahrik edecek".

İçinde – Tekil kullanım, Tanrı'nın mucizelerini hak ettikleri zaman Bene-Yisrael'in tek kalpte bir arada Tanrı'ya bağlı davrandıklarına işaret eder (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Ama şimdi durum değişmiştir.

Alternatif olarak bu tekil kullanım bir mucizeye işaret etme amaçlıdır. Tanrı, Bene-Yisrael'in "bedenlerinin içinde" bariz bir mucize yapmakta, yedikleri *Man* tamamen özüksenmekte, beden hiç artık madde üretmemektedir. Yine de daha ileride Tanrı'nın, savaşa gidenlerin, kampın dışında bedensel ihtiyaçlarını giderecekleri bir yerin belirlenmesine dair emir verdiğini görmekteyiz. Olasılıkla bu, Erets-Yisrael'e girildikten sonra ve artık *Man*'la beslenmedikleri döneme yöneliktir. Alternatif olarak Bene-Yisrael'in çölde giderlerken de, yabancı tüccarlardan satın aldıkları yiyeceklerden bahsediliyor olabilir. Bu yiyecekler, Bene-Yisrael günah işlediklerinde, *Man*'dan farklı olarak dışkıya neden oluyordu. Ama günah işlemedikleri zaman, yedikleri *Man*, bu yiyecekleri de tamamen çözüyordu (Rabenu Behaye).

Mucizelere – İbranice *Otot*. Tam çeviriyle "işaretler" anlamındaki bu sözcük burada "mucizeler" manasındadır. Şemot 3:12'deki kullanımı ise belirli bir sözün tutulacağına dair işareti belirtir (Raşi).

Ne zamana kadar – Bu da yukarıdaki "daha ne kadar" ifadesi ile aynıdır. Alternatif olarak "Bana

güvenmeleri ve sözüme önem vermeleri için daha ne kadar harikalar yapmam gerekiyor?" (krş. Sforno).

12. İmha ederim ve seni ... ulus haline getiririm – Ya da "edeceğim ... getireceğim". Tanrı, Bene-Yisrael'in bitmek bilmeyen yakınmaları karşısında sözün gelişi sabrını yitirmiş bir tavır sergilemektedir. Benzer bir tavrı Altın Buzağı günahının ardından da takınmıştır (Şemot 32:10) Ancak orada yine de Moşe'ye "bırak Beni ve Öfkemi onlara karşı salverip onları tüketeyim" diyerek açık kapı bırakmıştır. Burada ise kesin sözlerle konuşmaktadır (*Daat Mikra*). Verdiği mesaj açıktır: Onlar için gerçekleştirilmiş olduğu tüm mucizelere rağmen, Tanrı'ya yönelik inançlarında tereddüt ediyorlarsa, ne O'nun Halkı olmayı, ne de yaşamayı hak ederler. Ancak Atalar'a vermiş olduğu bir söz vardır. Ve bu sözün tarihin tümünü görerek vermiştir. Dolayısıyla, öyle ya da böyle, Bene-Yisrael daima O'nun Halkı olacak, Erets-Yisrael'i de onlara verecektir. Bu nedenle Moşe'ye "Bu ulus yok edilmeyi hak etti. Ama Bana Atalar'a vermiş olduğum sözü öne sürerek onları yok edemeyeceğimi söyleme zahmetine girme. Sen de Atalar'ın soyundan geliyorsun. Hepsini silerim; seni ulus haline getirip verdiğim sözü yerine getiririm" demektedir (*Midraş – Tanhuma* 13; Raşi).

Tanrı'nın bu mesajı tarihin tümü için önem taşımaktadır. Yahudiler'in büyük çoğunluğu günahkâr olsa bile, Tanrı onlarla olan anlaşmasını geçersiz kılmayacaktır. O'na bağlı olan bir kesim daima bulunacak ve Atalar'a verdiği sözü tutmak için bu kesim yeterli olacaktır. Tek kişi bile yeterlidir. Zira Tanrı için nicelik değil, nitelik önemlidir. Her Yahudi bu söze dâhil olup olmama kararını kendi özgür seçim hakkı çerçevesinde Tanrı'ya bağlı kalarak ya da kalmayarak kendisi verecektir. Ama Tanrı Yahudiler'i hiçbir zaman tamamen terk etmeyecektir.

טו וְהִמָּתָה אֶת־הָעַם הַזֶּה

כָּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעוֹן לֵאמֹר:

טז מִזִּמְבִּלְתִּי יִכָּלֵת יְהוָה לְהִבְיֹא אֶת־הָעַם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ

17 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר: יי וְעַתָּה יַגְדִּל־נָא כֹחַ אֲדֹנָי

18 כָּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: יח יְהוָה אַרְךְ אֲפִים וְרַב־חֶסֶד נִשְׂא עוֹן

וּפֶשַׁע וְנִקְהָ לֹא יִנָּקֶה פֶּלֶךְ עוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שְׁלֵשִׁים

וְעַל־רִבְעִים:

Raši bir *Midraş* aktarır: Moşe Rabenu, [Tora'yı almak üzere] Tanrı Katı'na çıktığı zaman, Tanrı'yı, "Öfkesini Geciktiren" sözlerini yazarken bulur. Bunun üzerine Tanrı'ya "Tsadikler için; öyle değil mi?" diye sorar. Ama Tanrı "günahkârlar için bile" diye cevap verir. Moşe "ama günahkârlar yok edilmeyi hak eder!" diye üstelince Tanrı "yaşamın üzerine [yemin ediyorum ki]" der, "[bu niteliğimin günahkârlar için de geçerli olduğuna dair] söze ihtiyacın olacak!". Daha sonra Altın Buzağı ve casuslarla ilgili bu olayın ardından Moşe Rabenu Tanrı'nın Huzuru'nda Tanrı'nın "Öfkesi'ni Geciktiren" niteliği için dua eder. Tanrı ona "Hani Bana '[sadece] tsadikler için' demiştin?" diye sorar. Moşe "Ama Sen de 'günahkârlar için bile'" diye cevap vermiştin" der ve devam eder: "Efendim'in *Kuvveti büyüsun* ve o Sözü'nü uygulasin" (*Talmud – Sanedrin* 110a-b; Raşi). Elbette Tanrı'nın *Kuvveti* sonsuzdur ve daha da büyümesi diye bir şey söz konusu değildir. Moşe bu sözleri kullanırken "Tanrı, Öfkesi'ni Geciktirme niteliğinin etki alanını genişletip, [daha önce söylemiş olduğu gibi] günahkârları da kapsayacak şekilde işletsin" anlamını kastetmiştir (*Beer Mayim Hayim*).

18. Bu pasukta Moşe, Tanrı'nın Altın Buzağı olayından sonra kendisine öğrettiği On Üç Merhamet Niteliği'ni alıntılamaktadır (bkz. Şemot 34:6-7 ačk.). Yalnız Moşe'nin burada, bu on üç nitelikten sadece altısına yer vermesi dikkat çekicidir. Ramban, Rabenu Behaye ve *Daat Zekenim* Moşe'nin bilinçli bir şekilde, bu on üç nitelikten sadece o anki duruma uygun olanları seçtiğini açıklarlar. Aşağıda Tanrı'nın On Üç Merhamet Niteliği'ni hatırlatarak, kullanmadığı nitelikleri neden kullanmadığına dair bu açıklamaları veriyoruz:

Aşem – On Üç Nitelik içinde "Aşem" İsmi, en başta iki kez geçer. Yani niteliklerden ikisi "Aşem; Aşem"dir. Aynı İsim'le adlandırılmasına rağmen, bu iki nitelik, Aşem'in günahın "öncesinde ve sonrasında" değişmediğinin altını çizer. Etten kemikten bir kralın, bir kuluna yönelik tavrı, bu kul ona karşı suç işledikten sonra ister istemez değişir. Ama Tanrı için bu geçerli değildir. Tanrı bir insanı günah işlemeyi önce ne kadar kabul etmeye hazırsa, günah sonrasında da o kadar hazırdır. Burada Aşem bir kez geçmektedir ve günahıtan sonraki merhameti ifade etmektedir. Zira halk günah işlemiş ama henüz *teşuva* yapmamıştır ve Moşe Tanrı'ya, halka merhamet göstermesi ve *teşuva* yapmalarını beklemesi için yalvarmaktadır. Ve eğer yapmazlarsa, Tanrı aynı zamanda Öfkesini Geciktiren'dir – hem *teşuva* yapan dürüstler için hem de bunu yapmayan kötüler için (bkz. Şemot 34:6-7 ačk., madde [6]).

Tanrı (E-I) niteliği Tanrı'nın Yargıç olduğuna işaret eder. Ancak Moşe bu noktada Tanrı'nın katı adalet uygulayan bir Yargıç gibi davranmasını istememektedir. Bu yüzden duasında buna yer vermemiştir. *Merhametli (Rahum)* ve *Lütfkâr (Hanun)* nitelikleri, pişmanlık duyup *teşuva* yapmış olan ya da liyakati günahlarına göre ağır basan bir günahkârın tamamen bağışlanmasını sağlar. Ancak burada halk isyanı sonrasında herhangi bir pişmanlık duymakta değildir; *teşuva* da yapmamıştır; liyakatleri de günahlarını aşmamaktadır. Ayrıca *Rahum* niteliği *Hanun* ile, *Hanun* niteliği de "vermek"le bağlantılıdır (krş. *Teilim* 37:21). Ancak Moşe burada Tanrı'nın halka bir şeyler vermesini değil, sadece onları affetmesini istemektedir. Bu nedenlerle Moşe duasında bu niteliklere yer vermemiştir. Onların yerine, sıradaki merhamet niteliği olan "*Ereh Apayim – Öfkesini Geciktiren*" sıfatını

¹⁵ [Şimdi] Bu halkı tek bir adammış gibi öldürürsen, senin ününü duymuş olan bu uluslar şöyle diyeceklerdir:

¹⁶ ‘Tanrı, onlara [vereceğine dair] yemin etmiş olduğu Ülke’ye bu halkı getirme kabiliyeti olmadığından onları çölde öldürdü’.

¹⁷ “Şimdi – lütfen Efendim’in Kuvveti büyüklüğünü göstersiz! Konuşup şöyle dediğin gibi:

¹⁸ ‘Aşem; Öfkesini Geciktiren, Şefkati Bol; Günahı ve İsyanı Bağışlayan ve Temizleyen’dir. [Fakat *teşuva* yapmayanları] Temizlemez; babaların günahlarını, çocuklar için, üçüncü ve dördüncü [nesiller] için hatırdadır tutar’.

15. Tek bir adammış gibi – “Bir anda öldürürsen...”. Ya da “tek bir adam [=Moşe] kalacak şekilde yok edersen” (krş. *Meam Loetz*).

Bene-Yisrael’in bir anda yok edilmesi, bunu duyan Mısırlılar tarafından Tanrı’nın gücünün sınırlı olduğu şeklinde yorumlanacaktır. Şöyle düşüneceklerdir: “Paro’nun çok güçlü olduğu doğrudur; ama yine de tek krallığın başındadır. Kenaan’da ise otuz bir tane kral vardır (Yeoşua 12:24) ve Tanrı’nın Paro’yu mağlup etmiş olması, otuz bir kralı da yenebileceğini göstermez. Bu kadar çok sevdiği halkı bir kerede öldürüyorsa, bunun nedeni gücünün yetmeyeceğini görmesidir”. Aynı zamanda herkesi bir kerede öldürmesi durumunda geriye, başka uluslara giderek bu felaketin ardındaki gerçek nedeni anlatabilecek kimse de olmayacaktır. Dolayısıyla tüm bu sonuçlara varılması Tanrı’nın İsmi’ni küçültecektir (*Midraş – Tanhuma* 13; Raşi; *Gur Arye*).

Ramban bu açıklamayı açar: Moşe’nin öne sürdüğü tez, Mısırlılar’ın Tanrı’nın gücünün yerel halka değil, onların “ilahlarına” yetmeyeceğini düşünecekleri yönündedir. Mısırlılar, “Bizim ilahlarımıza gücü yetti ama Kenaan ilahlarına karşı gelemeydi” diyeceklerdir. Ve işte bu, Tanrı’nın İsmi’nin insanlar içinde gerçekten küçük düşmesi anlamına gelecektir.

Bu ifade farklı şekillerde de anlaşılabilir: “...bu halkı Sen bir adammışsın gibi öldürürsen...” “Onları öldürürsen diğer uluslar seni bir insanla eş tutacaklar. Tıpkı bir insanın geleceği bilmeden hareket etmesi gibi, Senin de Bene-Yisrael için gelecekte ne olacağını bilmiyormuşsun gibi mucizeler yaptığını; ama eğer böyle olacağını bilseydin bu mucizeleri en baştan itibaren yapmayacağını söyleyecekler.” Ya da “Senin öfkesini zaptedemeyen bir insandan farksız olduğunu söyleyecekler. Oysa bu, Senin şefkat niteliğine aykırı. Bu nedenle Sana yalvarıyorum. Efendim’in Kuvveti artsın! Onların günahı ne kadar ağırsa, Sen de merhamet sınırını o kadar genişlet” (*Meam Loetz*).

Bu uluslar – Hem başta sözü geçen Mısırlılar, hem Kenaan ulusları hem de diğer uluslar (İbn Ezra). Bu da Moşe’nin Altın Buzağı günahının ardından ettiği duadan farklıdır. Orada sadece Mısırlılar’ın olası sözlerini öne sürmüşken (Şemot 32:12), burada ise Tanrı’nın İsmi’nin tüm uluslar içinde küçük düşeceği tezini ortaya atmaktadır (*Daat Mikra*).

16. Öldürdü – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “boğazladı”. Ancak bu, “öldürdü” anlamında de-yimsel bir kullanımdır (İbn Ezra); zira Tanrı’nın tehdidi, halkı bir salgınla yok etme yönündedir (p. 12).

17. Lütfen – Ya da “şimdi” (*Targum Onkelos*).

Efendim’in – İbranice *A-do-nay*. Ancak bu, [yine aynı şekilde okunan ama tamamen farklı harflere sahip] Dört Harfli İsim değil, sözcüğün kendisidir: Alef-Dalet-Nun-Yod. Bu da Tanrı’nın İsimleri’nden biridir ve tam anlamı “Efendimiz” şeklindedir. Bu kullanım, şu noktada Tanrı’nın Yargı Niteliği’nin etkili olduğuna işaret eder. Sıradaki ifadeyle Moşe, Tanrı’dan Merhamet Niteliği’ne güç vermesini istemektedir (Ramban).

Efendim’in Kuvveti büyüklüğünü göstersiz – Tam çeviriyle “Tanrı’nın Kuvveti büyüsin / artsın / genişlesin / yayılsın”. Basit anlamıyla bunun doğru- dan kastettiği şey, sıradaki pasuğun başındaki niteliktir: Tanrı, “Öfkesi’ni Geciktiren”dir – hem *tsadikler* için hem de *günahkârlar* için (Raşi). Nefse ve öfkeye hâkimiyet, en büyük kuvvet gösterisidir. Kral Şelomo’nun yazdığı gibi “Öfkesini geciktiren, kahramandan; nefesine hükmeden de şehir *fatihinden* daha iyidir” (Mişle 16:32) (İbn Ezra; Raşbam; Rabenu Behaye). Ve Hahamlarımız’ın bu pasuğu örnek vererek söyledikleri gibi: “Kim kahramandır? – Dürtüsünü zapteden” (Mişna – *Pirke Avot* 4:1) (*Daat Zekenim*). Benzer bir doğrultuda “Efendim’in kuvveti büyüsin [ve Yargı Niteliği’ni bastırsın]” (Sfomo) ya da “Merhamet Niteliği, Yargı Niteliği’ne üstün gelsin” (Rabenu Behaye).

- 19 יֵט סֶלַח-נָא לַעֲוֹן הָעַם הַזֶּה כְּגִדְלָה חֶסֶדְךָ וְכֹאשֶׁר
 20 נִשְׁאַתָּה לַעֲם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד-הַנֵּה: כַּ וַיֹּאמֶר יְהוָה סֶלַחְתִּי
 21 כְּדַבְרְךָ: כֹּא וְאוֹלָם חֵי-אַנִּי וַיִּמְלֹא כְבוֹד-יְהוָה אֶת-כָּל-הָאָרֶץ:

ettirmediği takdirde halkın kökünü kurutmaya-
 çağım. Ancak bu nesli affetmem söz konusu
 değil. Onlar bu çölde ölecekler ve Ülke'yi gö-
 remeyecekler. Bunu da bir anda yapmayacak, aş-
 a-malar halinde gerçekleştireceğim. Sonuçta
 onların çocukları Erets-Yisrael'e girecekler. Her
 durumda, işledikleri bu günahı gelecek tüm
 nesiller için hatırdı tutacak, boş yere ağladıkları
 bu tarihe, ağlamak için gerçek sebepler ataya-
 çağım" (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak "Önceki sözlerin nedeniyle
 affediyorum. 'Tanrı aciz kaldı' diyemesinler diye"
 (Raşi). Dolayısıyla burada Tanrı, Moşe'ye hak
 vermiştir (*Talmud – Berahot* 32a). Efendisinin
 hak verdiği kula ne mutlu! (Rabenu Behaye).

Buradaki "**Salahti – Affediyorum / Affettim**"
 sözcüğünün anlamı "günahı tamamen sildim"
 olamaz. Nitekim hemen sıradaki pasukta Tanrı
 günahkârları Erets-Yisrael'i görmekten men
 etmekle cezalandırmaktadır. Dolayısıyla bu
 ifadenin anlamı "cezaı erteliyorum; yavaşlatıyo-
 rum ve bir kerede vermiyorum" şeklindedir (İbn
 Ezra). Ramban ise bu terimin cezanın iptali
 anlamına geldiği görüşündedir. Buradaki kul-
 lanım da, halk için tehdit konusu olan hepsinin
 bir kerede salgınla imha edilmesi cezasının
 iptaline yöneliktir. Tanrı bunun yerine bu neslin
 cezasını kırk yıla yakın bir süreye yaymış,
 halkı tümüyle yok etmeyerak gelecek neslin
 Erets-Yisrael'e girip burayı ele geçirmesine izin
 vermiştir.

21. Ancak! – "Affediyorum; ama bu onlara
 hiçbir şey yapmayacağım anlamına gelmez! Şu
 cezaı onlara vereceğim..." (Raşi).

Öte yandan Hahamlarımız, sözlü gelenek doğrul-
 tusunda, önceki pasuktaki **Salahti Kidvareha**
 sözlerini, Tanrı'nın Altın Buzağı olayının
 ertesinde, Moşe'nin ikinci On Emir levhalarıyla
 döndüğü *Yom Kipur* gününde de söylediğini
 aktarırlar. Bu günün nesiller boyunca bir af ve
 günah onarımı günü olarak sabitlenmesinin
 temelinde de bu vardır. Bu durumda Tanrı şöyle
 diyor da olabilir: "[*Altın Buzağı olayının ertesinde,*
halkı senin] Sözlerine uygun olarak affetmiştim.

*Ancak [şimdi affetmiyorum]! Yemin ediyorum ki [bu
 neslin insanları Erets-Yisrael'e giremeyecekler]"*.
 Dolayısıyla bu sözler Altın Buzağı olayı ertesinde
 söylenmesine ve Tora'da o olayın bağlamında
 geçmemesine rağmen, şimdi, ama o olayla ilgili
 olarak kaydedilmiştir (Rabenu Behaye).
 Anlaşıldığı kadarıyla Tanrı bu sözleri her iki olay-
 da da söylemiştir (*Daat Zekenim*).

Yemin ediyorum – İbranice Hay Ani. Tam
 anlamıyla "Yaşıyorum Ben". Ya da "Ben yaşamım"
 (*The Living Torah*; bkz. *Yad – Yesode Aтора* 2:10).
 Bu "nasıl ki ben daima yaşıyorsam; sözüm de
 kesindir" anlamında bir yemin ifadesidir (İbn
 Ezra); çeviriyi de buna göre serbest yaptık. Tanrı
 bu sözlerle, günahıtan sorumlu olanların Ülke'yi
 görebilecek kadar yaşamayacaklarına dair yemin
 etmektedir.

Ve Aşem'in Onuru tüm dünyayı doldursun –
 Raşi'nin bir açıklamasına göre bu da yemin
 sözünün bir parçasıdır. Raşi'de verilen diğer açık-
 lamaya göre ise anlam sıradaki pasukla bağlan-
 tılıdır: "Yemin ediyorum ki ... tüm bu adamlar ...
 Ülke'yi görürlerse...! Ve Aşem'in Onuru tüm
 dünyayı dolduracaktır [zira senin korktuğun gibi,
 onları 'tek bir adammış gibi' (p. 15) öldürüp başka
 ulusların Onurum'a dil uzatmalarına meydan
 vermeyecek, onun yerine halkı yaklaşık kırk yıl-
 lık bir süre içinde aşamalar halinde cezalandıra-
 çağım]" (bir kaynağa göre bu açıklama, Raşi'nin
 döneminde yaşamış olan Rabi Yosef [ben Şimon]
 Kara'ya aittir).

Alternatif olarak "Aşem'in Onuru tüm dünyayı
 dolduracaktır"; çünkü Tanrı'ya isyan edenlerin
 cezasız kalmayacağını herkes görecektir (İbn
 Ezra; Ramban). Tanrı bu sözlerle Moşe'nin duası-
 na cevap veriyor da olabilir: "Onurum Bene-
 Yisrael aracılığıyla dünyayı dolduracak; ama bu
 nesil değil, onların çocukları tarafından" (a.k.).

Tanrı halkı bir kerede değil aşamalar halinde
 cezalandırmayı kabul etmiştir. Etten kemikten bir
 kralla Tanrı arasındaki fark buradadır. Normal bir
 kral, öfkesinin zirvesinde ilk fırsatta kendisine
 karşı gelen kişiyi ortadan kaldırmak ister. Bunun
 için iki olası sebep vardır. Bu cezaı veremeden

¹⁹ “Büyük Şefkatin’e uygun olarak, bu halk için [günahları] Mısır’dan buraya [gelene] dek [hep] bağışlamış olduğun gibi, lütfen bu halkın isyanını [şimdi de] affet!”

²⁰ Tanrı “Sözlerine uygun olarak affediyorum” dedi.

²¹ “Ancak! Yemin ediyorum – ve Aşem’in Onuru tüm dünyayı doldursun –

kullanmaktadır. Böylece Tanrı’nın Bene-Yisrael’i bir kerede yok etmemesini, bunun yerine sabırlı davranarak günahı işleyen kişilerin aşamalar halinde ceza görmelerini istemektedir. Ama hiç ceza görmemelerini isteme gücü yoktur. Yine de çocukları bu cezadan muaf olacak, ulus varlığını sürdürecektir.

Moşe bunun ardından Tanrı’nın “**Rav Hesed** – Şefkatte Bol” olma sıfatını dile getirmektedir. Tanrı, yargı kefesinde eksi ve artıları eşit olan kişileri, eksiler konusunda *teşuva* yapmasalar bile artıların olduğu kefe ağır basıyormuş gibi değerlendirebilir. Buna karşılık Moşe Rabenu Tanrı’nın “**Rav Emet** – Doğrulukta Bol” ya da “**Emet** – Doğru” olma niteliğini dile getirmekten kaçınmıştır – zira Tanrı burada doğruluk ve kesin adaletle davrandığı takdirde, Bene-Yisrael’in hiç kurtuluş şansı olmayacaktır. Doğru ve gerçek, kesin kavramlardır; uzlaşma ve şefkate yer bırakmaz.

Moşe, Tanrı’nın “**Notser Hesed Laalafim** – Şefkati binlerce [nesil] için Muhafaza Eden” olma niteliğini de duasına katmamıştır. Bu nitelik, Bene-Yisrael’in, hiç değilse Atalar’ın liyakati sayesinde bağışlanmalarına yöneliktir; ancak bu olayda böyle bir istekte bulunmak yersizdir. Zira halk, Tanrı’nın Atalar’a, onların soyuna vereceğine dair yemin ettiği ve Atalar’ın büyük değer verdiği Erets-Yisrael’e dil uzatmış, oraya girmekten sevinen çölde ölmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Moşe, Atalar’ın, halkın hak etmediği liyakatlerini öne sürerek dua etmemiştir.

Tanrı aynı zamanda “**Nose Avon, Vafeşa, Vehataa** – Günahı, İsyanı ve Hataı Bağışlayan”dır. Ancak Moşe burada sadece ilk ikisine yer vermiş, Tanrı’nın “**Hataa** – Hata” tipi günahları bağışlama niteliğinden bahsetmemiştir; zira burada halkın kasıtsız ve bilinçsiz bir günah işledikleri söylenemez. Yaptıkları, bilinçli günah ve isyan sınıfındadır. Moşe, halkın hatasını yakında anlayıp *teşuva* yapacağı umuduyla bu ikisini dile getirmiştir; zira Tanrı, samimi *teşuva* yapan kişinin, kasıtlı günahlarını ve isyanlarını bile affeder. Ve bunu affetmekle kalmaz, *teşuva* yapan kişilerin günahlarının tüm etkilerini de “**Nake** – Temizler” [=on üçüncü nitelik]. Ancak *teşuva* yapmazlarsa “**Lo Yenake** – Temizlemeyiz” (*Talmud* –

Yoma 86a). Yine de, soyunu tamamen kurutmaz; onun yerine “*babaların günahlarını, çocuklar için, üçüncü ve dördüncü [nesiller] için hatırdadır tutar*” ve diğer nesillere, sadece babalarının günahını devam ettirdikleri takdirde ceza verir. Moşe, Tanrı’ya “Bu niteliklerin doğrultusunda, halkı salgınla bir anda tüketmen yerinde olmaz. Ama bu günahın cezasını aşamalar halinde verebilirsin” demektedir.

Alternatif olarak **Nake Lo Yenake** ifadesi bir bütün olarak “günahkârları her şeye rağmen yeryüzünden tamamen silmez” şeklinde de değerlendirilebilir (*Daat Zekenim*; krş. Yirmeyau 46:28). Raşi’ye göre ifadenin basit anlamı “*Temizler; ama tamamen temizlemeyiz*” şeklindedir. Buna göre Tanrı günahı tamamen silmeye bile, cezayı bir kerede vermez; onun yerine aşamalar halinde azar azar verir. Raşi bu açıklamayı Şemot 34:7’de verir. Buradaki açıklaması ise pasukta çevirdiğimiz şekildedir. Anlaşıldığı kadarıyla Raşi, Moşe’nin buradaki duasında halkın *teşuva* yapması halinde tamamen affedilmesini istediği görüşündedir.

Çocuklar için ... hatırdadır tutar – Onkelos’un çevirdiği şekilde “*babaların günahlarını, isyankâr çocukları için ... hatırdadır tutar*”.

Üçüncü ve dördüncü [nesiller] – Eğer çocuklar atalarının günahkâr davranışlarını aynı şekilde tekrarlarlar ve buna daha da günah eklerlerse, artık *teşuva* umudu ortadan kalkmıştır. Bu durumda üçüncü nesilde cezalandırılırlar. Eğer atalarının günahkâr davranışlarını aynen devam ettirirler, ama buna yeni günahlar eklemelerse, ceza dördüncü nesle kadar bekler (Sforno).

19. Büyük Şefkatin’e uygun olarak – Ya da “*büyük şefkatin uğruna*” (İbn Ezra).

Buraya [gelene] dek – Ya da “*şimdiye kadar*” (a.k.).

20. Sözlerine uygun olarak affediyorum – Raşbam. İbranice **Salahti Kidvareha**. Tam çeviriyle “*Affediyorum; sözlerin gibi [olacak]*”. “Dediğin gibi yapacağım. Onları bir kerede yok etmeyecek, cezayı kırk yıla yayacağım (a.k.). Ama bu günahı birkaç nesil için hatırdadır tutacağım (bkz. p. 18 açk.) ve sonraki nesiller devam

- 22 כִּי כָל-הָאֲנָשִׁים הָרָאִים אֶת-כְּבֹדִי וְאֶת-אַתָּתִי אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי
בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבָּר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עָשָׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:
23 כִּי אִם-יִרְאוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָם וְכָל-מִנְאֲצִי לֹא
24 יִרְאוּהָ: כִּי וְעַבְדִּי כָלֵב עָקֵב הִיָּתָה רוּחַ אַחֲרָת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרֵי
וַהֲבִיאתִיו אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-בָּא שָׁמָּה וְזָרְעוּ יִירְשֶׁנָּה:

Örneğin Korah'ın isyanına katılanlar, yılanlar tarafından sokulanlar (21:6) yabancı kızlarla günah işleyenler (Perek 25) bu sınıftadır (Sforno).

Alternatif olarak bu sözler, bu cezanın bir sonucu olarak gelecekte çıkılacak sürgünlere de gönderme yapıyor olabilir. Gelecek nesillerde günah işlemenin karşılığı olarak *Bet-Amikdaş* iki kez yıkılacak ve halk sürgüne giderek Erets-Yisrael'den uzak kalacaktır (Rabenu Behaye).

24. Kulum Kalev – Bu da yeminin bir bölümüdür. Nitekim Kalev, Erets-Yisrael'den kişisel payını aldığı sırada, Yeoşua burayı kendisine Moşe'nin etmiş olduğu bir yeminin sonucu olarak verdiğini vurgulamıştır (bkz. Yeoşua 14:9). Yemine göre, Kalev, casusluk görevi sırasında sadece kendisinin geldiği (bkz. 13:22) bölge olan Hevron'u alacak ve ailesi, diğer casusların varlıklarından çok korktuğu devleri mağlup edecektir (Raşi). Tora, Yeoşua'nın ödülünü belirtmemektedir. O, Moşe'nin halefi olacağı için, bu noktada onun bu ödülünden bahsedilmesi Moşe'ye karşı saygısızlık olurdu (Ramban).

Yanında farklı bir ruh – Bu tam çeviridir. Kalev, diğer casuslardan farklı bir niyetle hareket edip Tanrı'ya bağlı kalmıştır. Raşi, buradaki “yanında” sözcüğü üzerinde durur. Tora “Kalev'in farklı bir ruhu vardı” dememiş, “yanında” sözcüğünü kullanmıştır. Bu da Kalev'in “iki ruhla”, yani iki niyetle – [1] diğer casuslarda da var olan niyet ve [2] “yanında” taşıdığı asıl niyetle – hareket ettiğini ima eder. İlk “ruhu” ağzından çıkardığı sözlerle ön planda gösterip diğer casuslara onlarla aynı fikirde olduğu izlenimini vermiş ve onların güvenini kazanmıştır. Bu sayede diğerlerini susturabilmiştir (bkz. 13:30 açık.). Ama asıl niyetini – kalbindekini – gizlemiş, bunu en kritik anda ortaya çıkararak Tanrı'ya olan bağlılığını kanıt-

lamıştır. Nitekim daha ileride Kalev “Ona [=Moşe'ye] *kalbimdeki gibi rapor verdim*” (Yeoşua 14:7) demiştir. Yani ‘kalbimdeki gibi’ – ‘ağzımdaki gibi’ değil. (Raşi; Otsrot Yosef).

Alternatif olarak buradaki “ruh” sözcüğü, Türkçe'dekine benzer şekilde “manevi motivasyon” olarak da anlaşılabilir. Kalev bu motivasyon sayesinde diğer casusların tasarılarına direnebilmiştir. [Tanrı'nın benzer bir özelliğin Yeoşua'da da olduğunu söylediğini görüyoruz (bkz. 27:18).]

Beni kalp bütünlüğüyle takip etmiş – Tam çeviriyle “ardımdan doldurmuş”. Raşi'ye göre “[Kalbini] Ardından [yürümek için] doldurmuş”. Yani “asıl niyeti Benim Ardımdan gitmek olmuştur”.

Alternatif olarak “Sözlerim'i takip etmiş ve onları harfiyen yerine getirmiş” (İbn Ezra). Ya da “ardımdan [yürümeye konusundaki sözümü] yerine getirmiştir” (Hirsch).

Gitmiş olduğu Ülke'ye – Sadece “Ülke'ye” denmesi yeterli olurdu. “Gitmiş olduğu” eklemesi, özellikle bizzat ve yalnız gitmiş olduğu Hevron'u kastetmektedir (Raşi; 13:22 açık.).

Onu mülk edinecek – *The Living Torah*. Ya da “[oradaki devleri ve diğer oturanları] sürececek” (Raşi; bkz. Yeoşua 14:12).

Alternatif olarak “o, burayı soyuna miras bırakacak”. Yani neslin diğer insanları gibi değil. Zira onların çocukları da Erets-Yisrael'de miras payı almış olmalarına rağmen, bu payı onlara babaları “bırakmış” olmayacaktır; zira babaları Ülke'ye girip buraları mülk edinemeyeceklerdir. Ama Kalev buraya girecek ve öldüğünde bu bölgeyi çocuklarına miras bırakacaktır (Sforno; bkz. p. 12 açık.).

²² ki, Onurum'u [ve] Mısır'da ve çölde gerçekleştirdiğim mucizelerimi görmüş olup Beni hâlihazırda on kez sınamış, yine de Sözüm'ü dinlememiş olan tüm bu adamlar,

²³ [hakkında] atalarına yemin etmiş olduğum Ülke'yi görürlerse...!! Beni kızdıran kimse onu görmeyecektir!

²⁴ “Ancak kulum Kalev – yanında farklı bir ruh olup, Beni kalp bütünlüğüyle takip etmiş olmasının akabinde, onu gitmiş olduğu ülke'ye getireceğim ve soyu onu mülk edinecek.

önce ölmekten ya da suçluların başka yere kaçıp cezadan kurtulmasından endişe ederler. Ancak Tanrı için bu iki endişeye de yer yoktur. Tanrı “Daima Yaşayan”dır; o yüzden ilk endişe geçersizdir. Ayrıca “Onuru tüm dünyayı doldurur”; dolayısıyla O'na karşı gelenin kaçabileceği bir yer yoktur (*Meam Loez*).

22. On kez sınamış – Basit anlamda buradaki “on kez” sözcükleri “defalarca” anlamında bir de-yimdir (İbn Ezra; Raşbam; bkz. Bereşit 31:6 ve Vayikra 26:26). Öte yandan Hahamlarımız, gerçekten de Bene-Yisrael'in Tanrı'yı tam on kez sınadığını belirtirler (*Mişna – Pirke Avot* 5:4. Bunların ikisi Kızıldeniz'de [tam anlamıyla Sazlık Denizi. Bu Kızıldeniz olmayabilir], ikisi Man'la ilgili, ikisi sülünlerle ilgili, ikisi suyla ilgili, biri Altın Buzağı olayında, biri de burada Paran çölündedir (*Talmud – Arahin* 15a). Söz konusu on olay şunlardır: [1] Denizdeki ilk sınav Bene-Yisrael'in Moşe'ye “Mısır'da mezar mı yoktu da bizi çölde ölmeye getirdin?!” (Şemot 14:11) sözleriyle dile getirdikleri Tanrı'ya güvensizlikleridir. [2] Denizdeki ikinci sınav “Mısır'daki atalarımız harikalarını kavrayamadılar, büyük miktardaki iyiliklerini hatırlamadılar ve Kızıldeniz'de denizle ilgili isyan ettiler” (Teilim 106:7) pasuğunda ima edilmektedir. Bene-Yisrael denizden çıktıktan sonra “biz denizin bu yanından dışarı çıktık; ama Mısırlılar'ın diğer yandan çıkmadıkları ve yine peşimize düşmeyecekleri ne malum?” diyerek güvensizlik göstermişlerdir. [3] Man'la ilgili ilk sınav, halka Man'dan sabaha hiç bırakmamaları konusunda verilen emir sonrasında gerçekleşmiştir. Bu emre karşın halkın bir bölümü, ne olacağını görmek için Man'dan bir kısmı bırakmıştır (Şemot 16:19-20). [4] Man'la ilgili diğer sınavda halkın bir bölümü, kendilerine bunu yapmamaları emredilmiş olduğu halde, Şabat günü Man toplamaya çıkmıştır (Şemot 16:27). [5-6] Sülünle ilgili iki sınav, Bene-Yisrael'in isyankâr bir tavırla et eksikliğinden yakınması ile gerçekleşmiştir (Şemot 16:3 ve Bamidbar 11:4). [7-8]

Su konusunda şikâyet şeklinde ortaya çıkan iki sınav Şemot 15:24 ve 17:2'dedir. [9] Altın Buzağı olayı için bkz. Şemot *Perek* 32. [10] Paran çölündeki sınav da casusların raporu karşısında gösterilen güvensizliktir.

Tanrı bu sert çıkışı yapmak için bahsedilen on günah boyunca beklemiş, casusların getirdiği kötü rapor sonrasında bunların onunu birden zikretmiştir. Başka bir deyişle casusların günahı her şeyin üstünde etkili bir günahıdır. Sonuç olarak çöl nesline mensup atalarımızın kaderinin mühürlenmesine yol açan günah, *Laşon Ara*'dır (*Talmud – Arahin* 15a).

İbranice *Vaynasu*. Çevirimize göre sözcük “*Nisayon – Deneme*” sözcüğüyle bağlantılıdır (Raşi). Alternatif olarak sözcük “*öfkeliendirdiler*” şeklinde de değerlendirilebilir (*Gur Arye*'ye göre *Hizkuni*'nin görüşü).

23. Ülke'yi görürlerse...!! – Bu, devamı açıklanmamış bir yemindir. Türkçe'deki “ben de filanca şeyi yaparsam, [bana da X demesinler]” yapısındaki yemine benzer. Kısacası anlam “yemin ediyorum ki Ülke'ye girmeyecekler” şeklindedir (Raşi).

Moşe'nin duası burada cevaplanmıştır. Moşe Tanrı'dan o nesli yok etme yönündeki kararını hiç uygulamamasını değil, sadece geciktirmesini istemiştir. Tanrı da bu isteği kabul etmiş, o nesli “tek bir adammış gibi” bir kerede değil, aşamalar halinde öldüreceğini ve Erets-Yisrael'e onların giremeyeceklerini söylemektedir (*Daat Mikra*).

Beni kızdıran kimse onu görmeyecektir – Günahkâr nesil için “Ülke'yi görürlerse...!!” denmiştir. Dolayısıyla buradaki sözler, bir sonraki nesil için söylenmiştir. Bu noktada 20 yaşın altında olup, çöl yolculuğu boyunca Tanrı'ya herhangi bir şekilde isyan eden olursa, onlar da çölde ölüp Erets-Yisrael'e giremeyeceklerdir (İbn Ezra).

כֹּה וְהִעֲמַלְקִי

וְהִכְנַעְנִי יוֹשֵׁב בְּעֶמֶק מַחֵר פָּנָיו וְסַעַן לָכֶם הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם-סוּף:

פ רביעי כו וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר: 26

כו עַד-מָתִי לַעֲדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלְיָנִים עָלַי 27

אֶת-תְּלֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלְיָנִים עָלַי שְׁמַעְתִּי:

Bu kötü cemaate – Burada halkı Tanrı'ya karşı “şikâyet kışkırtan” bir cemaatten bahsedildiğine göre, tüm halk değil, Yeoşua ve Kaleb dışındaki on casustan oluşan grup kastedilmektedir (Mizrahi; Sifte Hahamim). Görüldüğü üzere Tanrı, on kişiden oluşan bir topluluğu bile “*Eda* – *Cemaat*” olarak tanımlamaktadır. Bu da, bir topluluğun “cemaat” olarak tanımlanması için en az on kişiden oluşması gerektiğine işaret eder (Talmud – Megila 23b; Talmud – Sanedrin 74b; Raşi). Ayrıca bkz. Vayikra 22:32 açık.

Öte yandan bir kaynak, buradaki cemaatin şikâyet kışkırttığı değil bizzat “şikâyet ettiği” görüşündedir. Bu durumda Tanrı cemaatin genelinden ve özellikle liderlerden bahsediyor da olabilir (Daat Mikra; bkz. ö.a.). Sözcüğün “şikâyet etmek” anlamında olduğu görüşünü paylaşan *The Living Torah* ise, yine de tüm cemaatten değil, on casustan bahsedildiği fikrindedir.

Ne zamana kadar – Pasuğun ilk kısmı “*kötü cemaat*” olarak adlandırılan casuslara yöneliktir. Tanrı onlarla ilgili olarak sadece, “*ne zamana kadar*” demektedir, ama sözlerini tamamlamamaktadır. Bu şekilde Tanrı, sabrının sınırına geldiğini ve casuslara karşı hoşgörüyü göstermeyeceğini ima etmiştir [pasuğa yaptığımız “*[sabrı göstermeliyim]*” eklemesinin amacı bu anlamı vurgulamaktır]: “Her ne kadar halkı senin sözlerin üzerine affettiğimi söyleyip, halkı bir kerede değil aşamalar halinde öldürmeyi kabul etmişsem de (p. 20), bu karara on casus dâhil değil” (Sforno). Nitekim casuslar hemen ölmüşlerdir (p. 37).

Tanrı, casusların günahının neden bu kadar ciddi olduğunu açık bir şekilde vurgulamıştır: Onlar halkı Tanrı'ya karşı şikâyet kışkırtmışlardır. Hem kendileri günah işlemiş, hem de başkalarına

günah işletmişlerdir. Böylece birçok kişinin günahının sorumluluğu onların üzerindedir (Sforno). Ve Mişna'nın belirttiği gibi, “topluma günah işletene *teşuva* fırsatı verilmez” (Mişna – Pirke Avot 5:18) (Meam Loez). Tanrı'ya sadece kendilerinin inançsızlık göstermeleri onlar için doyurucu olmamış, halkın geri kalanını da aynı şekilde inançsızlığa sürüklemeye ihtiyacını duymuşlardır.

Bu, günahkâr kişilerin genel tavrıdır. Toplumun geri kalanından farklı olmak istemediklerinden, onları da kendi felaketlerine sürüklemek için ellerinden geleni yaparlar. Tanrı'ya tek başlarına isyan etmek onlar için yeterli değildir. Başkalarını da peşlerinden sürükleyince kendilerini geniş bir günahkâr topluluk içinde daha rahat hissederek. Bu doğrultuda iyi şeyleri kötülemeye, aşağılamaya, geçerlilik hakkına sahip değilmiş gibi göstermeye, doğrularla alay etmeye, insanların en hassas oldukları noktaları kendi amaçları yönünde kullanmaya başlarlar ve halkı peşlerinden sürüklerler. Tora, bu tavrıdan ve onun halkı ne tipteki felaketlere götürdüğünden daha önce bahsetmiştir (bkz Vayikra 26:15 açık., *Yedi Günah* k.b.). Burada ise bunun çarpıcı bir örneğini vermektedir.

Bene-Yisrael'in şikâyetlerini duydum – “Gizliden gizliye kulaktan kulağa aktardıkları iftiralara da duydum” (Daat Mikra; bkz. 13:32 açık., *İleri geri konuşmaya başladılar* k.b.). Bene-Yisrael de oldukça ciddi bir günah işlemişlerdir ve cezadan kaçamayacaklardır. Ama Tanrı, Moşe'nin duasına cevaben, yargının merhamet ile hafifletileceğini söylemiştir (Raşi; Sforno).

²⁵ “[Şimdi...] Amaleki ve Kenaani [ulusları] vadide oturuyorlar. [Bu yüzden] Yarın [geri] dönün ve Kızıldeniz yönünde çöle doğru yola çıkın.”

[75. Kırk Yıllık Göçebelik Cezası]

²⁶ Tanrı, Moşe’ye ve Aaron’a konuşarak [şöyle] dedi:

²⁷ “[Halkı] Bana karşı şikâyeteye kıskırtan bu kötü cemaate ne zamana kadar [sabır göstermeliyim]? Bana karşı şikâyeteye kıskırttıkları Bene-Yisrael’in şikâyetlerini duydum.

25. Amaleki ve Kenaani [ulusları] – Casuslar Erets-Yisrael’e girilemeyeceğini, çünkü orada güçlü uluslar olduğunu söylemişler ve bu yüzden yukarıda açıklanan ağır ceza gelmişti. Ama şimdi Tanrı da, Amalek ve Kanaan uluslarını öne sürerek halka geri çekilmelerini söylemektedir. Bu, casusların söylediğini tasdik etmek değil midir? Hayır değildir; çünkü Tanrı, “günah sonrası” durumu tanımlamaktadır. Eğer günah işlemeselerdi casusların söylediklerinin hiçbir değeri olmayacaktı – Yeşua ve Kalev’in betimledikleri gibi yerel uluslar Bene-Yisrael’in “ekmekleri gibi” olacaktı. Ama şimdi günah işledikleri için, Tanrı onlara özel bir koruma sağlamayacaktır. Dolayısıyla bu uluslara karşı başarı sağlamak bu aşamada gerçekten de mümkün değildir (Raşi).

Burada “Kenaani [ulusları]” ile asıl kastedilenler Emoriler’dir. Zira onlar Kenaan ulusları içinde en güçlüleridir. Nitekim Devarim 1:44’te, Tanrı’nın kararına uymayıp Erets-Yisrael’e çıkmaya çalışanları öldürenlerin Emoriler olduğu söylenmektedir (İbn Ezra).

Vadide oturuyorlar – Ancak biraz ileride bu ulusların “dağda oturdukları” söylenmektedir. Dolayısıyla buradaki “**Emek** – **Vadi**” sözcüğü “**Amok** – **Derin**” kelimesiyle bağlantısı doğrultusunda değerlendirilmelidir. Tanrı’nın halkı savaştırmamak için çöle doğru geri döndürmesinin ardında “derin bir tasarı” vardır (krş. Bereşit 37:14 açık.). Zira her ne kadar bu aşamada halk günahkâr bir konumda ise de, Tanrı onların kılıçtan geçirilmesini istememektedir. Bu nedenle onları koruyacak bir tasarıyla, başka bir yöne yönelmiştir (*Daat Zekenim*). Ancak bu, *Midraşsal* bir açıklamadır. Basit anlamda ise gerçekte bu ulusların oturduğu yer bu pasukta belirtildiği gibi vadidir. Ancak Bene-Yisrael’in yaklaştığı haberini aldıklarında, onlara pusu kurmak için dağa çıkmışlardı (a.k.).

[Geri] – Raşi.

Kızıldeniz yönünde – Kullanılan “*Yam Suf* – *Sazlık Denizi*” terimi, sadece suyun yarılma mucizesinin gerçekleştiği doğal su birikimini değil, aynı zamanda Sinay yarımadasını tamamen çevreleyen denizi ifade eder. Bene-Yisrael’in başlamak üzere oldukları yolculuğun en güneyindeki nokta, büyük olasılıkla günümüzde Elat limanının yakınlarında olan Etsyon Gever’dir (33:35) (bkz. Melahim I 9:26; *Tevuot Aarets*).

26-38. Tanrı, hükmünü açıklıyor. Daha önce Tanrı, Moşe’nin duasını kabul etmiş, ama ulusun Erets-Yisrael’e giremeyeceğini belirtmiştir. Şimdi ise Moşe’ye, hükmünün tam olarak ne olduğunu açıklamakta ve bunu halka söylemesini emretmektedir. Tanrı ulusun cezasını kırk yıllık bir süreye yayacak olmasına rağmen, trajedinin asıl nedeni olan casuslar hiçbir hafifletici etkeni hak etmemişlerdir. Bu nedenle casuslar hemen öleceklerdir.

26. Moşe’ye ve Aaron’a – Bene-Yisrael’i vazgeçirme amacıyla halkın önünde yere kapanan Moşe’ye eşlik ettiği için, Tanrı burada Aaron’a da hitap etmektedir. Ama p. 28’deki “*söyle onlara*” emri Moşe’ye yöneliktir; zira Tanrı temelde Moşe ile temas etmektedir (Ramban).

Bu noktaya kadar Moşe, Tanrı’nın kendisine önceki pasuklarda bildirmiş olduğu cezayı halka iletmemiş, bu cezayı geri aldırmanın hâlâ mümkün olabileceğini düşünmüştür. Ancak Tanrı burada Moşe ve Aaron’a konuşarak, söz konusu kararın iptali gibi bir olasılığın söz konusu olmadığını bildirmektedir (*Meam Loez*).

27. Şikâyeteye kıskırtan – Raşi. İbranice **Malinim**. Bkz. Şemot 16:7. Ya da “*şikâyet eden*” (*The Living Torah*; *Daat Mikra*).

כֹּה אָמַר

אֵלֵהֶם חִי-אֲנִי נֹאֲמִי-הֵזָה אִם-לֹא כִּפְּאֶשֶׁר דִּבַּרְתָּם בְּאָזְנִי כֵן
 אֶעֱשֶׂה לָכֶם: כֹּס בַּמִּדְבָּר הֵזָה יָפְלוּ פְגָרֵיכֶם וְכָל-פְּקֻדֵיכֶם
 לְכָל-מִסְפָּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶּם עָלַי:
 וְאִם-אַתֶּם תִּבְּאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם
 בָּהּ כִּי אִם-כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן: זֶה וְטַפְכֶּם אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם
 לִבִּי יִהְיֶה וְהִבִּיאתִי אֹתָם וַיִּדְעוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵאִסְתֶּם בָּהּ:
 זֶה וּפְגָרֵיכֶם אֹתָם יָפְלוּ בַּמִּדְבָּר הֵזָה: זֶה וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רַעִים
 בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִשְׂאוּ אֶת-זִנּוּתֵיכֶם עַד-תֶּם פְּגָרֵיכֶם
 בַּמִּדְבָּר:

29

30

31

32-33

Mısır'dan çıkmış, inanılmaz mucizelere tanık olmuş, Sinay dağında Tora'yı Bizzat Tanrı'dan almış olan bu nesil de, gördükleri ceza tamamlandıktan sonra, eskisine göre daha yüksek bir düzeyde, bu iki sadık liderin öncülüğünde Erets-Yisrael'e gireceklerdir (Rabenu Behaye).

Kalev ... Yeosu'a – Tanrı, daha önceki atılğan ve cesur davranışıyla halkı susturan (13:30) Kalev'e öncelik vermiştir (İbn Ezra; Ramban). Bkz. p. 38.

31. Çocuklarınıza gelince – Tam çeviriyle “ve çocuklarımız...”.

32. Ama siz... leşleriniz – Ya da tam çeviriyle “ama leşleriniz, [yani] siz...” (İbn Ezra).

33. Kırk yıl – Kimse altmış yaşından önce ölmemiştir [zira cezaları, altmış yaşından önce ölümü gerektiren “*Mita Bide Şamayim* – Tanrı'nın Eli'yle Ölim” değil, Erets-Yisrael'e girmeden önce çölde ölmektir (Mizrahi; Sefer Zikaron)]. Çölde geçirecekleri zamanın bu nedenle uzun tutulması gerekliydi. Tanrı'nın Hükümü 20-60 yaş arasındaki erkekleri bağladığından, yirmi yaşındakilerin de 60 yaşına ulaşabilmeleri için kırk yıl geçmesi gerekmektedir. Tanrı, cezayı casusların Erets-Yisrael'de geçirdikleri gün sayısına denk olarak vereceği için casusların cezasını kırk günle sınırlamıştı (13:25 açık.). Elbette süreyi daha da kısaltabilirdi. Ama bunu yapmamıştır; böylece yirmi yaşındakilerin altmış yaşına ulaşabilecekleri kadar süre geçebilecektir (Raşi; Gur Arye; İmre Şefer).

Bu olay, Mısır Çıkışı'nı takip eden yılın ikinci çeyreğinde meydana gelmiştir. Yine de Tanrı Çıkış'ın ilk yılını da bu kırk yıla katmıştır; zira aslında bu cezayı Altın Buzağı günahı sonrasında vermeye niyetlenmiş, ancak o sırada nesil günah limitini henüz tam olarak doldurmadığından, cezayı yürürlüğe koymak için buradaki olayı beklemiştir (krş. 32:24 açık.). Bu da, casusların işledikleri ve sebep oldukları bu günahın, Tanrı'ya ihanet ve başka güçlerden medet ummak açısından Altın Buzağı günahı ile benzerlik taşıdığına işaret eder (bkz. p. 4 açık.). Bu nedenle sıradaki pasukta Tora “günahınızın” değil, çoğul bir ifadeyle “günahlarımız[ın yükünü] ... taşıyacaklar” demektedir. Yani ceza iki günaha yöneliktir: Altın Buzağı ve buradaki şikâyet (Raşi).

Tanrı yaşam süresini hesaplarken yılın bir kısmını da tam bir yıl olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle günah sırasında yirmi yaşında olan kişiler, Erets-Yisrael'e bundan 39 yıldan az bir süre sonra girildiğinde henüz altmış yaşını tam olarak doldurmayacak olmalarına karşın yine de çölde öleceklerdir (a.k.; Beer Yitshak).

Dolaşıp duracaklar – İbranice **Roim**. Tam çeviriyle “otlayacaklar”. Otlayan koyunlar nasıl sürekli bir yerden bir yere gidip, belirli bir bölgede çok uzun kalmazlarsa, Bene-Yisrael de kırk yıl boyunca çölde bir yerden bir yere sürekli olarak dolaşıp duracaklardır (İbn Ezra; Raşbam). Bu ifadenin olumlu bir manası da vardır: Bir çoban,

²⁸ Söyle onlara: “Yemin ediyorum – Tanrı’nın Sözü – size Kulaklarıma söylediklerinizin aynısını yapmazsam...!”

²⁹ Bu çölde düşecek leşleriniz – Bana karşı şikâyetle kışkırttığınız yirmi yaş ve üstündekiler [için yapılan] tüm sayımlarınızda sayılanların hepsi!

³⁰ Sizi içinde barındıracağıma yemin ettiğim Ülke’ye gelirsiniz...! – Kalev ben Yefune ve Yeşua bin Nun hariç.

³¹ “‘Tutsak olacak’ dediğiniz çocuklarınıza gelince... Onları [Ülke’ye] getireceğim ve sizin hor gördüğünüz Ülke’yi tanıyacaklar.

³² “Ama siz... leşleriniz bu çölde düşecek.

³³ Çocuklarınız da kırk yıl çölde dolaşıp duracaklar ve çölde leşleriniz tamamlanana kadar ihanetinizi[n yükünü] taşıyacaklar.

28. Yemin ediyorum – İbranice *Hay Ani*. Bkz. p. 21 açık.

Söylediklerinizin aynısını yapmazsam...! – Ya da “*söylediklerinizin aynısını yapmaz mıyım?*” (Ramban). Tam çeviriyle “*Kulaklarıma nasıl konuştuyunuz, size de öyle yapmazsam!*” Halk Erets-Yisrael’e girmektese çölde ölmeyi tercih edeceğini söylemiştir (p. 2). Tanrı da onlara bir anlamda “isteklerini” vermektedir (Raşi). Neslin erkekleri, Erets-Yisrael’e girmeyip çölde öleceklerdir. Ülke’ye girmeyi sadece bir sonraki nesil hak edecektir.

Hahamlarımız, o neslin kadınlarının bu günaha katılmadıklarını öğretirler. Buna bağlı olarak, söz konusu cezaya dâhil edilmeyen kadınlar uzun bir süre yaşamışlar ve Erets-Yisrael’e girmişlerdir (bkz. 26:64 açık.; bkz. p. 4 açık.).

Sforno Tanrı’nın halkın söylediklerinin hepsini farklı zamanlarda gerçeğe dönüştürdüğünü belirtir. Onlar “*keşke ... bu çölde ölsedydik*” (p. 2) demişler, buna karşılık Tanrı onların çölde öleceklerini söylemiştir. Onlar “*karlarımız ve çocuklarımız tutsak olacaklar*” (p. 3) demişler, Bet-Amikdaş yıkılıp halk sürgüne çıktığında bu gerçekleşmiştir. Ayrıca casuslar Erets-Yisrael için “*sakinlerini yutan bir ülkedir*” (13:32) demişler, düşmanların burayı işgal edip Yahudiler’i katliamdan geçirdikleri dönemlerde bu da olmuştur.

29. Leşleriniz – İbranice *Pigrehem*. Ya da “*cesetleriniz*”.

Bu sözcük Tanrı’nın sözleri içinde üç kez geçmektedir. Bunun nedeni bu günah sırasında Bene-Yisrael’in üç grupta toplanmış olmasıdır. Bir grup güvensizliğe kapılarak ağlamış, bir grup Moşe ve Aaron’a şikâyetle bulunarak “*keşke ölsedydik*” demiş, bir grup da yeni bir baş seçmeye yeltenmiştir. Yine de Tanrı özellikle “*leşleriniz*” demekle, cezayı sadece bedenlerinin hak ettiğini, ama bu

neslin Gelecek Dünya’da yine de payı olduğunu belirtmektedir (Rabenu Behaye).

Tüm sayımlarınızda sayılanların hepsi – “Sizin sayıldığınız, örneğin orduya katılma gibi amaçlarla yapılan ve 20-60 yaş arasındaki tüm erkeklerin sayıldığı tüm sayımlarda sayılanların hepsi”. Böylece [kadınlardan başka] Levi kabilesi de Tanrı’nın bu hükmünün dışında kalmıştır [zira onlar da günaha katılmamışlardır]. Zira onların sayımı 20-60 yaş arasında yapılmış değildir (*Talmud – Baba Batra* 121b; Raşi; bkz. 3:15). Ayrıca ceza yirmi yaş altındakileri kapsamadığı gibi, altmış yaşın üstündekileri de kapsamamıştır (*Talmud – Baba Batra* 121b).

30. Yemin ettiğim – Tam çeviriyle “*Elim’i kaldırdığım*”. Bu, yemin ifade eden bir deyimdir; bkz. Bereşit 14:22, Şemot 6:8.

Gelirsiniz...! – Tanrı burada da o neslin Erets-Yisrael’e giremeyeceğine yemin etmektedir. Ancak bir ayrıntı da dikkat çekicidir. Tanrı bu sözleri doğrudan Bene-Yisrael’e değil, onlara aktarmaları için Moşe ile Aaron’a söylemektedir (p. 26). Dolayısıyla bu sözlerle Tanrı onlara da “Siz de, Moşe ve Aaron, Erets-Yisrael’e giremeyeceksiniz” imasında bulunuyor olabilir. Her ne kadar ikisi de bu noktada günah işlememiş ve tam birer *tsadik* konumunda iseler de, onların da ileride Erets-Yisrael’e girmekten mahrum kalacakları söylenmektedir. Burada ikisinin halkın geri kalanıyla bir tutulması, çölde ölecek olan bu nesil için bir teselli kaynağıdır. Gelecekte *Tehiyat Ametim* (ölülerin dirilmesi) sırasında onlar da dirildiklerinde, bu nesil de dirilecek ve hep birlikte Erets-Yisrael’e girmeye hak kazanacaklardır. Moşe ve Aaron, girmeyi o kadar istedikleri Erets-Yisrael’e girip sağlıklarında yerine getiremedikleri Ülke’ye bağlı mitsvaları tamamlayacaklar ve tüm mitsvaları yerine getirmiş kişilere özgü ruh yüceliğine ulaşacaklardır. Benzer şekilde,

- 34 דּוּ בַמִּסְפָּר הַיָּמִים אֲשֶׁר-תִּרְתָּם אֶת-הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם
 יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת-עוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּדְעֹתָם
 35 אֶת-תְּנוּאָתִי: ִהֵא אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם-לֹא | זֹאת אֶעֱשֶׂה
 לְכָל-הָעֵדָה הָרְעָה הַזֹּאת הַנּוֹעֲדִים עָלַי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתְּמוּ וְשֵׁם
 36 יִמְתּוּ: ִזו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת-הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיִּלְּנוּ
 37 [וַיִּלְּנוּ] עָלָיו אֶת-כָּל-הָעֵדָה לְהוֹצִיא דָבָה עַל-הָאָרֶץ: ִזו וַיִּמְתּוּ
 הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דְבַת-הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגֵּפָה לְפָנַי יְהוָה:

alır. Tanrı halka ceza verirken intikam almak için değil, bir babanın oğlunu merhametli bir şekilde cezalandırması şeklinde davrandığı için, sırayı tersine çevirmiştir.

Benden ayrılma[nın ne olduğunu] – İbranice *Tenuati*. Çevirimiz sözcüğün “ayrılma” ifade ettiği görüşünde olan Raşi’ye göredir. Halk, kalbini Tanrı’dan ayırmış bir tavır sergilemektedir. Alternatif olarak “Bana direnme[nin ne olduğunu]” ya da “Bana karşı gelme[nin ne olduğunu]” veya “Sözüm’ü hiçe sayma[nın ne olduğunu]” (İbn Ezra). Daha ileride de aynı köke sahip bir sözcük, “engellemek” ya da “yemini bozmak” anlamında geçmektedir (30:6). Sforno bu açıklamaları birleştirir: “Benim niyetlendiğim şeyi Benden ayrılarak bozmanın ne kadar kötü olduğunu anlayacaksınız”. Benzer şekilde “isteğimi hiçe sayanlara ne olduğunu” (*Daat Mikra*).

Alternatif olarak “Benim nasıl hareket ettiğimi anlayacaksınız” (*The Living Torah*; krş. Saadya Gaon); “Sizin planlarınızı nasıl altüst edebileceğimi” (Radak, *Şeraşim*); “şiddetli öfkemi” (*Septuaginta*); “sizi nasıl durdurabileceğimi” (İbn Canah); “Benim sizden ayrılmamın ne olduğunu” (*Sifte Hahamim*’e göre Raşi); “Bana karşı şikâyetle bulunmanın sonuçlarını” (*Targum Onkelos*).

Anlayacaksınız – “Uzun yıllar çöl koşullarında göçebe bir hayat sürmenizin sonucunda, Benim sizleri Erets-Yisrael’e getirme niyetimi önemsemeyerek işlediğiniz günahın büyüklüğünü anlayacaksınız” (Sforno).

35. Ben – Aşem – konuştum! – “Bu geri dönülmez bir karardır!”. Ancak geri dönülmesine de, Moşe, dualarıyla bu kararın uygulanmasını zamana yayarak hafifletmiştir (Rabenu Behaye).

Bana karşı toplanan – Tanrı, halkın Yeşua ve Kalev’i taşıyarak öldürme tehdidini Kendisi’ne karşı bir davranış olarak değerlendirmiştir. Zira Tanrı’ya sadık kalan bu iki casus “Tanrı bizimle” (p. 9) demişlerdi. Halkın tehdidi ardından da Tanrı’nın Onuru tüm halka görünmüştü (p. 10) (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).

Bu çölde bitecekler – “Kırk yıl tamamlandığında bu neslin tümü bu çölde ölmüş olacak” (İbn Ezra).

36. [Tanrı’ya] karşı – *Piruş Al İbn Ezra*.

37. Kötü bir rapor uyduuran – Bu ifade önceki pasukta “ileri geri konuşan” şeklinde çevrilen ifadenin aynısıdır. Tek fark burada söz konusu konuşmanın “kötü amaçlı” olduğunun vurgulanmasıdır. Raşi’ye göre bu vurgu, *Diba* (“konuşma”) olarak adlandırılan bu konuşma türünün iyi de olabileceğine işaret eder. Ramban’a göre ise *Diba* daima kötü konuşmadır. Buradaki “kötü” vurgusu, casusların Erets-Yisrael hakkındaki iftiralılarının, “kötünün kötüsü” olduğunu gösterir. Bkz. 13:32 açık.

Bir belayla öldüler – Kırk yıl çölde dolaşma cezası, ulusun kalanına yöneliktir. Casuslar ise, hemen bir belayla ölmüşlerdir. Hahamlarımız bu belayı şöyle tanımlarlar: Dilleri göbek deliklerine kadar uzamış, dillerinden kurtlar çıkarak göbek deliklerine girmiş, göbek deliklerinden de kurtlar çıkıp dillerine girmiştir (*Talmud – Sota 35a*; Raşi). Bu ceza oldukça semboliktir. Casuslar, “dünyanın göbek deliği [=merkezi]” (Yehezkel 38:12) olarak adlandırılan Erets-Yisrael’e dil uzattıkları için dilleri göbek deliklerine kadar uzamıştır. Ayrıca cezaları kurtlarla verilmiştir; zira tıpkı bitkilere ağızlarıyla saldırıp zarar veren kurt ve böcekler gibi, onlar da Erets-Yisrael’e ağızlarıyla

³⁴ “Ülke’yi araştırdığınız günlerin sayısı [olan] kırk güne denk olarak, her yıla bir gün [olmak üzere] günahlarınızı[n yükünü toplamda] kırk yıl taşıyacaklar. [Böylece] Benden ayrılma[nın ne olduğunu] anlayacaksınız.

³⁵ Ben – Aşem – konuştum! Bana karşı toplanan tüm bu kötü cemaate bunu yapmazsam...! Bu çölde bitecekler ve orada ölecekler!”

³⁶ Moşe’nin Ülke’yi araştırmak üzere göndermiş olduğu ve döndüklerinde Ülke hakkın-da ileri geri konuşarak tüm cemaati [Tanrı’ya] karşı şikâyetle kıskırtmış olan adamlar ise [hemen cezalandırıldılar].

³⁷ Ülke hakkında kötü bir rapor uyduran bu kişiler, Tanrı’nın Huzuru’nda bir belayla öldüler.

sürüsünü terk etmez. Dolayısıyla Tanrı, yolculuklara rağmen, ulusun O’nun koruması ve rehberliğinden yoksun kalmayacağını da ima etmektedir.

İhanetinizi – İbranice *Zenutehem*. Bu sözcüğün tam anlamı “*zinanuz*” şeklindedir. Ancak burada genel olarak cinsel ahlaksızlığı tanımlayan bu sözcüğün kullanılmasını gerektiren türde bir günah işlenmiş değildir. Dolayısıyla *Targum Onkelos*’u takip eden Raşi’ye göre burada sözcük “*günahınız*” şeklindeki deyimsel anlamıyla değerlendirilmelidir.

Öte yandan İbn Ezra ve Sforno, p. 4’te halkın kendilerine başka bir “baş”, yani başka bir ilah seçme şeklindeki düşüncelerinin, Tanrı’ya ihanet anlamında oluşu üzerinde dururlar. Tanrı’ya ihanet ve putperestlik, *Tanah*’ın geneli boyunca zina ile eşdeğer tutulmuştur. Nitekim On Emir’de de ilk levhadaki ikinci emir putperestliği yasaklarken, onun paraleli olan, ikinci levhadaki ikinci emir zinayı yasaklamaktadır. Buradaki kullanımı da, bu duruma işaret ediyor olabilir. Çevirimiz bu görüş doğrultusundadır.

34. Kırk güne denk olarak – Kırk güne denk ceza yine kırk gün olmalıdır! Neden her güne karşılık bir yıl ceza verilmiştir? Bu da genel bir prensibi öğretir: Bir günü günahkâr geçiren kişiyi, Tora, bir yıl boyunca günah işlemiş gibi kabul eder (*Talmud – Hagiga* 5b).

Her yıla bir gün – İbranice metinde bu ifade stil gereği iki kez tekrarlanmaktadır. Belki ilk bakışta göze çarpmakta değildir; ama bu ifadede bir sorun vardır. Tora toplamda kırk yıl ceza verdiğine göre, burada aslında “*her güne bir yıl*” demesi gerekirdi. Hahamlarımız açıklarlar: Casuslar kırk gün boyunca Erets-Yisrael’i dolaşmışlardır. Tanrı da buna karşılık halka kırk günlük – kırk yıldönümü günü sürecek kadar – bir ceza vermiştir. Cezanın temel niteliği çölde dolaşmak değil, halkın en az altmış yaşına kadar yaşayıp çölde ölmesidir. Çölde geçecek süre,

sadece bu ölüm cezasının gerçekleşmesi için gereklidir. Tanrı cezaı her yıl *Tişa Beav*’da uygulayacak, o yıl ölmesi gerekenler *Tişa Beav*’da öleceklerdir. Kısacası “her yıla bir gün – her yıldaki bir *Tişa Beav* günü” için, toplamda kırk yıl boyunca ceza görecektir. Bu şekilde, önceki açıklamada bir bakış açısı verdiğimiz “*kırk güne denk olarak*” ifadesi başka bir anlam kazanmaktadır: “Kırk güne denk olarak, kırk *Tişa Beav* günü” – yani güne karşılık gün (*Talmud – Taanit* 29a).

Kimin hangi yıl öleceği bilinmediğinden, her yıl 9 Av arifesinde Moşe Rabenu halka kendileri için mezarlar kazmalarını ve içlerine uzanmalarını söylerdi. 9 Av sabahı da hayatta kalanların mezarlardan çıkmaları için anons yapardı. Kırkıncı yılda artık nesil tamamen öldüğü için herkes mezarlardan sağ çıkınca, insanlar tarihi yanlış hesapladıklarını düşünmüşler ve ertesi geceyi yine mezar çukurlarında geçirmişlerdir. Bu böyle, 15 Av’da dolunayı görene – dolayısıyla tarihte hata yapmadıklarından emin olana kadar devam etmiştir. Kimse ölmeyince, o gün – 15 Av / *Tu Beav* – mutlu bir gün olarak ilan edilmiştir. Bu tarih daha sonra da başka mutlu olaylara sahne olduğu için Hahamlarımız, *Tu Beav*’ı mutlu vesilelerin hatırlandığı bir yarı-bayram olarak belirlemişlerdir. (Midraş-Eha Raba, Önsöz 33; *Talmud-Taanit* 30b, Raşi o.a., Tosafot o.a.) (bkz. 36:12 ačk.).

Rabenu Behaye farklı bir açıklama yapar: Aslında Tora’nın vermek istediği anlam “her güne karşılık bir yıl” şeklindedir. Ancak Tora bunu ters söylemiştir ve sebep şudur: Bu bağlamda yıllar cezaı, günler de Tanrı’nın merhametini ifade etmektedir [zira Tanrı bu cezaı düşünerek Erets-Yisrael’de araştırma için geçen gün sayısını kısıtlı tutmuştur (bkz. 13:25 ačk.)]. Öte yandan İbranice söz diziliminde [Türkçe’deki dizilimin tam tersine] “her güne karşılık bir yıl” (*Şana Layom*) ifadesinde cezaı belirten “yıl” sözcüğü, merhameti belirten “gün” sözcüğünden önce yer

דַּח וַיְהוֹשֻׁעַ

בְּנֵינוּ וְכָל־בְּנוֹתֵינוּ חַיֵּי מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַחֲלָכִים לְתוֹר
 39 אֶת־הָאָרֶץ: דַּח וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי
 40 יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּאֲבְלוּ הָעָם מָאֵד: מ וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וַיַּעֲלוּ
 אֶל־רֹאש־הַהָר לֵאמֹר הֲנֵנוּ וְעַלִּינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי
 41 חָטֵאנוּ: מֵא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְמָה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהוּא
 42 לֹא תַצְלַח: מֵב אֶל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגַּפוּ לִפְנֵי
 43 אֲיֵבֵיכֶם: מֵג כִּי הָעֲמָלְקִי וְהַכְּנַעֲנִי שֵׁם לִפְנֵיכֶם וְנִפְלֹתֶם בְּחֶרֶב
 כִּי־עַל־כֵּן שִׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יְהִיֶּה יְהוָה עִמָּכֶם:

olduklarında da artık çok geçtir.

40. Dağın doruğuna doğru – Kadeş Barnea'nın 22km. kadar güneydoğusunda yaklaşık 1000m. yüksekliğe sahip bir dağ vardır (*The Living Torah*). Anlaşıldığı kadarıyla burası, Erets-Yisrael ile Sinay çölü arasındaki doğal sınır olan "Emori Dağı"dır (bkz. Devarim 1:19-20 ve 1:43-44). Kenaani ve Amaleki ulusları bu dağların arasındaki vadilerde yaşarlardı (p. 25). Bene-Yisrael şimdi onları dağın tepesinden dolaşarak bertaraf etmeyi ve Erets-Yisrael'e oradan girmeyi düşünmektedirler. Ancak bu uluslar çoktan dağın üst kısımlarında pusuya yatmış beklemektedirler ve geldiklerinde onları büyük bir bozguna uğratacaklardır (p. 45).

[Bize vereceğini] Söylediği yere – Erets-Yisrael'e (Raşi). Başka bir deyişle, "Tanrı'nın söylediği yer" ile kastettikleri, bu noktada gitmeleri söylenen çöl değil, Tanrı'nın daha önceden Bene-Yisrael'e vereceğine dair söz vermiş olduğu Erets-Yisrael'dir.

[Davranışımızla] Günah işledik – " 'En iyisi Mısır'a dönmek' (p. 3) demekle günah işledik" (Raşi). Ya da "casusların sözlerine inanarak hata ettik" (Raşbam).

Sözlerin anlamı "Günah işlediğimiz için Erets-Yisrael'e gidelim" şeklinde olamaz; zira bu, Erets-Yisrael'e girmenin bir tür ceza olduğu imajı verecektir. "*Günah işledik*" ifadesi, Bene-Yisrael'in önceki günahlarının farkına varıp bundan pişmanlık duyduklarını ve şimdi bu hatayı tanıyıp

ondan dönerek Tanrı'nın önceki isteğini yerine getirmeye hazır olduklarını belirtmektedir (*Beer Yitshak*). Ancak bu pişmanlık artık onlara bir şey kazandıramayacaktır.

Tanrı, *teşuvayı* daima kabul etmeye hazır olsa da, halkın bu açıklaması O'nun gazabını dindirmek için yeterli değildir, çünkü bu kabullenişin temelinde, gerçek bir pişmanlıktan çok, Erets-Yisrael'e girme hakkını kaybetmenin vermiş olduğu kayıp hissi yatmaktadır (*Or Ahayim*).

41. Göz ardı ediyorsunuz – Tam çeviriyle "geçiyorsunuz".

Bu [gayretiniz] – "Dağ yoluyla Erets-Yisrael'e girme denemeniz" (İbn Ezra; Rabenu Behaye); veya "Tanrı'nın kararına karşı gelmeniz" (İbn Ezra). Veya "*bu [yol] başarılı olmayacak*" (Raşbam); "*bu [yaptığınız] başarılı olmayacak*" (Raşi).

42. Çünkü Tanrı aranızda değil – Bunu Moşe'ye Tanrı söylemiştir (bkz. Devarim 1:41-42).

43. Ne de olsa – Bkz. 11:31. "Kılıçla düşersiniz. Madem ki Tanrı'nın ardından yürümekten vazgeçtiniz, başınıza bunun gelmesini hak ettiniz demektir" (Raşi; İbn Ezra).

Tanrı'nın ardından [yürümekten] vazgeçtiniz – Tam çeviriyle "*Tanrı'nın arkasından döndünüz*". Alternatif olarak "*Tanrı'ya ibadetin ardından döndünüz*" (*Targum Onkelos*).

Sizinle olmayacak – Ya da "*yardıminızda olmayacak*" (a.k.).

³⁸ Ancak Ülke'yi araştırmaya giden bu adamlardan Yeşua bin Nun ve Kalev ben Yefune hayatta kaldılar.

³⁹ Moşe bu sözleri tüm Bene-Yisrael'e aktardı ve halk ağır bir mateme büründü.

⁴⁰ Sabah erken kalkıp dağın doruğuna doğru çıktılar ve "İşte hazırız! Tanrı'nın [bize vereceğini] söylediği yere çıkalım; çünkü [davranışımızla] günah işledik" dediler.

⁴¹ Ama Moşe "Tanrı'nın Sözü'nü neden göz ardı ediyorsunuz?" dedi. "Bu [gayretiniz] başarılı olmayacak.

⁴² Çıkmayın – çünkü Tanrı aranızda değil – ki düşmanlarınızın önünde öldürücü darbe almayasınız.

⁴³ Zira Amaleki ve Kenaani [ulusları] orada önünüzde. Kılıçla düşersiniz. Ne de olsa Tanrı'nın ardından [yürümekten] vazgeçtiniz ve [bu yüzden] Tanrı sizinle olmayacak."

hücum etmişlerdir (Mehilta, Beşalah 2; Beer Basade). Böylece cezaları "**Mida Keneged Mida** – Kısasa Kısas" verilmiştir. Tora bu nedenle "*Tanrı'nın Huzuru'nda*" öldüklerini söylemektedir. Bu ifade normal şartlarda "Mişkan'da" anlamına gelmesine rağmen (ör. Vayikra 10:2), buradaki anlamı "Tanrı'nın yöntemlerine göre kendilerine uygun olan cezaya çarptırılarak öldüler" şeklindedir (Talmud – Sota 35a; Raşi).

Talmud'daki başka bir görüşe göre, ölümleri, Askera adı verilen karında başlayıp gırtlığa çıkan ve insanın nefesini kesen bir hastalıkla olmuştur (Talmud – Sota 35a). Bu ceza da kısasa kısastır. Erets-Yisrael'in havasının orada yaşayanları tükettiği hakkında yalan yanlış konuşmuşlar, bunun karşılığı olarak Erets-Yisrael'de aldıkları hava onların ölümüne yol açmış, solunum yollarını etkileyip boğulmaya yol açan bir hastalıkla ölmüşlerdir (Sforno). Ayrıca Talmud, bu hastalığın Laşon Ara günahının karşılığı olarak gelebileceğini belirtir (Talmud – Şabat 33b).

Tüm bunlar Laşon Ara günahının ciddiyetini ortaya koymaktadır. Casuslar ağaçlardan taşlardan oluşan Ülke hakkında Laşon Ara günahını işledikleri için bu denli ağır bir cezayı hak ettiklerine göre, insanlar hakkında Laşon Ara yapan kişinin hak edeceği ceza da elbette son derece ağır olur (Talmud – Arahin 15a).

38. Yeşua... Kalev – Tanrı, yukarıda Kalev'e öncelik vermişti (p. 30). Moşe ise olayı anlatırken Yeşua'ya öncelik vermektedir; zira Yeşua daha önemli bir mevkiye sahiptir (Ramban; Piruş Al İbn Ezra).

Hayatta kaldılar – İbranice **Hayu**. Tam çeviriyle "yaşadılar". Önceki pasukta, ölen kişilerin Ülke hakkında kötü rapor uyduranlar olduğu söylendiğine göre, bunu yapmamış olan Yeşua

ve Kalev'in hayatta kaldıkları açıktır (Maskil Ledavid). Ayrıca Tora bu detayı başka yerde de vermektedir (26:65). Öyleyse şimdi Tora bunu söylemeye neden gerek duymuştur? Bu ifade, Yeşua ve Kalev'in, diğer casusların Erets-Yisrael'deki paylarına hak kazandıklarını öğretmeyi amaçlar (Talmud – Baba Batra 118b; Raşi). Zira Erets-Yisrael "yaşam Ülkesi" (Yehezkel 26:20) olarak adlandırılır. Böylece pasuk "*Yeşua bin Nun ve Kalev ben Yefune, Ülke'yi araştırmaya giden bu adamlardan hayat elde ettiler [= 'hayat' olarak adlandırılan toprak paylarını aldılar]*" şeklinde de anlaşılabilir (Maarşa).

39. Ağır bir mateme büründü – Tam çeviriyle "fazlasıyla yas tuttular". Halkın buradaki tepkisi, Altın Buzağı olayı ardından aldığı ceza karşısındaki tepkisinin benzeridir (bkz. Şemot 33:4). Bu da iki olay arasındaki bir başka benzerliktir (Daat Mikra).

40-45. Halk pişman oluyor. Moşe'nin sözleri halkın üzerinde çok sert bir etki yapmış ve onları kendilerine getirmiştir. Şimdi, artık çok geç de olsa, Erets-Yisrael'in aslında kendilerine ait olduğunu ve orayı ne kadar çok istediklerini anlamışlardır. Ama Tanrı artık orayı bu nesle vermek istememektedir. Ulus çok ağır bir isyanda bulunmuştur ve artık kaderi belirlenmiştir. Ne var ki, halk Moşe'nin uyarılarına rağmen, Erets-Yisrael'e doğru ilerlemekte ısrar etmektedir. Fakat Tanrı'nın yardımı olmadan başarısız olacaklardır. Çünkü bir bakıma casuslar haklıdır: Kenaanlı uluslar, Bene-Yisrael için fazla güçlüdürler; ama Kalev'in dediği gibi, Tanrı istiyorsa onları zafere ulaştırmak Onun için işten bile değildir. Bu olaydaki temel trajedi, halkın manevi uyusukluğundan çok geç uyanmış olmasıdır. Genelde olduğu gibi, insanlar imkânları varken hareket etmeyi reddederler. Hazır

מִדְּוַי־עֲפָלוֹ

44

לְעֵלֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וְאַרְוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשָׁו מִקְרָב

הַמִּחֲנֶה: מֶה וַיֵּרֶד הָעֶמְלֶקִי וְהַכְנַעֲנִי הִישִׁב בְּהָר הַהוּא וַיָּכֹס 45

וַיִּכְתּוּם עַד־הַחֲרָמָה: פ א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: 1

etmeye yetmese de, uzun bir süreye yaymıştır. Halk, hakkındaki kararı öğrenince pişman olup yine de Erets-Yisrael'e girmek ister; ama Tanrı'nın korumasının olmadığı bir ortamda ağır bir yenilgiye uğrar. Bu fedakârlık gösterisi başarısız olur. Çöldeki uzun süreli ve temel amacı o neslin ölümünü beklemek olan, hedeften yoksun göçebelik hayatı başlamak üzeredir (*Daat Mikra*). [Pratikte ise bu kırk yıllık yolculuk Tora'nın ve mitsvaların Yahudi yaşam tarzı olarak köklü bir şekilde oturmasını sağlamış, yeni neslin bu değerler üzerine yetişmesine olanak tanımıştır.]

15.

Casuslarla ilgili olayla Korah ve yandaşlarının isyanı (bkz. Korah peraşası) arasında, Tora bazı kanun ve hükümlere yer vermektedir. Bunların bazıları *korban*lara bağlıdır ve Vayikra kitabı için bir tamamlama niteliğindedir. Bazıları ise – örneğin, bu bölümde okuyacağımız *hala* kuralı, *Şabat*'ı ihlal eden adamla ilgili olay ve bu konudaki ceza ve *tsitsit* mitsvası – yeni kurallardır. Otoriteler bu konuların yerleşim düzeni hakkında çeşitli görüşler öne sürerler. İlk konu olan *Minha* ve *Neseh* uygulamasının Erets-Yisrael ile bağlantısı, o neslin Erets-Yisrael'e girmesini men eden emrin taze acısına karşı, gelecekte Ülke'ye mutlaka girileceğine dair bir müjde içerir (bkz. p. 2 açık.). Aynı şey *hala* mitsvası için de doğrudur. Abravanel, casusların olayı ve Korah'ın isyanı sırasında halk içinde Moşe'nin peygamberliğine karşı bazı şüphelerin doğmasına dikkati çeker. Böyle bir şüphe Tora'nın gerçekliğine yönelik bir şüphe anlamına gelir – ki, p. 22-31'de verilen kurallardan buna benzer bir konuyu, farkında olmadan yapılan putperestliği ele almaktadır. Ayrıca önceki kısımda halkın Bizzat Tanrı'ya, açık bir şekilde güvensizlik gösterdiğini görmekteyiz. Bu nedenle Tora, tüm halkın bulaştığı putperestlik günahına değinmektedir. Elbette Bene-Yisrael'in Tanrı'ya güvenlerini kaybetmeleri gerçek bir putperestlik değildir; ancak yine de, onlar bunu bu şekilde yorumlamasalar bile, kasıtsız toplu putperestlik sınıfına girebilir ve burada

“putperestlik”ten kasıt, Tanrı'nın mutlak egemenliğini sorgulamaktır. Ardından putperestliğin bireyler tarafından kasıtsız olarak yapılması ve son olarak da arsızca kasıtlı bir şekilde uygulanması konusu gelmektedir – ki bu, Bene-Yisrael içinde, Tanrı'nın yerine başka bir ilah arayışı içinde olmuş olan bireylere denk gelir (14:4). Bunun ardından Tora, *Şabat* günü bilinçli ve kasıtlı bir şekilde, yasak olmasına rağmen odun toplamaya çıkan bir adamla ilgili kısa konuya geçerek, Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki özel anlaşmanın ve Tanrı'nın bu dünyayı yarattığının simgesi – dahası tüm mitsvalara denk – olan *Şabat*'ın arsızca ihlaline örnek vermektedir (p. 32-36). Bir görüşe göre bu olay kronolojik anlatımda da bu noktada gerçekleştiği için bu kısımda yer almaktadır. Son olarak da Tanrı, Bene-Yisrael'e, Tora'yı ve mitsvalarını sürekli akıllarında tutarak hataya düşmemeleri için bir hatırlatıcı olarak *tsitsit* mitsvasını vermiştir (p. 37-41). *Tsitsit* mitsvası, “tüm mitsvaları hatırlamak ve uygulamak için” verildiğine göre (p. 39), üstü kapalı olarak “*bu mitsvaların tümünü yapmazsanız*” (p. 22 açık.) sözleriyle ima edilen putperestlik konusu için bir panzehir niteliğindedir (İbn Ezra; Abravanel).

1-16. Nesahim (Minha ve Neseh).

Bu bölüm yeni bir yasayı açıklamaktadır: Bazı *korban*ların yanında *Minha*-korbanı olarak yağla yoğrulmuş kaliteli un getirmek gerekir. Bu *Minha*'ya, bir miktar şarapla gerçekleştirilen *Neseh* işlemi eşlik eder. *Mizbeah*'ın güneybatı köşesindeki köşe çıkıntısının yanında *Neseh* işlemi için iki gümüş kâse bulunurdu (bkz. Vayikra Kitabı, Ekler: II. *Bet-Amikdas*'ın Planı, Madde 64). Bu kâselerin altları delikti ve içine dökülen şarap [*Sukot* bayramında da su (bkz. Vayikra 23:40 açık., *Simhat Bet Aşoeva* k.b.)] buradaki bir boruyla *Mizbeah*'ın üst yüzeyine, oradan da aşağıya giden bir boruyla *Mizbeah*'ın altından ya da yanından geçen bir gider kanalıyla Kidron ırmağına karıştırdı. Çöldeki *Mizbeah*'ta ise kâseye dökülen sıvı, doğrudan çölün zeminine ulaşırdı (*Talmud* – *Suka* 48a-b). *Korban*lara eşlik eden

⁴⁴ Yine de [bazı kişiler] dağın doruğuna çıkma konusunda cüretkârlık ettiler. Tanrı'nın Antlaşma Sandığı ve Moşe ise kampın ortasından ayrılmadılar.

⁴⁵ O dağda oturmakta olan Amaleki ve Kenaani [güçleri] inip onlara sert bir darbe indirdiler ve onları, imhaya kadar [sürekli darbelerle] iyice ezdiler.

15

[76. Korbanlara Eşlik Eden Minhalar]

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

44. Cüretkârlık ettiler – İbranice *Vayaapilu*. Bu, imkânsızlıklara rağmen inatla ve güç gösterisiyle yapılan bir davranış ifade eder (Raşi). Benzer şekilde “kalplerine güç verdiler” (Sforno). Bu nedenle Erets-Yisrael'e girmeye çalışan bu grup “*Amaapilim* – Cüretkârlar” olarak tanımlanır.

[Alef-Bet'in yirmi iki harfi çeşitli gruplara ayrılır. [1] Gırtlakla telaffuz edilenler: Alef, E, Het, Ayin. [2] Damakla telaffuz edilenler: Gimal, Yod, Haf, Kof. [3] Dille telaffuz edilenler: Dalet, Tet, Lamed, Nun, Tav. [4] Dişle telaffuz edilenler: Zayin, Sameh, Tsadik, Reş, Şin. [5] Dudaklarla telaffuz edilenler: Bet, Vav, Mem, Pe (*Sefer Yetsira* 2:3). Raşi [Yayıkra 19:16 açıklamasında] “aynı kaynaktan telaffuz edilen harfler birbiriyle değiş tokuş edilebilir” demektedir. Dolayısıyla burada olduğu gibi her ikisi de gırtlakla telaffuz edilen Alef ve Ayin harfleri birbiriyle değiş tokuş edilebilir.] Buradaki sözcük Ayin-Pe-Lamed kökünden gelir. Öte yandan *Midraş* (*Tanhuma Yaşan*) sözcüğü [Alef-Ayin değiş tokuşuyla] Alef-Pe-Lamed (=karanlık) kökü ile değerlendirir ve ifadeyi “Tanrı'nın rızası olmadan, Tanrısal rehberliğin ışığından yoksun hareket ettiler” şeklinde açıklar.

Tanrı'nın Antlaşma Sandığı – Ya da “Tanrı'nın Antlaşması'nın Sandığı”. Bkz. 10:33 açık.

Kampın ortasından ayrılmadılar – Halkın, casusların sözlerini hiç tartmadan büyük bir acelelikle kabul ederek işlediği günahın farkına vardığında bunu düzeltmek için düşündüğü çözüm de benzer bir acelecilik ve düşüncesizlik içermektedir. Tanrı, tüm yolculukların “Tanrı'nın [bulutların hareketiyle ifade bulan] Sözü'ne göre” (9:20) yapılması gerektiğini emretmiştir. Ama onlar Aron'un ve Mişkan'ın yerli yerinde durduğuna aldırış etmeyip düşüncesiz bir acelelikle dağa çıkmaya kalkışmaktadırlar (*Daat Mikra*).

45. İnip – Yerel halk ve özellikle yakınlardaki Amalek halkı Erets-Yisrael'e girme denemesinde bulunanlara meydan vermemiş, dağdan aşağıya inerek onları Erets-Yisrael'e yaklaştırmamışlardır bile (Sforno).

Onlara sert bir darbe indirdiler – Tam çeviriyile “onlara / onları vurdular”.

İmhaya kadar – İbranice *Ad A-Horma*. Bahsedilen yerin adı Horma'dır ve “imha; ölüm” anlamına gelen *Herem* sözcüğüyle bağlantılıdır (bkz. Yayıkra 27:29). Bu yerin ismi *Horma* Devarim 1:44'de verilmektedir. Burada ise başına belirtme ön eki olan [“a” sesi ile seslendirilmiş] E harfi gelmiş halde geçmektedir *A-Horma*. Kural olarak yer isimleri böyle bir ön ek olmaksızın yazılır. Dolayısıyla pasuğumuzdaki kullanımı, bahsedilen yerin ismini değil, bu ismin verilmesine neden olan olayı yansıtmaktadır: “buraya Horma isminin verilmesine neden olan imha olayı gerçekleşene kadar” (*Gur Arye*). Benzer şekilde “onları imha edene kadar” veya “onlar imha edilene kadar” (*Targum Yonatan*; İbn Ezra). Ancak burada da çevirinin “Horma'ya kadar” şeklinde olması olasıdır (a.k.).

Horma'yı Beer Şeva ile Gazze arasındaki Tel Eş-Şeria ya da Zefet adlı yerle özdeşleştirenler vardır. Bkz. 21:3; Devarim 1:44; Yeşua 12:4, 15:30 ve 19:4; Şofetim 1:17; Şemuel I 30:30; Divre Ayamim I 4:30.

[Sürekli darbelerle] İyice ezdiler – İbranice *Vayaketum*. Sözcük “ardı ardına darbeler vurdular” (Raşi), “havanda döver gibi dövdüler” anlamındadır.

❧ Sonuç. Bene-Yisrael Erets-Yisrael'e girmenin eşiğindedirler. Bu amaca yönelik son hazırlık, normalde tüm savaşlar öncesinde yapıldığı üzere, bilgi toplamak için casuslar göndermektir. Amaç Ülke hakkında askeri ve ekonomik bilgiler toplamaktır ve Tanrı tüm bunlara izin vermiştir; zira insanlar mucizeye güvenmemeli, yapılması gerekeni doğal yollarla çözmeye gayret etmelidirler. Buraya kadar her şey güzeldir. Ancak Erets-Yisrael ile yüz yüze gelen casusların on tanesi isteklerini kaybetmişler, Ülke'ye girmek istemedikleri için burası ile ilgili iftira dolu bir rapor getirerek halkı da inançsızlığa sürüklemişlerdir. Tanrı Altın Buzağı günahında olduğu gibi onları bir kerede yok etmekle tehdit etmiş, ancak Moşe'nin duaları bu cezayı, tamamen iptal

ב דִּבֶּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

2

אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל-אֶרֶץ מִוִּשְׁבְּתֵיכֶם אֲשֶׁר אָנִי נָתַן לָכֶם:

ג וְעַשִּׂיתֶם אֲשֶׁה לִיהוָה עֲלֶיהָ אוֹ-זִבַּח לְפָלֶא-נִדְרִי אֹן בְּנִדְבָהּ אוֹ

3

בְּמַעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לִיהוָה מִן-הַבֶּקָר אֹן מִן-הַצֹּאן:

aynen devam edecektir ve bu nedenle, bu kanunu özel bir pasukla söylemeye gerek yoktur. Dolayısıyla Rabi Akiva'ya göre buradaki kanun, merkezî Mizbeah'ta değil, ilk on dört yıl içinde izin verilen kişisel mizbeahlarda (*Bamot Yahid*) gerçekleştirilen bireysel *korbanlar* için verilmektedir. Buna bağlı olarak, Rabi Akiva pasuktaki “yerleşim yerleriniz” ifadesinin, “yerleştiğiniz her yer” anlamında olduğu görüşündedir. Başka bir deyişle bu pasuktaki kural, Erets-Yisrael'e “gelecekleri zaman”, ilk on dört yıl boyunca, her bireyin, kendi bulunduğu yerde kurduğu kişisel mizbeah'ta gerçekleştirdiği *korbanların* yanında *Nesahim* işlemlerini de yaptırması gerektiğini söylemektedir. Bu durumda pasuktaki “size” sözcüğü de “her birinize” şeklinde anlaşılır.

Özet: Rabi Yişmael'e göre bu kısmın anlamı: “Erets-Yisrael'e girdikten on dört yıl geçip, topraklarınızı bölüştürüp tam yerleşim sağladıktan sonra, hepinize ait olan merkezî Mizbeah'ta getireceğiniz bireysel *korbanların* yanında *Nesahim* de getirmelisiniz”. Rabi Akiva'ya göre bu kısmın anlamı: “Erets-Yisrael'e girdikten sonra, tıpkı çöl yolculuğundan beri merkezî Mizbeah'ta gerçekleştirdiğiniz bireysel *korbanların* yanında olduğu gibi, ilk on dört yıl içinde, bulunduğunuz herhangi bir yerleşim yerindeki bir kişisel mizbeah'ta gerçekleştireceğiniz bireysel *korbanın* yanında da *Nesahim* getirmelisiniz” (*Sifre*; *Talmud* – *Zevahim* 111a; *Talmud* – *Kiduşin* 37b, Raşi o.a., *Tosafot* o.a.).

Geleceğiniz zaman – *Nesahim* konusunu ele alan bu bölümün, genel olarak *korbanlardan* bahseden diğer bir yerde olmasını beklerdik. Dahası, burada açıklanan kurallar, [Rabi Yişmael'in görüşü doğrultusunda] bundan yaklaşık 53 yıl sonrasına kadar yürürlüğe girmeyecektir. Ancak Bene-Yisrael, casusların neden oldukları günahın ardından çölde dolaşmaya mahkûm edildikleri için son derece moralsizdiler. Aralarında, “ya Ülke'ye girmemiz, bir başka günah nedeniyle tekrar ertelenirse; bu her zaman tekrarlanabilir” diye endişelenenler vardı. Bu nedenle Tanrı, bu

kuralları şimdi, ikinci nesle hitaben vermiş ve sözlerinin başında “Size vermekte olduğum *anavatanınıza geleceğiniz zaman*” (p. 2) ifadesini kullanıp, yeni neslin Erets-Yisrael'e gireceğini müjdeleyerek onları avutmuştur (Raşi; İbn Ezra; Ramban; *Daat Zekenim*; *Beer Yitshak*; *Beer Basade*).

3. Sığırdan veya davardan – Burada bahsedilen *korbanlar Ola* ve *Şelamim* türleridir. Her ikisi de sığır veya davardan seçilen hayvanlarla getirilebilir. Ancak *Ola-korbanı* ayrıca kuşlarla da gerçekleştirilebilir. Tora burada özellikle “sığırdan veya davardan” demekle, kuş olasılıklarını kuralın dışında bırakmaktadır (*Talmud* – *Menahot* 90b).

Tanrı'nın memnuniyetle kabul etmesi için – *Targum Onkelos*. Bu, ifadenin deyimisel anlamıdır ve Tora boyunca Onkelos'un bu çevirisini kullandık. “*Reah Nihoah* – Hoş, Memnuniyet Veren Koku” ifadesi, figüratif bir kullanımdır ve Mizbeah üzerinde yakılan *korbanların* kokusunun Tanrı'ya ulaşmasını simgeler. Ancak elbette Tanrı'nın kokudan memnuniyet duyması gibi bir durum söz konusu değildir. Koku, insanların hareketlerinin etkilerini simgeler. Zira tıpkı bir kokunun, kaynağında kalmayıp etrafa yayılması gibi, her hareket de yapan kişinin çevresine etki eder (krş. *Vayikra* 23:40 açık.). Burada da Tanrı için “memnuniyet sağlayan koku”, Tanrı'nın emretmiş olduğu bir emrin, tüm ayrıntılarıyla harfiyen yerine getirilmesini ifade eden bir deyimdir. Emrin yerine getirilmesi, emri Veren'in boyunduruğunu kabulün en bariz ifadesidir. Dolayısıyla Tanrı, İsteği'nin yerine getirilmesinin, sözün gelişi, O'nu memnun ettiğini belirtmektedir (*Sifre* 107; Raşi). Ayrıca bkz. *Şemot* 29:18 ve *Vayikra* 1:9 açık.

Genel bir vaat – İbranice *Neder*. Bu, bir hayvan belirlemeksizin yapılan bir *korban* vaadidir. Buna göre eğer sonradan bir hayvan bu amaçla hazırlırsa ve ölür ya da kaybolursa, onun yerine başka bir hayvan getirme yükümlülüğü devam eder.

Telaffuzu nedeniyle – İbranice *Lefale*. Bkz.

² “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara söyle:

“Size vermekte olduğum anavatanınıza geleceğiniz zaman,

³ sığırdan veya davardan [seçtiğiniz hayvanlarla], Tanrı’nın memnuniyetle kabul etmesi için, genel bir vaat telaffuzu nedeniyle veya belirli bir bağış şeklinde [gönüllü olarak], veyahut bayramlarınızda [zorunlu olarak], Tanrı Adına yakılan-*korban* [olacak halde] bir *Ola-korbanı* ya da [*Şelamim*]-kesimi yaptığınızda [şu kurallara uymalısınız:]

Neseh işleminde, şarap bu iki kâseden, doğu yanında olana dökülürdü.

Altın Buzağı günahına kadar yapılan – örneğin Evel, Noah ve Avraam’ın yapmış oldukları – *korban*larda *Minha* ve *Neseh* eklemesine gerek yoktu ve buna rağmen bu *korban*lar Tanrı için uygun nitelik taşıyordu. Altın Buzağı günahından sonra ise toplumsal bir *korban* olan *Tamid-korbanı*na *Minha* ve *Neseh*’in eklenmesi şartı konmuştur. Casusların günahının ardından da bu kapsam daha da genişletilmiş, bireysel *korban*larda da bu eklemeler zorunlu kılınmıştır (Sforno). Buradaki emirler bireysel *korban*lara yöneliktir.

Not: Bu bölüm boyunca açıklamalarımızda kullanacağımız “*Nesahim*” terimi, “*Minha* ve *Neseh*”in her ikisini birlikte kastetmektedir; zira *korban*lara eşlik açısından ikisi bir takımdır. Bu takımın içindeki *Minha-korbanı* ise, bağımsız bir *Minha* olmayıp *Nesahim*’e ait olduğu için *Minhat-Nesahim* olarak adlandırılır (*Yad – Maase Akorbanot* 2:1). Açıklamalarımızda ikisini farklı vurgulamak gerektiğinde *Minha* ve *Neseh* sözcüklerini kullanacağız.

2. Anavatanınıza – The Living Torah. İbranice **Erets Moşevotehem**. Tam çeviriyle “yerleşim yerlerimizin ülkesine”, “yerleşim yeriniz olan Ülke’ye” ya da “Ülke’ye, yerleşim yerlerinize”. Hahamlarımız arasında bireysel *korban*larla birlikte *Nesahim* getirilmesine dair gerekliliğin ne zamandan itibaren ve hangi yerde yapılan *korban*lar için geçerli olduğu konusunda bir görüş ayrılığı vardır. Ama önce biraz tarih: Bene-Yisrael çölde geçirdiği süre boyunca bir *korban* yapmak isteyen her birey, bunu ancak ve ancak *Mişkan*’daki büyük *Mizbeah*’ta gerçekleştirmek üzere oraya getirmeliydi. Erets-Yisrael’e girildikten sonra ilk yedi yıl boyunca yerel halkla savaşlar yapılmış ve Ülke fethedilmiş, bundan sonraki yedi yıl boyunca da toprakların kabileler ve aileler arasındaki paylaşımı gerçekleştirilmişti. Toplamda on dört yıllık bu süre içinde bireysel *korban* için, o dönemde Gilgal’e sabitlenmiş olan *Mişkan*’a gelmek, savaşlar vs. nedeniyle zor hale geldiğinden, bu süre için herkes bulunduğu yerde kişisel

bir *mizbeah* kurup, orada işlemleri bir Koen’e yaptırabilirdi. Bu kişisel *mizbeah*lar “**Bamat Yahid – Kişiye Ait Sunak**” olarak adlandırılır. Bu on dört yılın ardından kişisel *mizbeah*lar tekrar yasaklandı ve *korban*lar sadece Şilo’da bulunan merkezi *Mişkan*’da yapılabilirdi (daha geniş açıklama için bkz. Vayikra 1:4 açık.). *Nesahim* konusundaki yukarıda sözünü ettiğimiz görüş ayrılığı Rabi Akiva ile Rabi Yişmael arasındadır.

Rabi Yişmael, her şeyden önce pasuktaki “size” sözcüğü üzerinde durur. Ona göre bu sözcük, “hepinize” anlamına gelir ve burada bahsedilen kanunların, Bene-Yisrael’in tümünün ortak olduğu bir yerde, yani *Mişkan*’daki merkezî *Mizbeah*’ta gerçekleştirilen *korban*lara dair verildiğini gösterir. Merkezî *Mizbeah*’ta hem bireysel hem de toplumsal *korban*lar gerçekleştirilirdi. Ancak toplumsal *korban*lar için *Nesahim* gerekliliği zaten çölden beri vardı. Dolayısıyla buradaki kanunlar, özellikle bireysel *korban*lara odaklanmaktadır. Rabi Yişmael ayrıca pasuktaki “yerleşim yerleriniz” ifadesinin, ancak herkes yerleşim yerini bulduktan sonraki zamanı, yani Erets-Yisrael’e girdikten, burayı fethettikten ve kabileler arasında bölüştürdükten – kısacası ilk on dört yıl tamamlandıktan – sonrayı belirttiği görüşündedir. Bu da, söz konusu on dört yıl boyunca bireysel *korban*larda *Nesahim* yapılmadığını gösterir. Sonuç olarak Rabi Yişmael, çöl yolculuğu sırasında bireysel *korban*larda *Nesahim* gerekliliğinin olmadığını belirtir; zira öyle olsaydı, bu, *Mişkan*’ın Gilgal’de olduğu on dört yıllık süre içinde bu mitsvaya ara verildiği anlamına gelirdi; ama bu mantıklı değildir. Ne de olsa aynı merkezî *Mizbeah*’ta yapılan aynı *korban*lardan bahsedilmektedir.

Rabi Akiva ise farklı görüştedir. Rabi Yişmael’in de kabul ettiği üzere çöldeyken toplumsal *korban*lara *Nesahim* eşlik ederdi. Öyle ise çölde iken bireysel *korban*lara da *Nesahim* eşlik etmemesi için herhangi bir neden yoktur. Ve durum böyle ise, Erets-Yisrael’e girildikten sonra da aynı merkezî *Mizbeah*’ta gerçekleştirilen bireysel *korban*lara *Nesahim*’in eşlik etmesine dair kural

- 4 ד וְהִקְרִיב הַמִּקְרִיב קֶרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֵלֶת עֶשְׂרוֹן בָּלוּל
5 בְּרִבְעִית הֶהֱיָן שָׁמֶן: ה וַיֵּן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הֶהֱיָן תַּעֲשֶׂה עַל-הָעֹלָה
אֵן לִזְבַּח לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד:
6 ו אֵן לְאֵיל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֵלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרִים בָּלוּלָה בְּשָׁמֶן שְׁלִשִׁית
7 הֶהֱיָן: ז וַיֵּן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הֶהֱיָן תִּקְרִיב רֵיחַ-נִיחָח לַיהוָה: חֲמִישִׁי

bana nelerin eşlik etmesi gerektiğini söylemekte böylece kuralları tamamlamaktadır (*Daat Mikra*). Her ne kadar burada sözü edilen *korbanlar* gönüllü ise de, bunlar getirileceği zaman yanlarına *Nesahim* eklemek bir yükümlülüktür. Bu *Nesahim*, söz konusu gönüllü *korbanların* ayrılmaz birer parçasıdır (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

İbranice *Veikriv*. “*Korban*” sözcüğüyle bağlantılı olan bu sözcük, çoğunlukla, getirilen şeyin bir *korban* olarak işleminin yapılması anlamına gelir. Normalde *Minha-korbanları* yapılırken getirilen un-yag karışımından *komets* adı verilen bir kısım ayrılıp *Mizbeah*’ın üzerine yakılır, geri kalanı ise *Koenler* arasında paylaştırılır (bkz. *Vayikra* 2:1-3). Burada sözü edilen, bireysel *korbanlara* eşlik eden *Minha-korbanı* ise bu konuda farklıdır. Bundan *komets* ayrılmaz, *Koenler* de pay almaz. Onun yerine un ve ona karışmış olan yağ *Mizbeah*’ta tümüyle yakılır. Yanında *Neseh* olarak getirilen şarap ise yakılmaz, girişte belirtildiği şekilde, *Mizbeah*’ın güneybatı köşesindeki kâseye dökülür (*Sifte* 107; Raşi).

5. [Tüm bunlar] – Başka bir deyişle sadece en son sözü geçen *Neseh* değil, ondan önce belirtilen *Minha* da bir *davar* yavrusu içindir (Raşi). Nitekim sıradaki pasuklarda diğer hayvan türleri için farklı miktarlar verilmiştir (*Gur Arye*).

Davar yavrusu – İbranice *Keves*. Tam anlamıyla “*kuzu*”. Ancak buradaki kanunun bağlamında bu, oğlakları da kapsar. Krş. p. 11 açk.

6. **Ya da** – Basit anlamıyla buradaki *O* (“*veya*”) sözcüğü, “*ve eğer bir koç getirecekse...*” şeklinde değerlendirilmelidir (Raşi). Nitekim bu sözcüğün “*eğer*” anlamında kullanıldığı başka yerler de vardır (ör. 5:30, Şemot 21:31, 21:36 ve *Vayikra*

4:23). Hahamlarımız ise, sadece “*bir koç için*” denmesinin yeterli olacağına, *O* sözcüğüne gerek olmadığına dikkati çekerek, bu sözcüğün kullanımının, pasuklarda açıkça bahsedilmeyen bir hayvan sınıfını da bu kuralın kapsamı içine kattığını öğretirler (krş. *Vayikra* 1:2 açk., ...*hayvan-larından; sığırdan veya davardan* k.b.). Bu da Hahamlarımız’ın “*palgas*” olarak tanımladıkları bir sınıftır.

Pasukta sözü geçen “*Ayil – Koç*”, koyun cinsinden, on üç ayını doldurmuş erkek bir hayvandır. Önceki pasukta sözü geçen “*Keves – Kuzu*” ise, ilk on iki ayındaki bir kuzuyu belirtir. On üçüncü ayı içinde olan koyun cinsi bir erkek ise *palgas* olarak adlandırılır (*Mişna – Para* 1:3). Bu durumda böyle bir hayvanla ilgili *Nesahim* kuralı – bu hayvan onun *korban* yükümlülüğünü yerine getirmeyecek olmasına rağmen – bir koç için geçerli olan kuralla aynıdır (*Talmud – Hulin* 23a; Raşi).

Farklı yaş gruplarındaki hayvanlar için *Nesahim* miktarlarının farklı olması durumu, sadece koyun cinsine ait erkek hayvanlar için geçerlidir. Ama örneğin keçi cinsinde böyle bir ayırım yoktur ve önceki pasukta “*davar yavrusu*” için olduğu söylenen miktarlar tüm yaş grupları ve cinsiyetler için aynıdır. Benzer şekilde boğa türleri için de yaş grupları ve cinsiyet arasında fark yoktur ve p. 8-10’da açıklanan miktarlar hepsi için aynıdır (*Yad – Maase Akorbanot* 2:4).

2/10 [efa] – Tam çeviriyle “*iki isaron*”. *İsaron* [= “*onda bir*”] 1/10 efa anlamına geldiği için, çeviriyi “*1/5 efa*” olarak değil, metinsel anlama yakın olacak şekilde yaptık.

⁴ “Tanrı Adına *korbanını* gerçekleştiren [kişi] 1/4 in yağla yoğrulmuş 1/10 [efa] en kaliteli undan bir *Minha-korbanı* getirmelidir.

⁵ [Ayrıca] Her *Ola-korbanı* veya [Şelamim-]kesimi için 1/4 in [miktarında] Nesehlik şarap hazırla. [Tüm bunlar] Bir davar yavrusu içindir.

⁶ “Ya da bir koç için, 1/3 in yağla yoğrulmuş 2/10 [efa] en kaliteli undan bir *Minha-korbanı* yap.

⁷ Nesehlik şarap [ise] 1/3 in [olacaktır. Böylece, *Minha'yı*] Tanrı'nın memnuniyetle kabul edeceği şekilde gerçekleştireceksin.

Vayikra 22:21 açık. Bu sözcük pasuğun devamındaki “belirli bir bağış” ifadesini de kapsıyor olabilir: “Genel bir vaat ya da belirli bir bağış telifi” (Rashi – The Sapirstein Edition). Alternatif olarak “genel bir vaat ya da belirli bir bağış şeklinde ayırarak” (Daat Mikra).

Belirli bir bağış – İbranice *Nedava*. Bu, bir hayvan belirleyerek yapılan bir *korban* vaadidir. Dolayısıyla eğer bu hayvan ölür ya da kaybolursa, yükümlülük de ortadan kalkar. *Neder* ve *nedava* konusundaki diğer açıklamalar için bkz. Vayikra 22:18 açık.

[Gönüllü olarak]... [zorunlu olarak] – Önceki pasuktaki açıklamalarımızda Rabi Yişmael ve Rabi Akiva arasındaki görüş ayrılığına değinmiştik. Tartışma konusu, bu pasukta belirtildiği üzere, *neder* ve *nedava* olarak getirilen gönüllü bireysel *korban*lardır. Başka bir deyişle buradaki *Nesahim* yükümlülüğü sadece *neder* ya da *nedava* olarak getirilebilecek türdeki – *Ola* ve *Şelamim* türü – *korbanlar* içindir. *Behor* (Vayikra 27:26) , *Maaser* (Vayikra 27:32), *Pesah* (Şemot Perek 12), *Hatat* (Vayikra 4:27 v.d.) ve *Aşam-korbanları* (Vayikra Perek 5) için böyle bir ek yoktur (*Talmud* – *Menahot* 90b); zira bunlar *neder* ve *nedava* olarak getirilmez; bağlı oldukları durumlara göre zorunludur. Bu konudaki tek istisna, bir *metso-ranın* getirmesi gereken *Hatat* ve *Aşam-korbanları* – ki Tora bunlar için özel olarak un ve yağ getirilmesini söylemiştir (*Yad* – *Maase Akorbanot* 2:2; bkz. Vayikra 14:10).

Pasuğun bahsettiği istisnai bir durum vardır ki bu da bayramlarda zorunlu olarak getirilen bireysel *korban*lardır. Bu *korbanlar* sadece, “Tanrı'nın Huzuru'nda görünme” mitsvasının gerçekleşeceği merkezî *Mizbeah*'ta getirilebilir (bkz. s.a.).

Sonuç olarak bu konuda sözü geçen tüm kural-

ların ortak yanı, “bireysel” *korbanlar*la ilgili olmasıdır. *Perek* 28-29'da okuyacağımız, *Tamid* ve *Musaf* olarak getirilen toplumsal *korbanlar*da ise, çölde iken bile *Nesahim* getirilirdi (bkz. Şemot 29:38-42 ve *Bamidbar Perek* 28-29).

Bayramlarınızda – Bayram vesilesiyle getirilen tüm *korbanlar*da *Nesahim* eşlik eder. Bunlara *Olat Reiya* adlı, *Şaloş Regalim* bayramlarında Tanrı'nın Huzuru'nda görünme mitsvasının yerine getirildiğine dair bir işaret olarak getirilen *Ola-korbanı* ile bayram için özel olarak yapılan *Şelamim* türündeki *Hagiga-korbanı* dâhildir (*Talmud* – *Menahot* 90b; bkz. Vayikra 23:38 açık., *Armağanlarımız* k.b.).

Yakılan-korban – İbranice *İşe*. Bu sözcük, “*Eş* – *Ateş*” sözcüğünden gelir ve *korbanların* *Mizbeah*'ta yakılan kısımlarını tanımlar. *Ola-korbanı*nda bu, hayvanın [derisi haricinde] bütünüdür. Bu nedenle *İşe* sözcüğü birçok yerde *Ola-korbanını* tanımlar. Bunun gibi her *korbanın* da belli başlı kısımları yakılır.

Ola-korbanı – Bkz. Vayikra Perek 1.

[Şelamim-]kesimi – İbranice *Zevah*. Tora boyunca “*kesim*” sözcüğü özellikle *Şelamim* türü *korbanları* ifade eder (bkz. Vayikra Perek 2, 3:1 ve 7:11-18. *Toda-korbanı* da bir *Şelamim* türüdür ve buradaki kurallara dâhildir (bkz. Vayikra 7:12-15).

4. İn... [efa] – Bkz. Sözlük.

Yağla – Zeytinyağıyla.

Getirmelidir – *Ola* ve *Şelamim-korbanlarının* genel detayları Vayikra kitabında verildiği zaman, *Nesahim*'den bahis olmamıştır. Tora burada *Nesahim* kurallarını ekleyerek bu iki türdeki *kor-*

- 8 ח וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בֶּקֶר עֲלֶה או־זֶבַח לְפָנֶיךָ או־שְׁלָמִים לַיהוָה:
- 9 ט וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבֶּקֶר מִנְחָה סֵלֶת שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן
- 10 חֲצִי הַהֵין: וַיִּזֶן תִּקְרִיב לְנֹסֶךְ חֲצִי הַהֵין אִשָּׁה רִיח־נִיחַח לַיהוָה:
- 11 יא כֹּכָה יַעֲשֶׂה לְשׁוֹר הָאֶחָד אֵן לְאֵיל הָאֶחָד או־לִשָּׁה בִּכְבָּשִׁים
- 12 אֵן בְּעִזִּים: יב כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂן כֹּכָה תַעֲשֶׂן לְאֶחָד כַּמִּסְפָּר:
- 13 יג כָּל־הָאֲזֹרַח יַעֲשֶׂה־כֹּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהִקְרִיב אִשָּׁה רִיח־נִיחַח
- 14 לַיהוָה: יד וְכִי־יִגֹּר אֶתְכֶם גֵּר אֵן אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וַעֲשֶׂה
- אִשָּׁה רִיח־נִיחַח לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂן כֵּן יַעֲשֶׂה:

kuralın yanında, ek bir ima yapılmaktadır: “*aranıza bir Ger katıldığında ... Tanrı’nın memnuniyetle kabul edeceği bir kurban yapmalıdır*”. Bu da Yahudi doğmamış olup, Yahudilik’i kabul etmek isteyen bir kişinin, bu işlemleri tıpkı Bene-Yisrael’in Tora’yı aldığı zaman yaptığı şekilde gerçekleştirmesi gerektiğini öğretir. Bene-Yisrael de Sinay’da Tora’yı aldıktan sonra birer Ger konumu kazanmışlardır ve bunun öncesinde hepsi sünnet olmuş, mikveye dalmış kurban getirmişlerdir. Dolayısıyla bundan sonra da bir kişi Yahudilik’i kabul ettiği zaman bu üç şeyi yapmalıdır: [Tora’nın eksiksiz tüm emirlerini kayıtsız şartsız yerine getirmeyi üstlenme ve bunu yetkililere kanıtlama şeklindeki ön şartın ardından] Bir mikveye dalmalı, [şimdiki pasuktan öğrendiğimiz şekilde] bir kurban getirmeli ve [eğer erkekse] Berit Mila prosedürüne göre sünnet olmalıdır. Ancak bu üç şarta bakıp, Bet-Amikdaş’ın ayakta olmadığı, dolayısıyla kurban ibadetinin askıda olduğu günümüzde artık kimseyi Ger olarak kabul edemeyeceğimiz gibi bir sonuca varılabiliirdi. Dolayısıyla Tora “*nesilleriniz boyunca*” eklemesini yapmaktadır. Yani bir Ger, bu üç şart içinde yerine getirilebilmesi mümkün olanları – mikve ve Berit Mila’yı – yaptıktan sonra Yahudilik’e geçmiş olur. Geriye kalan kurban getirme yükümlülüğü ise, Bet-Amikdaş inşa edilene kadar onun ya da soyunun sorumluluğunda olmak üzere askıda bekler (Aamek Davar; krş. Talmud – Keritot 9a).

Önceki ve bu pasuklarda belirtildiği üzere bir kurban getirildiğinde yanına Nesahim ekleme

yükümlülüğü sadece Yahudiler’e özgüdür. Yahudi olmayan bir kişinin Bet-Amikdaş’a kurban getirme hakkı olmasına karşın, getirebileceği tek kurban Ola-kurbanıdır ve eğer bir hayvanı Şelamim-kurbanı olarak getirse bile, bu hayvan yine Ola-kurbanı olarak işlem görür. Ancak her durumda, Yahudi olmayan biri Nesahim getirmez. Öte yandan, Tora p. 11’de kurban olarak getirilen tüm hayvanlara Nesahim eklenmesi gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla Yahudi olmayan bir kişinin getirdiği korbana eşlik edecek Nesahim için gereken şarap ve un, topluma ait kasadaki parayla satın alınır (Talmud – Zevahim 45a; Yad – Maase Akorbanot 3:4-5). Bkz. 22:25 açık.

Miras konulu olanlar haricinde, Tora’nın tüm emirleri açısından Gerler ile doğuştan Yahudiler arasında fark yoktur. Buna rağmen Tora burada Gerler için kanunu özel olarak tekrarlama gereği duymuştur. Bunun nedeni, Nesahim işleminin, bir Yahudi’nin kendine ait toprak parçasını Tanrı’ya adamasını simgelemesidir. Gerler’in Erets-Yisrael’de nesilden nesle geçen bir toprak payı olmadığı için, onların Nesahim’den muaf oldukları düşünülebilirdi. Ancak Tora, Gerler için emri açık bir şekilde tekrar ederek böyle bir muafiyetin olmadığını belirtmektedir (Hirsch).

Hâlihazırda aranızdaysa – Yani “daha önceden aranızda katılıp Yahudi olmuş ve şu anda halkın bir parçası durumundaysa”. Krş. İbn Ezra.

⁸ “Tanrı Adına, [gönüllü bir] *Ola-korbanı* [olarak] ya da – genel bir vaat telaffuzu nedeniyle veya [farklı amaçlı bir] *Şelamim-korbanı* [şeklinde – bir *Şelamim-*]kesimi [olarak] genç bir boğa yapacağın zaman,

⁹ bu genç boğanın yanında 1/2 in yağla yoğrulmuş 3/10 [efa] en kaliteli unla bir *Minha-korbanı* getirmeli[sin].

¹⁰ *Neseh* olarak da 1/2 in şarap getir. [Böylece *Minha*] Tanrı’nın memnuniyetle kabul edeceği bir yakılan-*korban* [olacaktır].

¹¹ “Her boğa, her koç veya (hem koyunlarda hem de keçilerde) [her] davar yavrusu için bu şekilde yapılacaktır.

¹² [*Korban*] Yapacağınız [hayvan] sayısı nasılsa, her biri için kendi sayısına göre [bu *Minha-korbanlarını*] yapmalısınız.

¹³ “Her doğuştan Yahudi, Tanrı’nın memnuniyetle kabul edeceği bir yakılan-*korban* gerçekleştirmek için bunları bu şekilde yapmalıdır.

¹⁴ Tüm nesilleriniz boyunca, aranızda bir *Ger* katılırsa ya da hâlihazırda aranızdaysa ve Tanrı’nın memnuniyetle kabul edeceği bir yakılan-*korban* yapacaksa, [siz] nasıl yapıyorsanız [o da] aynı şekilde yapacaktır.

8. [Gönüllü bir] *Ola-korbanı* – Pasuğun devamındaki “genel bir vaat vs.” sözcükleri sadece *Şelamim-korbanı* değil, buradaki *Ola-korbanı* da tanımlamaktadır. Zira bireysel *Ola-korbanı* da sadece *neder* ya da *nedava* şeklinde getirilen gönüllü bir *korbandır*.

[Farklı amaçlı bir] *Şelamim-korbanı* – Önceki pasuklardan anlaşıldığı kadarıyla burada da “*Nedava* – Belirli bir bağış” amaçlı *Şelamim-korbanı*ndan bahsedilmektedir. Açıkça *Nedava* demek yerine, daha genel şekliyle “*Şelamim-korbanı*” denmiştir; çünkü önceki pasuklarda bu açık olarak belirtilmemiş, sadece *neder* ve *nedava* olarak söz edilmişti (İbn Ezra).

10. [Minha ... olacaktır] – “Tanrı’nın memnuniyetle kabul edeceği” şeyler, *Mizbeah*’ta yakılanlardır. Dolayısıyla pasukta sadece *Minha-korbanı* kastedilmektedir. Ama *Neseh* olarak getirilen şarap yakılmaz, sadece dökülür; bu yüzden buradaki sözler ona yönelik değildir (*Sifre* 107; Raşi).

11. Davar yavrusu – İbranice *Se*. Bu sözcük genellikle “*kuzu*” anlamında kullanılır. Ancak genel olarak hem keçi hem de koyun yavrularını kastettiği yerler de vardır. Örneğin bu pasukta, bu anlam gayet açıktır: “(hem koyunlarda hem de keçilerde) [her] davar yavrusu” denmektedir. Benzer bir örnek Şemot 12:5’te vardır.

12. [Hayvan] Sayısı nasılsa – Yani bir kişi,

korban olarak çok sayıda hayvan getirse bile tek *Minhalık* un ve yağın, tek *Nesehlik* şarabın hepsi için yeterli olduğu düşünülmemelidir, her hayvan için bunlar ayrı ayrı getirilmelidir (Raşi; İbn Ezra).

13. Doğuştan Yahudi – İbranice *Ezrah*. Bu sözcük günümüzde “*vatandaş*” anlamında kullanılır. Asıl anlamı “yetiştirdiği yerde sağlam kalmış bir ağaç” şeklindedir (krş. Teilim 37:35). Dolayısıyla sözcük, kendi vatanında sabit ve sarsılmayan bir yaşam süren kişiyi tanımlar (*Daat Mikra*). Ancak Tora’nın dilinde bu doğuştan bir Yahudi’dir; zira ideal durumda Yahudiler’in vatanı Erets-Yisrael’dir. Fakat terim elbette Erets-Yisrael’de bulunmayan Yahudi’yi de tanımlar. Öte yandan Yahudi olmayan bir kişi, Erets-Yisrael’de oturuyorsa bile buradaki kanunlarla ilgili değildir (bkz. s.a.).

14. Nesilleriniz boyunca, aranızda bir Ger katılırsa – Basit anlamıyla, bu pasuk, Yahudilik’i kabul eden bir kişinin, *Nesahim* kuralları açısından, doğuştan bir Yahudi ile tamamen aynı olduğunu öğretir gibidir. Ancak bu konu sıradaki pasukta herkes için tek yasa olacağı söylendiğinde zaten açıklığa kavuşmaktadır [dahası pasuk bundan sonraki ifadede “hâlihazırda aranızdaysa” demekle bir *Ger*’i bu kurallara zaten katmaktadır]. Dolayısıyla şimdiki pasuğumuz *Gerler*’le ilgili farklı bir kanuna gönderme yapmaktadır. Buna göre pasukta açık verilen

וּמִן הַקֶּהֱלִי חֶקֶה

15

אַחַת לָכֶם וְלִגְרַ הָגֵר חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כַּכֶּם כִּגְר יִהְיֶה לְפָנַי

יְהוָה: מִזִּתְרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלִגְרַ הָגֵר אֶתְכֶם: 16

פ שִׁי יִי וַיִּדְבֹּךְ יְהוָה אֶל־מִשָּׁה לֵאמֹר: יֵה דָבָר אֶל־בְּנֵי 17-18

יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם

שָׁמָּה: יֵה וְהָיָה בְּאֶכְלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תִּרְיִמוּ תְרוּמָה לִיהוָה: 19

lerin bir tanesinde yükümlülüğün tam olarak ne zaman başlayacağı hakkında bir açıklama vermiştir. Bu emir, bir kral atama konusundadır ve Tora, bu kuralın, ancak Erets-Yisrael tamamen fethedilip kabileler arasında paylaşımının ardından yürürlüğe gireceğini söylemektedir (bkz. Devarim 17:14). Tora, verdiği bu örnek yoluyla, hakkında **Ki Tavo / Tavou** denen tüm emirler için de yürürlüğe girme zamanını öğretmiş olmaktadır: Erets-Yisrael'in yedi yıllık fethinden ve yedi yıllık paylaşımından sonra. Yani Bene-Yisrael Erets-Yisrael'e girdikten on dört yıl sonra bu emirlerle yükümlü hale geleceklerdir (*Talmud – Kiduşin* 37a; Raşi o.a.). Buradaki *hala* kanunu ise, diğerlerinden farklıdır. Bununla ilgili olarak "**Bevoahem – Gelişinizde**" dendiği için, bu emir on dört yıl sonra değil, Erets-Yisrael'e girilir girilmez yürürlüğe girecek, Bene-Yisrael orada açtıkları hamurlardan *hala* ayırmakla hemen yükümlü hale geleceklerdir (*Sifre* 110; Raşi).

19. Ülke'nin – Tora'ya göre, *hala* ayırma kuralı sadece Erets-Yisrael'de geçerlidir. Ayrıca önceki pasuktaki "**Ülke'ye girişinizde**" ifadesi de, bu mitsvanın sadece Yahudiler'in çoğunluğu Erets-Yisrael'de olduğu takdirde geçerli olduğuna işaret eder (*Meam Loez*). Bkz. p. 21 açk., *Günümüzde hala mitsvası* k.b.

Ekmeğinden – Bu ifadeye göre *hala* mitsvası sadece beş ana tahıl ürünü olan, buğday, arpa, yulaf, çavdar ve darıdan mamul hamurlar için geçerlidir; zira "ekmek" yalnız bu tahıllarla yapılır (*Sifre*). Krş. Şemot 12:15 açk., *Hamets* k.b.

Tanrı burada "**Ülke'nin ekmeğinden yediğinizde**" demekle, "şu anda göklerden gelen Man'ı yiyerek besleniyorsunuz. Ama Erets-Yisrael'e girdikten sonra Ülke'nin ürünleriyle, doğal yollarla besleneceksiniz" mesajını vermektedir (*Sifre Koen; Meam Loez*).

Yediğinizde – Aslında *hala* adlı kısım, hamur açıldığı zaman ayrılmalıdır. Ama bu unutulduysa, ekmek haline geldiğinde ayrılır (*Sifre*). Önemli olan, bunun yemeden önce ayrılması olmasıdır.

Tanrı Adına – Raşi. Anlam "**Tanrı'ya**" değildir; zira hamurdan *hala* adı altında ayrılan kısım *Mizbeah*'ta yakılmaz, Koenler'e verilir (bkz. Yehezkel 44:30; *Beer Basade*).

Bağış – İbranice **Teruma**. Basit bakışla buradaki "**bağış**"tan kasıt da *haladır*. Buradan, *halanın* da *teruma* olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu isimlendirme, *teruma* ile *hala* arasındaki bazı paralel kuralların kaynağıdır. Elbette bunu en göze çarpanı *halanın* da tıpkı *teruma* gibi Koenler'e verilmesidir.

Öte yandan Hahamlarımız, bunun sıradaki pasukta zaten açıkça söylendiği üzerinde dururlar. Dolayısıyla buradaki kullanım *hala* bağışı konusunda gereksiz görünmektedir. Bu durumda, pasuğumuzda geçen "**bağış ayırmalıyız**" ifadesi, [konunun tümü *haladan* bahsediyor olmasına karşın] gerçekten de *terumaya* (*Teruma Gedola*) yönelik olarak değerlendirilmelidir. Şöyle ki; Koenler'e verilmesi gereken *Teruma Gedola* normal şartlarda harman yerindeyken ayrılır verilir. Ancak bir kişi bu aşamada *terumayı* ayırmayı unutmuşsa ve tahılı öğütüp, hazırladığı unla hamur açmışsa, sonra da *hala* ayırmadan önce henüz *teruma* ayırmadığını hatırlarsa, önce *Teruma Gedola*'yı, ardından *halayı* ayırmalıdır [yani böyle bir unutkanlık söz konusu olduğunda, "nasılsa zamanında ayırmadım, o zaman hiç ayırmama gerek yok" diye düşünülmez, *haladan* önce *Teruma Gedola* ayrılmalıdır] (*Sifre; Tora Temima* o.a.).

¹⁵ “Ahali! Hem sizin için hem de [aranıza] katılan Ger için tek bir yasa [vardır. Bu,] Nesilleriniz boyunca geçerli olacak ebedi bir kanundur: Tanrı’nın Huzuru’nda bir Ger, sizinle aynı konumda olacaktır.

¹⁶ Hem sizin için hem de aranız katılan Ger için tek Tora ve tek kanun olacaktır.”

[77. Hala]

¹⁷ Tanrı, Moşe’ye konuşarak şöyle dedi:

¹⁸ “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara söyle:

“Sizi getirmekte olduğum Ülke’ye girişinizde[n itibaren şu kural geçerli olacaktır:]

¹⁹ Ülke’nin ekmeğinden yediğinizde, Tanrı Adına bir bağış ayırmalısınız.

15. Ahali! – İbranice **A-Kaal**. Çevirimiz bu sözcüğün başına gelen [“a” ile seslendirilmiş] E harfinin, seslenme belirttiğini söyleyen bazı kaynaklara göredir (*Daat Mikra*). Ancak İbn Ezra, İbranice’de seslenme belirten bir dilbilgisi yapısı olmadığı görüşündedir. Ona göre çeviri düz bir şekilde “toplum” şeklinde olmalıdır: “toplum [içinde] hem sizin için...”. Alternatif bir çeviri de şöyledir: “birbiriyle evlenebilen grup”. Bu çeviri **Kaal** sözcüğünün Devarim 23:2-4’teki kullanımıyla bağlantılıdır (*The Living Torah*).

Ger, sizinle aynı konumda olacaktır – İbranice **Kahem KaGer**. Tam çeviriyle “sizin gibi Ger gibi”. Bu, “siz nasılsanız Ger de aynı şekilde olacak”, “Ger ve sizin aranızda hiç fark olmayacak” anlamında bir kullanımdır (Raşi; ayrıca bkz. 24:16 açk.).

16. Tek Tora – Tora’nın çeşitli yerlerinde **Huka**, **Mişpat** ve **Tora** sözcükleri farklı türdeki kanunları ifade etmektedir. Temel olarak **Huka** türü kanunlar mantıkla açıklanamayan türde olanlardır. Bazı yerlerde **Hok** sözcüğü de bu tipteki kanunları karşılar. Olasılıkla aradaki fark **Hok**’un tek bir kanunu, **Huka**’nın da bir kanunlar grubunu ifade etmesidir. **Mişpat** tipi kanunlar genel olarak insanlar arasındaki düzeni belirleyen ve mantıkla açıklanması mümkün olanlardır. **Tora** sözcüğü ise bir uygulama bütünüdür tanımlamaktadır (bkz. Vayikra 13:59 açk.). Moşe’nin Beş Kitabı’nın da “Tora” olarak adlandırılmasının bir nedeni bu olabilir.

Çevirimizde bu sözcükler arasında kesin bir ayırım yapamadık ve değişmeli olarak “kanun”, “yasa”, “kural” veya “öğreti” sözcüklerini kullandık (bkz. Vayikra 26:46). Burada ise **Tora** sözcüğünü çevirmeden bırakmayı uygun gördük, zira bu pasuk genel bir durumu da tanımlamaktadır: Tora, Sözlü ve Yazılı kısımlardan oluşan tek bir bütündür. Dolayısıyla bir Ger, Tora ve mitsvaların bağlayıcılığını her yönden kabul ettiği

anda, doğuştan Yahudiler için geçerli olan bu mitsvaların hepsi onun için de aynı şekilde geçerli olur (*Daat Mikra*).

17-21. Hala. Tora, tıpkı tarımsal ürünlerden bir bölümün ayrılması gibi, belirli bir miktarın üzerindeki her hamurdan da bir kısmın ayrılıp Koenler’e verilmesini emreder. Bu paya **Hala** adı verilir (“hallâ” şeklinde okunur; “l” harfi bastırılır ama ince telaffuz edilir; “a” harfi de uzatılmaz). Tanrı, yakın hizmetkârlarını ulusun bu bağışlarına bağımlı hale getirip, ulusu da bu bağışları ayırmakla zorunlu tutarak, Erets-Yisrael’in maddi bereketinden fayda gören halkla, kendilerini Tora öğrenimi, Bet-Amikdaş’taki görevler ve manevi konulara adanmış kesim arasında sıkı bir bağ oluşturmuştur. *Tanah*’ın başka bir yerinde gördüğümüz üzere bu mitsvanın evlere bereket getirme gibi bir özelliği vardır (bkz. Yehezkel 44:30). Dolayısıyla Tanrı’nın sadık hizmetkârlarının geçimini sağlamak, bir bereket kaynağıdır.

Basit anlamda *hala* konusunun, *Nesahim* kuralının ardından verilmesinin nedeni, *Minha* olarak unla getirilmesi ve *halanın* da unla açılan hamurlar için geçerli bir kural olmasıdır (İbn Ezra). Sforo ise *hala* konusunun da casusların neden olduğu trajedinin ardına teselli amacıyla yerleştirildiği görüşündedir (krş. p. 1-16 açk.).

18. Girişinizde[n itibaren...] – İbranice **Bevoahem**. Tora, Erets-Yisrael’e girildikten sonra geçerli hale gelecek kurallara giriş yaparken genel olarak “**Ki Tavo** – Geleceğin / Gireceğin Zaman” (ör. Devarim 26:1) ya da “**Ki Tavou** – Geleceğiniz / Gireceğiniz Zaman” (ör. Vayikra 14:34) ifadelerini kullanır. Bu emir ise, girişinde kullanılan sözcük açısından bir istisnadır: **Bevoahem** = *Girişinizde*. Dolayısıyla bu emrin yürürlüğe giriş zamanı da diğerlerine göre farklıdır.

Şöyle ki: Tora **Ki Tavo** / **Tavou** ile başlayan emir-

20 כִּרְאשִׁית עֲרִסְתֶּכֶם חֻלָּה תִרְיִמו תְּרוּמָה כְּתוּבָת גֶּרֶן כֵּן תִרְיִמו

21 אֹתָהּ: כֹּא מִרְאשִׁית עֲרִסְתֶּיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: ס

lemişlerdir. Bu miktar evde açılan hamurlar için 1/24, hamur işi yiyecekler üreten bir fırın için ise 1/48'dir (Mişna – Hala 2:7; Sifre 110; Raşi).

21. Hamurunuzun başından – Önceki pasukta “*hamurunuzun başını*” denmişti ve bunun olası bir anlamı “*hamurunuzun ilkin*” şeklindedir. Bu da, *hala* mitsvasının, Erets-Yisrael’e girildikten sonra açılan ilk hamurun [tümünün] teslim edilmesiyle yerine getirileceği gibi bir anlama yol açabilirdi (Sifre, Rabenu İlel o.a.). Bu yanılgıyı bertaraf etmek için Tora burada “*hamurunuzun başından*” demektedir. Kullanılan, ismin –den hali, hamurun tümünü değil, “ondan bir kısmı” *hala* olarak bağışlamak gerektiğine işaret eder. Böylelikle iki ifadenin birleşimi, ilk hamurun değil, açılan her hamurdan ilk kısmın *hala* olarak bağışlanması gerektiğini öğretmektedir (Sifre 110; Raşi). Aynı doğrultuda, bir kişi hamurunun tümünü Koenler’e verirse bu mitsvayı yerine getirmiş olmaz, zira bu, hamurun “bir kısmı” değildir (Talmud Yerusalmi – Hala 1:6).

Bağış vermelisiniz – Önce de belirtildiği gibi, Tora *hala* mitsvası için belirli bir miktar belirlememiştir. Ancak buna rağmen burada, önceki pasuklarda kullanılan “ayırma” fiilinden farklı bir fiile yer vermiştir: “vermek”. Bu da, her ne kadar sabit bir miktar belirlenmemişse de, ayrılan miktarın “vermek” olarak adlandırılabilir asgari miktardan daha az olmaması gerektiğine işaret etmektedir. Başka bir deyişle, ayrılan kısım, miktar açısından en azından asgari bir öneme sahip olmalıdır (Raşi). Hahamlarımız’ın belirledikleri kesirler de (bkz. ö.p. açk.) bu asgari miktara göredir. Unlu mamul üreticilerinin, normal bir ev sahibine göre daha az bir pay ayırmasının temelinde de bu vardır. Bu üreticiler normalde işleri gereği yüksek miktarda hamur açtıklarından, ayırdıkları 1/48’lik pay bile, “önemli sayılacak miktar” sınıfındadır (Talmud Yerusalmi – Hala 2:3).

☞ **Günümüzde hala mitsvası.** Önce de belirtildiği üzere, Tora’ya göre, *hala* ayırma kuralı sadece Erets-Yisrael’de ve sadece Yahudiler’in çoğunluğu orada olduğu takdirde geçerlidir. Günümüzdeki uygulama, bu değerli mitsvanın unutulmaması için Hahamlarımız’ın bir emri olarak devam etmektedir ve sadece Erets-Yisrael’de değil, her yerde geçerlidir.

Bu emir doğrultusunda belirli bir miktar hamur açıldığı zaman küçük bir kısım *hala* olarak ayrılmalıdır. Bir hamurun *hala* ayırmayı gerektirmesi için, en az 1560gr. un içermesi gerekir. Böyle bir hamurdan *hala* ayrıldığında beraha söylenir. Eğer 1514gr. un varsa, yine de *hala* ayrılır, ama beraha söylenmez. Daha küçük bir hamurdan *hala* ayırma yükümlülüğü yoktur (Sefer Yalkut Yosef, Kitzur Şulhan Aruh, Siman 322, 330).

Hala ayrıldığı zaman “...**Aşer Kideşanu Bemitsvotav, Vetsivanu Leafriş Hala** – Bizleri Emirleriyle kutsayan ve bize *hala* ayırmayı emreden Evrenin Kralı Sen, Tanrımız, Mübareksin” berahası söylenir. Normal şartlar altında ayrılan kısım Koenler’e vermek gerekirdi; ancak bunu yiyebilecek bir Koen’in *tame* olmaması gerekir – ki günümüzde *Bet-Amikdas*’ın yokluğunda arınmak tam olarak mümkün olmadığından, ayrılan kısım ancak küçük yaşta olup henüz gece kirliliği yaşamamış bir erkek ya da henüz adet kanaması tecrübe etmemiş kız bir Koen’e verilebilir. Yine de otoritelerin çoğunluğu bunu da yapmamak gerektiğini belirtirler; zira günümüzde Koen ailelerinin ellerinde aile ağaçlarını kanıtlayacak bir belge bulunmadığından, Koen ailesine mensup olsa da, bir kimsenin Koen olduğundan yüzde yüz emin olmak mümkün değildir. Bu nedenle söz konusu kısım bir Koen’e verilmez, yakılır (Şulhan Aruh – Yore Dea 322; Meam Loez). *Hala* mitsvası ile ilgili başka ayrıntılar için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, s. 160 (not: orada verilen miktarlarla buradakiler arasındaki farkın nedeni asıl miktarın hacim cinsinden olması ve bunun ağırlığa çevrilmesinde farklı yöntemler kullanılmasıdır. Burada verilen miktarlar daha yakın zamana ait olduğundan daha geniş bir araştırmanın sonucudur; dolayısıyla buradakiler tercih edilmelidir).

Hala mitsvası kadınların özellikle yakın oldukları üç mitsvadan biridir. Bu üç mitsva, kolayca “*HaNA*” sözcüğüyle akılda kalabilir. Bu sözcük üç mitsvanın baş harfleriyle oluşturulmuştur: *Hala*, *Nida* (bkz. Vayikra 15:19 açk., *Günümüzdeki uygulama* k.b.) ve *Adlakat Aner* [=Şabat öncesinde kandil yakılışı] (bazı Arap ülkelerindeki Yahudi cemaatlerinde düğün öncesinde kına yakma âdeti vardır. Çünkü Arapçası *hina* şeklinde olan kına sözcüğü de, bu

²⁰ Hamurunuzun başını *hala* [adı altında bir] bağış [olarak] ayırın. Tıpkı harman yeri bağışı gibi – onu aynı şekilde ayıracaksınız.

²¹ Nesilleriniz boyunca, hamurunuzun başından Tanrı Adına bir bağış vermelisiniz.

20. Hamurunuzun başını – İbranice Reşit Arisotehem. Tam çeviriyle “*hamurunuzun başlangıcı*”. Bu, “hamurun başlangıç noktasını” anlamına geliyor olamaz; zira hamurun başı ya da sonu diye bir şey yoktur. Anlam “ilk hamurunuzu” şeklinde de değildir; çünkü bu sadece Erets-Yisrael’e girişte bir kerelik değil, nesiller boyu geçerli olacak bir mitsvadır (bkz. s.p. açk.). İfadenin anlamı, pasuğun devamındaki “*harman yeri bağışı gibi*” sözlerinden anlaşılabilir. Tora *teruma* için “**Reşit Deganeha – Buğdayın Başı**” ifadesini kullanmıştır (Devarim 18:4). Bilindiği gibi, *teruma*, bir tarım ürününün “her şeyden önce” ayrılıp, *Koen’e* verilen kısmıdır. Sonuç olarak burada da hamur açıldığında “her şeyden önce” ne yapılacağı söylenmektedir (Raşbam). Bir hamur açıldığında ilk olarak *Koenler* için *hala* adı altında bir miktar ayırmak gerekir. Bu parça ayrıldığı sürece hamurdan yemek yasaktır. Anlaşıldığı kadarıyla açılan hamur *hala* şeklindeki (bkz. s.a.) küçük parçalara ayrılırdı ve ilk parça *Koenler’e* verilirdi (*Daat Mikra*). Alternatif olarak, anlam “hamurun en seçkin parçası” olarak da açıklanabilir. Tora, Yahudiler’in *Koenler’e* tarımsal ürünlerin en iyi kısmını vermelerini emretmiştir (18:29). Dolayısıyla benzer bir durum hamurdan ayrılan parça için de geçerlidir.

Hala’yı ayırma emri, su-un karışımının hamur haline geldiği anda, yani yoğurma işlemi başlayınca yürürlüğe girer (*Sifre*). “*Hamurunuzun*” sözcüğündeki iyelik çekimli ifade, bir hamurdan *hala* ayırmak için hamurun içermesi gereken asgari miktarı belirler. Bu noktada hitap çölde yolculuk yapan Bene-Yisrael’e yönelik olduğuna göre, “*hamurunuzun*” sözcüğü, çölde açılan hamuru kasteder. Halkın çölde kişi başına aldığı günlük yiyecek – *Man* – miktarı 1 *omer*dir. Bu, 43,2 yumurtanın hacmine denk bir miktardır (*Yad – Bikurim* 6:15; *Şulhan Aruh – Yore Dea* 324:1; bkz. Şemot 16:16) [*Hala* sözcüğünün sayısal değeri de 43’tür ve bu miktarı akılda tutmayı kolaylaştırır (*Meam Loetz*)]. Dolayısıyla *hala* ayırma yükümlülüğü, ancak bu miktardaki bir hamur için geçerlidir (*Talmud – Eruvin* 83b; Raşi). Çevirimizin farklı yerlerinde bir *omerin* yaklaşık 2,2lt.ye eşit olduğunu kaydetmiştik. Ancak bu kesin bir karşılık değildir ve bu konuda farklı görüşler vardır (uygulamadaki asgari miktar için bkz. s.p. açk.).

“*Hamurunuzun*” denmesi, *hala* kuralının sadece insan yiyeceği olarak açılan hamuru bağladığını gösterir. Ama bir hamur hayvan yemi olarak hazırlanıyorsa böyle bir koşul yoktur (*Mişna – Hala* 1:8). Ayrıca hamur yalnızca Yahudi bireylere aitse *hala* ayırmak gerekir. Ancak *Bet-Amikdaş*’ta kullanılmak üzere açılan bir hamur için böyle bir gereklilik yoktur. Benzer şekilde Yahudi olmayan birine ait hamurdan *hala* ayırma şartı yoktur (*Talmud – Menahot* 67a).

***Hala* [adı altında bir] bağış [olarak] ayırın – Ya da “bağış olarak bir *hala* ayırın” (Raşi).** *Hala* sözcüğünün anlamı “yuvarlak ekmek somuncuğu” şeklindedir (Raşi; Eski Fransızca’da *tortel*. Bu, *torte* – “yuvarlak ekmek somunu” sözcüğünün küçültme ekli halidir. Raşi’nin kullandığı küçültme eki, olasılıkla, *hala* olarak hamurun tümünün değil, sadece bir kısmının ayrıldığına işaret etme amaçlıdır).

Şabat için hazırlanması âdet olan özel ekmek de bu isimle adlandırılmıştır. Bu, Yahudiler’in Tora’ya olan sadakatlerini gösterir. Yahudi hayatının odak noktası Tora’nın mitsvalarıdır. O kadar ki, ekmek bile, onunla doğrudan bağlı olan mitsvanın adıyla isimlendirilmiştir.

Hamurdan *hala* ayırma gerekliliği Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 153. Unla yapılan yiyecekler insan gıdasının temelidir ve insanların çoğunun temel yemeği ekmektir. Bu nedenle Tanrı da, bu sık yenen yiyeceğe bağlı bir mitsva vererek, bu mitsva sayesinde evlere bereket vermek, ruhlara da liyakat sağlamak istemiştir. Böylece hamur hem bedene hem de ruha yarar sağlayacaktır. Bu mitsvanın bir diğer amacı da, Tanrı’nın yakın hizmetkârları olan *Koenler*’in ekmek ihtiyaçlarını unu elemekten hamur açmaya kadar olan tüm zahmetlere gerek kalmadan sağlayabilmektir (*Sefer Ahinuh*).

Harman yeri bağışı – İbranice *Terumat Goren*. Bu, *Koen’e* tarımsal ürünlerden verilen *teruma* adlı bağış kasteder (bkz. 18:12 açk.; Vayikra 22:7 açk.). Tora burada *hala* ile *terumayı* bir tutarak ikisi arasındaki ortak noktaya dikkati çekmektedir. Tıpkı *teruma* gibi (bkz. Devarim 18:4 açk.), *hala* olarak ayrılacak kısım için de Tora’nın belirlediği asgari bir miktar yoktur. Yine de Hahamlarımız, *teruma* için sabitledikleri gibi (1/50), *hala* için de asgari bir miktar belir-

כב וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
 22 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: כג אַתָּה כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֵלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה
 23 מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וְהָלָא לְדֹרֹתֵיכֶם: כד וְהָיָה אִם מַעֲיַנִּי
 24 הָעֵדָה נַעֲשֶׂתָה לְשֹׁגְגָה וְעָשִׂנוּ כָּל־הָעֵדָה פֶּךָ בֶּן־בֶּקֶר אֶחָד לְעֹלָה
 לְרִיחַ נִיחָח לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפֵּט וּשְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
 לְחַטָּאת:

da putperestlik sınıfındadır. Bir kişi, böyle bir inançla, Tanrı'nın mutlak otoritesini varlığını reddettiğini ve Tanrı'nın emrettiği hiçbir şeyin kendisini kesin bir şekilde bağlamadığını ilan etmiş olur.

23. Tanrı'nın emrettiği... – İfade şu şekilde de anlaşılabilir: “Tanrı'nın, Tanrı'nın emrettiği günden itibaren tüm nesilleriniz boyunca size Moşe aracılığıyla emrettiği her şeyi [ihlal anlamına gelir]”. Zira nesiller boyunca peygamberlerin aktardıkları ya da Hahamlarımız'ın geleneksel yöntemlerle türettikleri tüm kanunlar, aslında Moşe'ye Sinay dağında Tanrı tarafından emredilmiş kanunlardır ve türetilmeleri, yeni bir şey değil, unutulmuş ayrıntıların tekrar keşfi niteliğindedir. Bu yüzden bu “yeni” keşiflere “*Hiduş – Yenileme*” adı verilir.

Her şeyi [ihlal anlamına gelir] – Putperest inanca sahip bir kişi Tora'nın tümünü ve peygamberlerin bildirdiği her şeyi inkâr etmiş olur (*Sifre* 111; Raşi).

24. Toplumun gözlerinden... [kaynaklanarak] – “*Toplumun gözleri*”, Büyük *Sanedrin* için kullanılan mecazi bir sıfattır (bkz. *Vayikra* 4:13). Burada bahsi geçen durumun oluşması için iki koşul gerekir: [a] *Sanedrin* hata yaparak, belirli bir davranışın serbest olduğu kararını verir, daha sonra bu hareketin putperestlik yasağı çerçevesinde olduğu anlaşılırsa ve [b] toplumun çoğunluğu bu davranışta bulunarak putperestlik günahından sorumlu hale gelirse. Eğer bu iki koşuldan biri mevcut değilse ve bazı insanlar bilmeden putperestlik günahı çerçevesindeki bir hareketi yapmışlarsa, her biri, hatasını onarmak için kişisel bir *korban* getirmelidir (bkz. p. 27).

Buradaki “çoğunluk”tan kasıt iki türdür: [a] Hatayı işleyen bireylerin nüfusu, toplam nüfusun çoğunluğu değilse bile, on iki kabileden yedisi bu hataya düşmüştür. Veya [b] hatayı işleyen kabile

sayısı altıya ulaşmamış olsa bile, tüm halkın nüfusunun çoğunluğu hataya düşmüştür (*Talmud – Orayot* 5a).

Hata sonucu – İbranice *Lişgaga*. Ya da “*hataya [yol açacak şekilde]*”. Hatayı yapan, farkında olmadan yanlış bir karar veren *Sanedrin*'dir. Bu hatalı kararı takip eden halk da dolayısıyla bilmeden kasıtsız bir ihlalde bulunmuştur. Örneğin *Sanedrin* hata ederek, putperestlik yasağı çerçevesindeki bir hareketin yapılabilir olduğuna hükmetmiş, halkın çoğunluğu da bu hareketi yapmıştır (*Talmud – Orayot* 3b ve 7b; Raşi).

Burada bahsedilen durum, *Sanedrin*'in “belirli bir davranışın” putperestlik sayılmayacağına dair hatalı karar vermesi ile ilgilidir. Yani *Sanedrin* hatayla belirli bir detayın putperestlik olmadığını söylemiştir. Örneğin *Sanedrin* “Tora'da putperestlik yasağı var, ama bir putün önünde eğilmek bunun kapsamında değil” derse, burada açıklanan kuralları geçerlilik kazanır. Ama *Sanedrin* putperestliğin kendisinin yasak olmadığını söylese, yani “Tora'da putperestlik yasağı yok” derse, durum burada açıklanan kuralın çerçevesinde değildir (*Mişna – Orayot* 1:3; *Mizrahi*). Böyle bir durumda, burada bahsedilen toplumsal *korban* yapılmaz; *Sanedrin*'in bu bariz yanlışını anlamayıp saflıkla putperestliğe dair davranışlarda bulunan her kişi, durumu öğrendiğinde kişisel bir *korban* getirir (p. 27).

Tüm toplum ... hazırlamalıdır – Bu toplumsal bir *korban* olduğu için, getirilecek hayvanların masrafı, halkın ortak kasasından karşılanır (*Talmud – Orayot* 3b) ve bireylerin ayrıca kişisel *korban* getirmelerine gerek yoktur (a.k. 2a).

Ola-korbanı... Hatat-korbanı – Tora daha önce de, *Sanedrin*'in hatalı bir hükmünden dolayı ulusça kasıtsız olarak işlenmiş bir günahın onarımı için getirilen toplumsal bir günah

[78. Kasıtsız Toplumsal Putperestliğin Affı İçin Korban]

²² “Hataya düşer ve Tanrı’nın, Moşe’ye konuşmuş olduğu bu emirlerin tümünü ihlal [anlamına gelen bir kabahat] ederseniz –

²³ [ki bu,] Tanrı’nın emrettiği günden itibaren tüm nesilleriniz boyunca, Tanrı’nın size Moşe aracılığıyla emrettiği her şeyi [ihlal anlamına gelir – kanun şöyledir:].

²⁴ “Eğer [bu ihlal] toplumun gözlerinden hata sonucu [kaynaklanarak] yapılmışsa, tüm toplum, kanuna uygun olarak *Minhası* ve *Nesehi* ile birlikte, Tanrı’nın memnuniyetle kabul edeceği şekilde *Ola-korbanı* olarak genç bir boğa, [ayrıca] *Hatat-korbanı* olarak bir teke hazırlamalıdır.

üç mitsvayı hatırlatır). Kadınlar bu üç çok değerli mitsvayı titizlikle yerine getirirler. Bu açıdan normalde büyük miktarda hamur açma ihtiyaçları yoksa bile, sırf *hala* mitsvasını yerine getirmek için bu miktarda hamur açarlar ve eğer kullanmayacakları kadar fazla un-işi yiyecek yapmışlarsa, bunu başkalarıyla paylaşırlar. [Not: Her ne kadar bu üç mitsva özellikle kadınlara daha yakınsa da, bu emirlerden erkekler de sorumludur. Buna bağlı olarak bir erkek de belirtilen miktarda hamur açtığı takdirde, *hala* ayırmalı, *Nida* kurallarının kendisini ilgilendiren kısmına riayet etmeli – ki aksi durumda ciddi yasakları çiğnemiş olur – ve eğer yalnız ise, *Şabat* öncesinde kandil yakmalıdır.]

22-26. Kasıtsız toplumsal putperestliğin kefareti. Casuslarla ilgili trajedinin ardından, Tora ulusun tümüyle yıkıma uğramasına yol açabilecek başka bir ihtimale değinmektedir. Bu, Tanrı’nın egemenliğini reddetmek anlamına gelen toplu putperestliktir. Tora, bu kısmın konusunun putperestlik olduğunu açıkça dile getirmese de, Hahamlarımız, bunu p. 22’den öğrenirler (bkz. o.a.). Yine de burada ele alınan, bilinçsiz olarak yapılan bir toplumsal putperestliktir.

Bamidbar kitabı, *korbanlar* ve *korban* getirmeyi gerektiren durumlar açısından Vayikra kitabının bir tamamlayıcısı niteliğindedir. Şimdi de Tora, kasıtsız işlenen günahlar konusunu kapatmaktadır. Bunu yapmak için özellikle bu noktayı seçmiştir; zira casusların sebep olduğu günah sırasında halk içinde yeni bir ilah seçme ya da tüm mitsvalardan muaf oldukları Mısır’daki konumlarına dönme hevesine kapılanlar olmuştur (14:4) (Ramban).

22. Tanrı’nın Moşe’ye konuşmuş olduğu – Bu sözler, Tora’nın mitsvalarını yerine getirmedeki doğru motivasyonu ortaya koymaktadır: Bir Yahudi, mitsvaları, Tanrı’nın Moşe yoluyla aktarmış olduğu birer emri olduğu için yerine getirme-

lidir. Bu emirlerden herhangi birini, onları Emreden’e inanmadan, sadece kişisel ve sosyal endişelerden dolayı, ya da başka nedenlerle yararlı olduğuna inandığı için yerine getirmek, Tora’nın gerçek uygulaması değildir. Tanrı’nın On Emir’e, “*Ben, Tanrınız Aşem’im*” sözleriyle başlamasının amacı budur ve Hahamlarımız bu yüzden, Tanrı dışındaki bir güce – sanki böyle bir güç varmış gibi – bağlılık gösteren birinin, tüm emirleri özenle yerine getirirse bile, Tora’yı tamamen reddetmiş gibi olacağını söylerler.

Emirlerin tümünü ihlal ... ederseniz – Tam çeviriyle “... ve bu mitsvaların tümünü yapmazsanız...”. Ancak İbranice’de bu yapı, Türkçe’den farklı olarak “mitsvaların [tümünü değil de] sadece bazılarını yaparsanız” anlamında değildir. Anlam “bu mitsvaların hiçbirini yapmazsanız; bu mitsvaların hiçbirine riayet etmezseniz...” şeklindedir.

Elbette pasuk 613 emrin hepsinin bir kerede ihlalden bahsediyor olamaz; zira Tora buradaki ihlal hakkında tekil dil kullanmaktadır: “[*bu ihlal*]... yapılmışsa” (p. 24) (Mizrahi; Sifte Hahamim). Dolayısıyla kastedilen, emirlerin tümünün ihlaline denk olan bir davranış olmalıdır. Tıpkı tüm mitsvaları ihlal etmenin Tanrı’nın hükümranlılığına baş kaldırmak, O’nunla olan antlaşmayı bozmak, arsızca davranmak anlamına gelmesi gibi, bu pasukta bahsedilen ihlal de, [kasıtlı olarak yapıldığı takdirde] bu özelliklerin tümüne sahiptir. Kısacası bahsedilen ihlal, putperestlik günahıdır (Sifre 111; Raşi). Sonuç olarak Tora bu bölümde, hata sonucu tüm toplumun putperestliğe bulaşmış olduğu bir durumu ele almaktadır.

Elbette Tora “putperestlik” – tam olarak “*Avoda Zara* – *Yabancı İbadet*” – dediğinde, sadece bir heykel ya da şekle ibadeti kastediyor değildir. Tanrı’nın dışında, O’nun kontrolünden bağımsız herhangi bir kuvvetin var olabileceğine inanmak

25 כֹּה וְכִפֹּר הַכֹּהֵן עַל-כָּל-עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם
 כִּי-שָׁגְגָה הוּא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת-קֶרְבָּנָם אֲשֶׁה לַיהוָה וְחִטָּאתָם
 26 לִפְנֵי יְהוָה עַל-שִׁגְגָתָם: כֹּה וְנִסְלַח לְכָל-עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגֵר
 הָגֵר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל-הָעָם בִּשְׁגָגָה: ׀ שְׁבִיעִי

kasıtsız ve putperestliğe niyetlenmeden hareket edildiği, konunun farkına varıldığında da gereken *korban* getirildiği için bağışlanacaklardır (Ramban). Fakat bu *korban*, *Sanedrin*'in yanlış olduğunu bildikleri halde fırsattan istifade kasten günah işleyenler için hiçbir onarım sağlamayacaktır (*Sifre*).

Ola ve *Hatat-korban*larını getirdiklerini söylemek anlatım açısından gereksizdir. Hangi *korban*ların getirilmesi gerektiği önceki pasukta açıklandığına göre, bunların getirilmesinin günahı onaracağı açıktır; bunu ayrıca tekrarlamaya gerek yoktur. *Talmud*, geleneksel metin analizi yöntemleriyle, buradaki gereksiz görünen tekrarın, buna benzer başka bir konuyla bağlantı kurma amacını güttüğünü belirtir. Buna bağlı olarak, buradaki *Hatat-korban*ının hangi parçalarının *Mizbeah*'ta yakılması gerektiği, yine *Sanedrin*'in hatalı kararına bağlı olan ve *Par Eelem Davar* olarak bilinen *Hatat-korban*ından öğrenilir (bkz. Vayikra 4:13-21). O *korban*ın hangi parçaları yakılıyorsa burada da o parçalar yakılır (*Talmud – Zevahim* 41a).

Kasıtsızdır – İbranice *Şegaga*. Bu sözcük, kazara işlenen günahları tanımlar (krş. Vayikra *Perek* 4 açk.).

Yakılan-korban [şeklindeki *Ola*]-*korban*larını – Burada “yakılan-korban” ifadesiyle kastedilen, genç bir boğa şeklinde getirilen *Ola-korban*ıdır (Raşi; bkz. p. 3 açk.).

26. Aralarına katılmış Gerler adına – Sadece “*Bene-Yisrael cemaati*” densesydi, Gerler’in de buna dâhil oldukları zaten anlaşıldı. Ancak Tora Gerler’i özellikle vurgulama gereği duymuştur; zira Yahudilik’i sonradan kabul etmiş kişiler olarak, henüz tam bilince ulaşmamış olabileceklerinden, Gerler’in putperestlik hatasına düşmeleri ve başkalarını da etkilemeleri olasılığı daha yüksektir (Ramban).

Bağışlanacaktır ... kasıtsızdır – Bu pasuk, *Yom Kipur* gecesinde okunan özel *Kal Nidre* duasına da katılmıştır.

27-29. Kasıtsız bireysel putperestlik. Bir birey, putperestlik günahı kapsamındaki bir hareketi bilmeden yaptığı takdirde, bunun farkına vardık-tan sonra burada açıklanan *korbanı* getirmelidir. Küçüklüğünde putperestler tarafından kaçırılmış, onların arasında yetiştirilmiş ve daha sonra kimliğinin farkına varmış Yahudi bir çocuk buna örnek olabilir. Ayrıca bu, bireysel olduğu kadar, toplumsal bazda da olabilir. Örneğin belirli bir cemaat gerek başka felsefelerin etkisiyle, gerekse de kendisine her şeyi “yapılmasında sakınca yok” şeklinde göstermeye çalışan *Yetser Ara*’nın onu itelemesiyle nesilden nesle kültür erozyonuna uğramış, sadece Yahudi olduğunu bilmekle yetinir hale gelmiş, ama Tora’nın modasının artık geçtiğini ve belirli bir döneme ait olduğunu düşünmeye başlamışsa, akli başına gelen her birey buradaki durumdadır [önceki kısımda açıklanan durumda değildir; zira orada özellikle *Sanedrin*’in yanlış yönlendirmesi söz konusudur]. Ya da insanlar “Tanrı bize ‘Tora’ya uygun yaşayın, size ödül vereceğim’ dedi. Ama biz Tora’ya uygun yaşamak istemiyoruz, ödülünden de feragat ediyoruz” gibi bir düşüncede oldukları zaman da, benzer bir duruma düşebilirler (Ramban; bkz. p. 41 açk.). Bu çok sık rastlanan bir durumdur. Tora’yı “yaparsan sevap, yapmazsan canın sağ olsun” gibi sıg bir görüşle değerlendiren insanlar vardır. Her şeyden önce Tora, Tanrı’nın – Yaratıcı’nın – “emridir” ve seçim, Tora uygulandığında ya da ihlal edildiğinde ödül almak ya da almamak değil, ödül almak ya da ceza görmek arasındadır. Elbette seçim hakkı vardır; ama bu bilinçle yapılmalıdır (bkz. Devarim 30:19).

Vayikra 4:1-12’de bir *Koen Gadol*’un, Vayikra 4:22-26’da da bir kralın, kasıtlı ihlali *Karet*

²⁵ “[Böylece] *Koen* tüm Bene-Yisrael toplumu için onarım sağlayacak ve [bu günah] onlar adına bağışlanacaktır; zira kasıtsızdır ve bu hataları nedeniyle, Tanrı Adına yakılan-*korban* [şeklindeki *Ola*]-*korban*larını ve *Hatat*-*korban*larını getirmişlerdir.

²⁶ [Sonuç olarak bu günah] Tüm Bene-Yisrael cemaati ve aralarına katılmış *Gerler* adına bağışlanacaktır; çünkü tüm halk için, [bu yapılan] kasıtsızdır.

*korban*ından bahsetmiştir (bkz. Vayikra 4:13-21; bkz. o.a.). Orada bahsedilen *korban*, kasıtlı işlenmesi *Karet* cezasını gerektiren türdeki bir günahın kasıtsız işlenmesi durumunda getirilir. Burada ise sadece ulusça kasıtsız olarak işlenmiş putperestlik günahından bahsedilmektedir. İki durumun onarımı arasında iki fark vardır: [a] Bu bölümde hem *Ola* hem de *Hatat*-*korbanı* vardır. Oradaki ise sadece bir *Hatat*-*korbanı*dır. [b] İkisinde ortak olan *Hatat*-*korbanı* da, getirilen hayvan açısından farklıdır. Vayikra’daki genç bir boğadır; oysa buradaki bir tekedir. Bunlar dışında, her iki *Hatat*-*korbanı*nın işlemleri ve ayrıntıları aynıdır ve her ikisini de bizzat *Koen Gadol* yerine getirmelidir.

Buradaki *Hatat*-*korbanı*, çeşitli durumlarda getirilen *Hatat*-*korbanı*larına göre farklı bir konumdadır. Normal şartlarda belirli bir durum için hem *Ola*-*korbanı* hem de *Hatat*-*korbanı* gerekirse, öncelik *Hatat*-*korbanı*nındır (Vayikra 5:8-10). Böylece önce günah onarılır, ondan sonra da temizlenmiş bir şekilde *Ola*-*korbanı* gerçekleştirilir (bkz. Vayikra 5:8). Burada ise durum terstir. Önce *Ola*-*korbanı* yapılır, *Hatat*-*korbanı* ikinci sıradadır (*Talmud* – *Orayot* 13a; *Raşi*). Sebep, Tanrı’nın topluma yönelik öfkesinin bireye yönelik öfkesine göre daha kontrollü olmasıdır. Buna bağlı olarak toplum Tanrı’ya “hediyelerini” [yani *Ola*-*korbanı*nı], O’nu sözün gelişi “teskin etmeden” önce sunabilir. Tora bu sıralamaya işaret etmek için, normal şartlarda Het-Tet-Alef-Tav harfleriyle yazılan *Hatat* sözcüğünü, burada Alef harfi olmaksızın kaydetmiştir. Bu, burada bahsedilen durumda, *Hatat*-*korbanı* “eksik” olduğu [yani henüz gerçekleştirilmediği] zaman bile, *Ola*-*korbanı*nın yapılabileceğini ima eder (*Raşi*; *Beer Mayim Hayim*).

Başka bir sebep daha gösterilebilir: Herhangi bir günahı işleyen kişi bunu iki aşamada yapar; önce düşünür, sonra da eyleme geçirir. Düşünce daima eylemden önce gelmesine karşın, elbette eylem kısmı düşünce aşamasına göre daha ciddidir. Nitekim Tanrı, sadece düşüncede kalan günahlar

için ceza öngörmemiştir. Buna bağlı olarak, önce günahın eylem kısmını onaran *Hatat*-*korbanı*, sonra da daha hafif aşama olan düşünce kısmını affettiren *Ola*-*korbanı*nı getirir. Burada sözü geçen putperestlik günahı ise farklıdır. Bu, en üst düzeydeki günahdır ve bir kişi sadece düşüncesi için bile, sanki putperestliği aktif olarak yapmış gibi cezayı hak eder [ama bu cezanın verilmesi Tanrı’nın tasarrufundadır; yani bir *Bet-Din*, sırf putperestlik düşüncesi nedeniyle bir kişiyi idam edemez]. Tanrı’ya gerçek inanç, insanın tüm düşüncelerinin, tıpkı Tanrı’nın Bir olması, İsmi’nin Bir olması ve O’ndan başka hiçbir gücün olmaması gibi, tam bir birlik içinde olmasını gerektirir. Bu nedenle bir kişi, sadece bu gerçek inanca aykırı olan düşüncelere kapıldığı zaman bile, inancın en temel noktalarına aykırı davranmış olur ve cezayı hak eder. Sonra gidip aktif bir şekilde putperestlik yaparsa da, en baştaki düşünceleri, eylemle işlediği günahıtan bile daha ağır kalır. Sonuç olarak bu günahıtan sorumlu kişi, öncelikle düşünce kısmını affettiren *Ola*-*korbanı*nı getirir. *Hatat* sözcüğündeki Alef harfinin eksik yazılmasında da benzer bir mesaj vardır. Bu harfin sayısal değeri 1’dir ve daima, ‘Bir’ olan Tanrı’yı simgeler. Bir kişi putperestlik suçu işlediğinde, Tanrı’nın ‘Bir’liğini inkâr etmiş olur (*Keli Yakar*; *Meam Loetz*).

Bir teke – İbranice *Seir-İzim*. Tam çeviriyle “keçi-tekesi”. İbn Ezra bunun, “keçiye yakın”, yani henüz annesine yakın bir çağda olan genç bir tekeyi ifade ettiğini belirtir. Teke anlamındaki diğer bir sözcük olan *Atud* (7:17) ise daha yaşlı bir tekeyi ifade eder.

25. Zira kasıtsızdır ve... *korban*larını getirmişlerdir – Yani “yukarıda sözü geçen genç boğayı *Ola*-*korbanı*, tekeyi de *Hatat*-*korbanı* olarak getirmişlerdir” (*Sifre* 111; *Raşi*). Tora günahın kasıtsız işlendiğini bir kez daha tekrarlamaktadır. Bu da bir konuya işaret eder: Kefaret, ancak kasıtsız günah işlemiş olanlar için geçerlidir. Günah son derece ciddi olmasına rağmen,

כִּזְוָה וְאִם-נִפְשׁ

27

אַחַת תַּחֲטָא בְּשִׁגְגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בִּתְשֻׁנָּתָה לְחַטָּאת: כֹּה וְכִפֹּר

28

הַכֹּהֵן עַל-הַנֶּפֶשׁ הַשִּׁגְגָּה בְּחַטָּאת בְּשִׁגְגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו

וְנִסְלַח לוֹ: כֹּה הָאֲזָרָח בְּבִנְיָ יִשְׂרָאֵל וְלִגְר הַגֵּר בְּתוֹכָם תוֹרָה אַחַת

29

יְהִיָּה לָכֶם לַעֲשֹׂה בְּשִׁגְגָה: ִ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה | בֵּיד רַמָּה

30

מִן-הָאֲזָרָח וּמִן-הַגֵּר אֶת-יְהוָה הוּא מִגִּדֵּף וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא

מִקֶּרֶב עַמָּה:

Öte yandan Rambam, buradaki ifadeyi “[herhan-
gi bir günahı] arsızca işleyen kişi” olasılığıyla da
değerlendirir (*More Anevochim* 3:41). Başka bir
deyişle geleneksel bilgiler bu bölümün kasıtlı put-
perestlikle ilgili olduğunu belirtmesine rağmen,
ele alınan örnek aynı zamanda, Tora’nın herhan-
gi bir kısmının doğruluğunu inkâr ederek buna
dair emirleri küstahça ihlal eden bir kişiyi de
tanımlamaktadır. Çünkü Tora’nın herhangi bir
emrinin kendisini bağlamadığını ve mitsvalar
içinden işine gelenleri seçme hakkı olduğunu
iddia eden bir kişi Tanrı’ya küfür halindedir ve bu
bölümde açıklanan cezayı hak eder. Nitekim
Rambam başka bir yerde, Gelecek Dünya’daki
paylarını kaybedenler arasında bu şekilde arsızca
günah işleyenleri de listeler (*Yad – Teşuva* 3:6,
3:11).

Arsızca – İbranice **Beyad Rama**. Tam çeviriyle
“yüksek bir elle”; “kaldırılmış bir yumrukla”. Bu
kimseden çekinmemeyi belirten, “göstere
göstere” anlamında bir deyimdir (krş. İbn Ezra)
ve bazı yerlerde muzafferlik ya da tam bağımsızlık
gibi olumlu anlamlar içerebildiği gibi (bkz. Şemot
14:8), burada olduğu şekilde bazı yerlerde ise
olumsuz anlamdadır. Kanuni bağlamda burada,
bilinçli ve kasıtlı, bilerek ve isteyerek işlenen bir
günahı bahsedilmektedir (Raşi). Dahası bu,
“**Bemezid** – Kasıtlı” olarak günah işleme
kavramının da ötesindedir. Zira bir kişi kasıtlı
günah işlediğinde bunun iki nedeni olabilir.
Normal durumda, kasıtlı günah işleyen biri bile,
bunu dürtülerine yenilmesi, bedensel zevk alma
gibi zaafılar nedeniyle yapar. Buna “**Leteavon** –
İştah Nedeniyle” adı verilir. Ancak pasuğumuzda-
ki “arsızca” ifadesi, kasıtlı günahın daha üst
düzeyine işaret etmektedir: “**Leahis** – Öfke-
lendirmek İçin / İnadına”. Bu, Tanrı’ya isyan ve
O’nun hâkimiyetine tam bir başkaldırı niteliğin-

deki tavrı belirtir. Böyle günah işleyen biri
herkesin gözü önünde, böbürlenerek, bu günahı
nasıl işlediğini göstere göstere ilan eder.

Genel olarak günahlar dörde ayrılır: [1] “**Ones** –
Çaresizlik”: Bunlar insanın, elinde olmayan
nedenlerle işlediği günahlardır. Bu gibi durumlarda
kişi hareketinden sorumlu tutulmaz; “**Anus;**
Rahamana Patre – Çaresiz [kaldığı için günah
işlemiş birini] Merhametli [Tanrı] Affeder”. Elbette
çaresizlik, öznel değil, nesnel bir durumdur. Kişi
çaresizliği öne sürerek kendisine günah işleme
izni veremez. Ama eğer gerçekten çaresizlik söz
konusu olmuşsa, Tanrı affeder. [2] “**Şogeg** –
Kasıtsız / Bilinçsiz”: Bir kişi, bir kuralın farkında
olmadığı için günah işlerse bu sıfatı alır. [3]
“**Mezid** – Kasıtlı”: Bir hareketin günah olduğunu
bilmesine rağmen o hareketi yapan kişi böyle
adlandırılır. [4] “**Beyad Rama** – Yüksek Elle”:
Burada belirtildiği gibi, sadece Tora’ya karşı
olduğunu herkese göstermek amacıyla yapılan bir
hareketi belirtir. Bu nedenle böyle bir kişi “**Aşem’e**
küfretmiş olur” (Rambam, *More Anevochim* 3:41).
Rambam şöyle devam etmektedir: “Kanımca,
Yisrael’e mensup bir adam et ve sütü birlikte
yemişse veya *Şaatnez* giymişse veya sakalının
köşelerini kazıymışsa, ya da herhangi bir günahı
işlemişse ve bunu sırf kuralı aşağılamak ve
küçümsemek için, bu Tora’nın gerçekliğine inan-
madığını açık bir şekilde ortaya koyduğu anlaşıl-
acak bir dünya görüşünün sonucu olarak yap-
mışsa, bence bu, ‘**Aşem’e küfretmiş olur**’” (a.y.).

Aşem’e küfretmiş olur – Alternatif olarak
“**Aşem’i küçük düşürmüş / alçaltmış olur**”.

Aslında Tora bu sözlerle konuya hiçbir şey
eklemiş değildir. Dolayısıyla bu sözler de, edebi
anlamının dışında kanuni bir ekleme yapmamıştır.

[79. Kasıtsız Bireysel Putperestliğin Affı İçin Korban]

²⁷ “Eğer [bu günahı] hatayla bir birey işlerse, [bu kişi] *Hatat-korbanı* olarak ilk yaşında bir [dişi] oğlak getirmelidir.

²⁸ Koen, ona onarım sağlamak üzere [bu *korbanın* işlemlerini yapacak,] kasıtsız günah işleyerek hataya düşen bu kişi için Tanrı’nın Huzuru’nda onarım sağlayacaktır. [Böylece bu günah] Onun adına bağışlanacaktır.

²⁹ Bene-Yisrael’de Yahudi doğan [kişi] ve aralarına katılmış olan Ger! Hatalı davranan [kişiler] açısından, sizin için tek bir yasa olacaktır.

³⁰ “Öte yandan; ister doğuştan Yahudi ister Ger [olsun, bu günahı] arsızca işleyen kişi, Aşem’e küfretmiş olur. Bu can halkının içinden kesilip atılacaktır;

cezasını gerektiren bir günahı hata sonucu işlemleri durumunda getirmeleri gereken özel *korbanlardan* bahsedilmektedir. Bu *korbanlar*, benzer bir durumda normal bir bireyin getirmesi gereken *korbandan* farklıdır. Ancak burada, kasıtsız putperestlik konusunda, ne Koen Gadol ne de kral için farklı bir *korban* vardır. Başka bir deyişle, bu durumda normal bir birey nasıl bir *korban* getirmesi gerekirse bir kral ya da Koen Gadol da aynıısını getirir. Bunun nedeni, putperestlik gibi çok temel bir konuda günah işleme halinde, ne bir kralın ne de bir Koen Gadol’un normal bir bireyden farklı olmamasıdır. Özel bir *korban* getirmek, özel konumun bir yansımasıdır; ama putperestlik söz konusu olduğunda özel konum diye bir şey yoktur (*Behor Şor*).

27. [Bu günahı] – Yani önceki kısımda sözü edilen putperestlik günahını (*Sifre* 112; Raşi). Tora hangi günahı bahsedildiğini açık bir şekilde belirtmemektedir. Öte yandan normal şartlarda bir *Hatat-korbanı* ister erkek, isterse de dişi bir hayvanla, ister koyun, isterse de keçi cinsiyetle getirilebilir (bkz. Vayikra 4:28, 4:32). Pasuğumuz ise buradaki *Hatat-korbanı* dişi bir oğlakla sınırlanmaktadır. Yani bu “herhangi bir *Hatat-korbanı*” değildir. Bu da, burada kastedilen günahın istisnai olduğuna işaret eder (Raşi). Buna dair başka bir kanıt da, kasıtsız günah işlemiş bir kişi ile ilgili kuralın daha önce de verilmiş olmasıdır. Tora Vayikra 4:27-35’te, böyle birinin keçi ya da koyun cinsinden dişi bir yavru getirebileceğini söylemiştir. Burada ise koyun olasılığı yoktur; sadece bir oğlaktan bahsedilmektedir. Bu da, şimdi bahsi geçen günahın, Vayikra’da bahsedilene göre istisnai bir günah olduğuna işaret eder (*Daat Mikra*). Söz konusu istisna için en mantıklı olasılık, konunun bağlamı içinde geçen [ve burada kastedildiği zaten Sözlü Tora ile bilinen] putperestlik günahıdır (*Gur Arye*). Ayrıca

Sifre’de bu konu, geleneksel analiz yöntemleri kullanılarak kanıtlanmaktadır.

[Dişi] Oğlak – İbranice *Ez*. Tam çeviriyle “keçi”. İlk yaşında olduğu için bu hâlâ bir oğlak sınıfındadır.

28. Hataya düşen – Bir açıklamaya göre, “*kasıtsız günah işleyerek hataya düşen bu kişi*” ifadesi bahsedilen kasıtsız günahın, başka konularda süregelen hatalı davranışların bir sonucu olduğuna işaret eder. Bu kişi bilgisizliği ya da ihmalkârlığı nedeniyle “sürekli olarak *hataya düşen*” biridir ve onun bu durumu, sonuçta putperestlik konusunda da “*kasıtsız günah işlemesine*” neden olmuştur (*Aamek Davar*; *Daat Mikra*).

Çevirimiz *The Living Torah*’taki çeviriyi temel almaktadır. Pasuk farklı şekillerde çevrilebilir. Örneğin: “Koen [*korbanın işlemlerini yapmakla*], Tanrı’nın Huzuru’nda kasıtsız günah işleyerek hataya düşen bu can için onarım sağlayacaktır. [Böylece] Onun için onarım sağlanacak ve [bu günah] onun adına bağışlanacaktır”.

30-31. Kasıtlı putperestlik. Bir kişi kasıtlı bir şekilde ve arsızca putlara taptığı takdirde, bu günah hiçbir şekilde bir *korban* yoluyla onarılmaz. Böyle bir kişi, geçerli iki şahit tarafından uygun şekilde uyarılmış olmasına rağmen isyankâr bir tavırla günahı yine de işlediği takdirde, bu şahitlerin tanıklığı sonucunda *Sekila* yöntemiyle idam cezasına çarptırılabilir (bkz. *Vayikra kitabı*, Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası). Bu bölüm, kasıtlı olarak puta taptığı sırada geçerli şahitler tarafından görülmemiş, ya da bu şahitler tarafından gereken şekilde uyarılmamış bir kişiyi ele almaktadır. Bu kişi bilinçli ve arsız bir şekilde hareket ettiği için, *Karet* cezasını hak eder.

30. [Bu günahı] – Önceki kısımda değinilen putperestlik günahını.

31 פֶּה כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוֹתוֹ הִפְרָה הַכֹּהֵן | תְּכַרֵּת הַנֶּפֶשׁ

הָהוּא עֹנֶה בָּהּ:

kaynaklanmış değil” derse, ya da “Tüm Tora Tanrı’dan, ama filanca mitsva Tanrı’dan değil, onu Moşe kendisinden ekledi [ve Tanrı’danmış gibi gösterdi]” derse, hatta “Tüm Tora Tanrı’dan, ama şu mitsvayı türetme şekli uyduruk, şu ayrıntı Tanrı’dan değil” gibi bir tavır takınırsa, yine Tanrı’nın Sözü’nü aşağılamış olur (a.y.). *Talmud*’daki diğer farklı görüşlere göre, Tora öğrenen, ama öğretmeyen, Sözlü Tora’nın Tora’nın ta kendisi olduğuna aldırış etmeyen veya imkânı olmasına karşın Tora öğrenimi ile meşgul olmayan kişiler de Tanrı’nın Sözü’nü aşağılamış olur (a.y.). Her durumda, bu pasukta belirtilen *Karet* cezası özellikle kasıtlı putperestlik günahı içindir. Diğer türevlerin nasıl bir karşılığı hak ettiğine Tanrı karar verir. Yine de, sadece bu hareketlerin “Tanrı’nın Sözü’nü aşağılama” sınıfına girmesi bile yeteri kadar ağırdır.

Günahı kendisindedir – Bu tam çeviridir. Söz konusu günah, onu işleyen “can”ın üzerinde yapışıp kalır, yol açtığı manevi yıkım ruha işler ve ölümden sonra bile ondan ayrılmayarak o canı Gelecek Dünya’daki payından yoksun bırakır (*Sifre*). Öte yandan aynı ifade, tüm bunların, ancak günah insanın üstünde kaldığı [*teşuva* yapılmadığı] sürece doğru olduğunu da belirtir. Bu durumda can kesilip atılır, günah da ona yapışır ve ebediyen ceza görmesine neden olur (*Pirke Dereh Erets*; Ramban). Fakat içten bir *teşuva*, günahı ve cezayı ortadan kaldırma gücüne sahiptir (*Sifre* 112; *Talmud* – *Sanedrin* 90b; Raşi). Buna bağlı olarak bu kişi *teşuva* yaptıktan sonra ölürse, ölümü, günahının onarımını sağlar (*Talmud* – *Şevuot* 13a).

İfadenin basit anlamı ise, “bu kişi, başına gelecek cezayı bizzat hak etmiştir” ya da “vebali boynunadır” şeklinde değerlendirilebilir (İbn Ezra; Ramban; bkz. Vayikra 20:9 açık.).

32-36. Çölde Şabat ihlali. Tora, putperestlik ile Şabat ihlali hakkındaki günahları ardı ardına vermektedir; çünkü bunların her ikisi de aynı

fikri temsil etmektedir. Bir putperest nasıl Tanrı’nın egemenliğini reddetmiş olursa, Tanrı’nın evreni hiçten yaratmış olduğuna tanıklık eden Şabat gününün kurallarını ihlal eden biri de, Tora’nın gözünde, Yaradan’a karşı inançsızlık göstermiş olur. Tora’nın, casusların başlattıkları isyanın hemen ardından gerçekleştiği kesin olmamasına karşın (bkz. p. 32 açık.), bu olaydan bu noktada bahsetmesinin nedeni, Şabat’ın Yahudi inancındaki hayati önemidir.

Tanah’taki şu pasuk Şabat’ın önemini ortaya koyar niteliktedir: “*Sinay dağına indin, onlarla göklerden konuştun, onlara düriist kanunlar ve öğretiler verdin... ve kutsal Şabatı’nı bildirdin onlara, ayrıca kulum Moşe’nin aracılığıyla onlara emirler, hükümler ve Tora emrettin*” (*Nehemya* 9:13-14). Pasuk tüm mitsvalardan genel terimlerle bahsetmesine karşın, kutsal Şabat’ı özel olarak ön plana çıkarmaktadır. Bu da, Şabat’ın, mitsvaların tümüne denk bir konumda oluşuna işaret eder. Dolayısıyla Şabat’la ilgili bu kısmın, tüm emirlerin ihlali anlamına gelen putperestlik konusu ile tüm emirlerin bir hatırlatıcısı olarak verilen *tsitsit* mitsvasının (p. 40) arasına yerleştirilmesi bir rastlantı değildir (Rabi Moşe Adarşan; Raşi).

³¹ zira Tanrı'nın Sözü'nü aşağılamış, Emri'ni ihlal etmiştir. Bu can tamamen kesilip atılacaktır. Günahı kendisindedir.”

Ancak Tora bir edebiyat kitabı olmadığına göre, her sözün bir nedeni olmalıdır. Hahamlarımız bu konu üzerinde dururlar ve bu sözlerin amacının, buradaki kasıtlı putperestlik ve “Tanrı'ya küfretme” konuları arasında bağlantı kurmak olduğunu öğretirler. Burada açıklanan kasıtlı [ama idam cezasının verilebilmesi için ön şartların sağlanmadığı bir] putperestlik günahının cezası, pasukta belirtildiği üzere *Karet*'tir (s.a.). Söz konusu bağlantı, aynı cezanın, geçerli şahitlerin ya da gerekli uyarının olmadığı ortamda kasıtlı ve bilinçli olarak yapıldığı takdirde Tanrı'ya lanet okumak için de geçerli olacağını öğretmektedir (*Talmud – Keritot* 7b; Raşi; bkz. Vayikra 24:15 açık.). Hatırlanacağı üzere bu günah geçerli şahitlerin huzurunda ve uyarılarına rağmen kasıtlı olarak işlendiği takdirde *Sekila* yöntemiyle idam cezasını gerektirir. Bkz. Vayikra 24:16.

Aşem'e kasıtlı olarak küfür içinde olan kişi, ceza korkusuyla *teşuva* yapsa bile, ölümüne kadar affedilmez. Buna bağlı olarak, casusların etkisiyle Tanrı'ya bir tür hakaret etmiş olan halkın, ceza kendilerine açıklandıktan sonra yaptıkları *teşuva* işe yaramamış, ceza kararı geri alınmamıştır. Tora'nın daha ileride söylediği gibi, halk pişmanlıkla ağlamış, ama Tanrı onları dinlememiştir (Devarim 1:45; Sferno).

Kesilip atılacaktır – Bu, *Karet* cezasıdır. Vayikra 7:20'de bu cezanın farklı dışavurumları olabileceğine değinmiştik. Geniş açıklama için oraya bakınız. Buradaki, *Karet* cezasının en ağır dışavurumdur. Buna göre kasıtlı bir şekilde putperestlik günahını işleyen bir kişi hem bu dünyadaki yaşamını erken yaşta kaybeder, hem de gelecek dünyada ruhu tamamen yok olur. Tora buna sıradaki pasukta yer alan **İkaret Tikaret** [=“tamamen kesilip atılacaktır”; tam çeviriyle “[tam bir] kopartılış [ile] kopartılacaktır” ikilemesiyle değinmektedir (*Talmud – Şevuot* 13a; Vayikra 18:29, Ramban o.a.). Aynı ceza, Tanrı'ya bilinçli ve kasıtlı olarak lanet okuyan [ve şartlar gereği idam cezasına çarptırılmayan] bir kişi için de geçerlidir (bkz. ö.a.).

Putperestlik günahı “Tanrı'nın Sözü'nü aşağılamak” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu, On Emir'in ilk ikisine işaret eder: [1] “Ben seni Mısır Ülkesi'nden – köle evinden – çıkarmış olan Tanrının Aşem'im” (*Şemot* 20:2) ve [2] “Benim Önümde, senin için başkalarının tanrıları [muteber] olmasın” (*Şemot* 20:3). Halk bu iki emri Moşe aracılığıyla değil, doğrudan Tanrı'nın Sesi'nden duymuştur (*Talmud – Orayot* 8a). Bu nedenle putperestlik günahını işleyen kişi, bu iki en temel emri “Tanrı'nın [doğrudan] Sözü” olmasına rağmen ihlal etmiş olur (*Sifre* 112; Raşi). Ancak elbette Tora'nın tümü Tanrı'nın Sözü'dür. Böylece kasıtlı putperestlik yapan bir kişi Tanrı'nın Sözü olan tüm Tora'yı ayaklar altına almış olur (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak önceki paragrafta sözü edilen, On Emir'deki, Aşem'in tek Tanrı olduğuna dair ilk iki emrin buradaki iki ifadeyle ima edildiği söylenebilir. İlk emir “yap”, ikincisi “yapma” şeklindedir. Bir şeyi aşağılamak, ona değer vermemek, tenezzül etmemekle olur. İhlal etmek ise, “yapma” denen bir şeyin yapılmasıyla. Böylece “Tanrı'nın Sözü'nü aşağılamak” ilk emrin aşağılanması, pasuğun devamındaki “Emri'ni ihlal etmek” de ikinci emrin ihlali olarak değerlendirilebilir (a.k.).

Talmud'a göre, “Tanrı'nın Sözü'nü aşağılamak” ifadesi genel olarak mitsvalara – onları uygularken bile – gereken önemi vermemek anlamına da gelir. Örneğin bir kişi yolda yürürken Şema söylüyorsa ve kirlî bir yere geldiyse Şema'ya ara vermelidir. Ve bunu yapmazsa Tanrı'nın Sözü'nü aşağılamış olur (*Talmud – Berahot* 24b). Bunun gibi, bir kişi herhangi bir mitsvayı, ona gereken önemi vermeden, onu aşağılayıcı bir şekilde yaptığı takdirde böyle bir davranış içindedir. Tora'nın temellerini inkâr eden bir kişi [*Talmud*'un terimiyle *Apikoros*] veya Tora'daki geleneksel öğretilere sadık kalmayıp Tora'nın temelleriyle bağdaşmayan yeni “açıklamalar” ve “yorumlar” üreten bir kişi de Tanrı'nın Sözü'nü aşağılar bir tutum içindedir (*Talmud – Sanedrin* 99a). Dahası bir kişi, “Tora Tanrı'dan

דב ויהיו בני ישראל במדבר ומצאו איש מקשש עצים ביום השבת:

açılışının çok öncesinden beri bilinmektedir. Ve eğer sorun kamp düzeniyse, bu da olayın çöldeki ikinci yılda gerçekleşmesini mecburi kılmaz, zira önce de belirtildiği gibi, bu düzene pratikte ikinci yılda geçilmesine rağmen, aslında düzen Yaakov Avinu'nun zamanından beri bilinmekteydi (bkz. 2:2 açık.). Dolayısıyla Tanrı'ya lanet eden adamla ilgili olayın da, buradaki olay gibi çöldeki ilk yılın başlarında gerçekleşmiş olması mümkündür. Öyleyse tezat yoktur (Mizrahi).

Odun toplayan – Radak, Şeraşim; İbn Canah; *Septuaginta*. İbranice **Mekoşş**. Şabat günü yapılması yasak olan 39 ana yasak kategorisi vardır (bkz. Şemot 20:9-10 açık.'da verilen liste). Bunlara *melahot* [= 'melaha'lar] adı verilir. *Talmud*'da bu adamın hangi *melahayı* ihlal ettiğine dair farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre söz konusu dallar çölün zemininde dağınmış haldeyken bu adam, dalları bir araya getirip demet yapmıştır (listede 4. madde: [*alahasal* terimle] *Meamer*). *Targum Onkelos* çevirisi bu yöndedir. Başka bir görüşe göre bu odunları genel alanda [dört *ama* ya da daha uzun bir mesafe boyunca] taşıdığı için suçludur (listede 39. madde: [*alahasal* terimle] *Otsaa* ya da *Tiltul*). Üçüncü bir görüşe göre ise söz konusu dallar ağaca bağlıydı ve bu adam onları keserek Şabat'ı ihlal etmiştir (listede 3. madde: [*alahasal* terimle] *Kotser*; krş. Şemot 5:7) (*Talmud Yerusalmi* – *Sanedrin* 5:1). *Targum Yonatan*'ın çevirisi bu yöndedir (bkz. *Talmud* – Şabat 96b; ayrıca bkz. a.k. 73b).

Bir adam – Rabi Akiva'ya göre bu adamın adı Tselofhad'dı. Hem burada hem de Tselofhad'la ilgili bölümde “çölde” sözcüğü, gereksiz görünen şekilde kullanılmaktadır. Bu kullanım, iki konu arasında bir bağlantı kurarak, ikisinin aynı kişi olduğunu ima etmektedir (*Sifre*; *Talmud* – Şabat 96b; bkz. 27:3 açık.).

Midraş'taki bir açıklama Tselofhad'ın bunu iyi niyetle yaptığını belirtir. Buna göre halkın Şabat kuralları konusunda gevşek bir tavır içinde olduğunu gören Tselofhad, Şabat'ı kasten ihlal etmiş, böylece herkesin Şabat gününü ihlal etmenin çok ağır bir ceza gerektirdiğini görüp ibret alması için canını idamla feda etmiştir.

Tselofhad'ı buna iten bir başka şey de, casusların tetiklediği günah sonrasında Erets-Yisrael'e girme hakkını kaybeden neslin insanların, “nasılsa Ülke'ye girmeyip çölde öleceğiz; o yüzden artık mitsvaları yerine getirme yükümlülüğümüz yok” şeklinde konuşmalarına şahit olmasıdır. Bu yüzden Şabat'ı kasten ihlal ederek, çarptırılacağı idam cezasının caydırıcı etkide bulunacağını düşünmüştür (*Targum Yonatan*; *Talmud* – *Baba Batra*, *Perek* 8, *Tosafot* o.a. Ayrıca bkz. 27:3 açık.).

Yine de Tselofhad'ın temiz niyetlerle de olsa Şabat gibi en üst düzeyde önemli bir mitsvayı ihlal etmesini anlamak güçtür. Anlaşıldığı kadarıyla Tselofhad, “Şabat günü yasak olan bir işi, o işten yararlanma amacı dışındaki bir amaçla yapmanın idamı gerektirmediği” kuralına güvenmiştir. [Bu kurala bir örnek: Çukur açmak Şabat günü yasak işlerden biridir. Ancak bir kişi, {yasak olmayan bir işte kullanmak üzere} toprak alma amacıyla “dolaylı bir şekilde” çukur açmışsa {yani amacı çukur açmak değil toprağı kullanmaksa}, idamı hak etmez.] Böylece Tselofhad, dalları ya da odunları toplamasının amacı, onları kullanarak kişisel bir ihtiyacını gidermek değil, halka Şabat hakkında bir mesaj vermek olduğu için, idamı hak etmediğini düşünmüştür. O sadece büyük bir gürültü kopartarak bu ihlalin ciddiyetini herkesin bilmesini sağlamak istemiştir. Ancak insanlardan oluşan bir mahkeme, sadece eldeki deliller üzerine hareket edebilir, insanın niyetlerini bilemez. Bu nedenle Tselofhad idama mahkûm edilmiştir [Tanrı'nın Tselofhad'ın niyetini bildiği açıktır; ama O da, dünya üzerindeki bir mahkemeye her zaman müdahale etmeyeceği için, bu örnekte de “böyle bir durumda mahkemenin ne ceza vermesi gerektiğini” bildirmiş; cezayı da mahkeme vermiştir]. Öte yandan Tanrı onun kalbindekileri bildiği için, Hahanlarımız, bu adamın Gelecek Dünya'da pay sahibi olduğunu öğretirler (*Talmud* – *Baba Batra*, *Perek* 8, *Maarşa* o.a.; *Meam Loetz*).

Buldular – Bu sözcük, Moşe Rabenu'nun, Tora'nın emirlerinin uygulanıp uygulanmadığını kontrol eden polisler görevlendirdiğini ima etmektedir (*Sifre*).

[80. Odun Toplayan Adam]

³² Bene-Yisrael çölde iken *Şabat* günü odun toplayan bir adam buldular.

32. Çölde iken – Tam çeviriyle “*çöldeydiler*”. Bene-Yisrael’in bu noktada çölde oldukları zaten bilinmektedir. Öyleyse Tora bu noktayı neden vurgulama ihtiyacı duymuştur?

Rabenu Behaye, bu kullanımın, *Şabat*’ı ihlal eden adamın günahının ciddiyetini vurgulama amacıyla olduğu görüşündedir. Çölde oldukları sürece Bene-Yisrael gökten yağın mucizevî bir yiyeceklerle besleniyorlar, her gün yeni bir yaratılışa tanık oluyorlardı. Bu adam da, “çölde” olmasına ve tüm bunları görmesine rağmen, Yaratılış’ın tanığı olan *Şabat*’ı ihlal etmiştir. Alternatif olarak ifade şu şekilde de anlaşılabilir: “Bene-Yisrael’in içinde *Şabat*’ı ihlal edenler ve *tsitsit* mitsvasını hafife alanlar vardı. Ve tüm Yisrael birbirinden sorumlu olduğu için casusların etkisiyle işlenen günah olmasaydı bile, Bene-Yisrael yine de çölde kalmayı hak ediyorlardı.” Bu, konuların sıralanışı için de mantıklı bir açıklamadır (Rabenu Behaye).

Öte yandan, Hahamlarımız’a göre Tora bu vurguyu yapmakla, şimdiki olayın aslında casusların önderlik ettikleri isyandan sonra değil, Bene-Yisrael’in çöle – Sinay çölüne (İbn Ezra) – yeni geldikleri günlerde gerçekleştiğine işaret etmektedir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Yani *Man* verildikten sonra, halk çöldeki ilk *Şabat* gününü gerektiği şekilde yerine getirmiş (bkz. Şemot 16:30), ama henüz ikinci *Şabat* gününde burada anlatılan olay yaşanmıştır [yani olayın tarihi 22 İyar 2448’dir ve o zaman henüz Tora verilmemiş olsa bile *Şabat* kuralları verilmiştir (bkz. Şemot 15:25 açık., *Yordam ve düzen* k.b.)]. Sonuç olarak Tora’nın burada “*çölde iken*” bilgisini vurgulaması, Bene-Yisrael hakkında kuvvetli bir eleştiri iması içermektedir (*Sifre* 113; Raşi; krş. *Hizkuni*). Aslında *Şabat*’ı tek bir kişi aktif olarak ihlal etmiştir; ama bu, Bene-Yisrael için genel bir gevşeklik olarak kabul edilir (krş. Yehezkel 20:13). Hahamlarımız kederle öğretirler: Yisrael bu ikinci *Şabat*’ı gerektiği gibi korumuş olsaydı, hiçbir ulus onların üzerinde hâkimiyet kuramayacaktı (*Daat Zekenim*).

Midraş’a göre bu olay, Tanrı’ya lanet okuyan adam ile ilgili olayla eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir (bkz. Vayikra 24:12 açık.). Ancak o konuyla ilgili açıklamalarımıza bakıldığında,

olayın Mısır’dan Çıkış’ın ikinci yılında gerçekleşmiş olduğu izlenimi doğmaktadır. Zira o adamın Tanrı’ya lanet okumasının temelinde *Lehem Apanim* ile ilgili kurallara aklının yatması ya da Bene-Yisrael’in kamp düzeninde istediği yerde pay alamaması vardı (bkz. Vayikra 24:10 açık.) – ki bunların her ikisi özellikle ikinci yıl için mantıklıdır. Ne de olsa *Mişkan* Mısır’dan çıkıldıktan yaklaşık bir yıl sonra 1 Nisan 2449 tarihinde açılmıştır. Keza, kamp düzeni de ikinci yılda oturtulmuştur (bkz. Bealoteha peraşası). Öyleyse iki olayın eşzamanlı gerçekleşmiş olması nasıl mümkün olabilir? Buna çeşitli cevaplar verilebilir.

[1] Kolay bir cevap şöyledir: Tezatin nedeni olayları iki farklı ekolü birbirine karıştırarak anlamaya çalışmamızdır. Şöyle ki: Bir ekole göre “*Bene-Yisrael çölde iken*” ifadesiyle [yukarıda verdiğimiz açıklama doğrultusunda] buradaki olayın çöldeki ikinci *Şabat* gününde [yani ilk yılda] gerçekleştiği kastedilmektedir; ama “iki olay eşzamanlı değildir”. Buradaki olay ilk yılda, Tanrı’ya lanet okuyan adamla ilgili olay ise ikinci yılda gerçekleşmiştir. İki olayın eşzamanlı gerçekleştiğini söyleyen ise farklı bir ekoldür. Bu ikinci ekole göre “*Bene-Yisrael çölde iken*” ifadesi “Bene-Yisrael [bundan önceki kısımda anlatılan, casuslarla ilgili olayın gerçekleştiği] Paran çölündeyken” anlamındadır (Ramban). Ve casusların olayı ikinci yılda olduğuna göre, bu olay da ikinci yılda olmuştur. Böylece hem *Şabat* günü odun toplayan adamın hem de Tanrı’ya lanet okuyan adamın günahları “ikinci yılda eş zamanlı olarak” işlenmiştir. Sonuçta iki farklı ekol olduğuna göre tezat yoktur. Çünkü her ekol kendi içinde tutarlıdır ve ikisi birbirine karıştırılmamalıdır.

[2] Eğer sadece tek ekol varsa bile, tezat şöyle çözümlenebilir: Her iki olay “ilk yılda eş zamanlı olarak” gerçekleşmiştir. Bizi Tanrı’ya lanet eden adamla ilgili olayın ikinci yılda olduğu düşüncesine iten, onun bu davranışı hakkındaki iki olasılıktı: *Lehem Apanim* kuralları ya da kamp düzeni hakkındaki memnuniyetsizliği. Ama her iki olasılık, olayın ilk yılda gerçekleştiği şekilde açıklanabilir. Şöyle ki: Eğer sorun *Lehem Apanim* kurallarıysa, bunun için *Mişkan*’ın açılmış olması şart değildir. Kurallar olasılıkla *Mişkan*’ın

- 33 **עַל וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמַּצֵּאִים**
- 34 **אֹתוֹ מְקַשְׁשׁ עֲצִים אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֶל כָּל-הָעֵדָה: דָּד וַיִּנְחֹו**
- 35 **אֹתוֹ בַּמִּשְׁמֶר כִּי לֹא פָרַשׁ מִהַיְעָשָׂה לוֹ: ס זֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה**
- 36 **אֶל-מֹשֶׁה מוֹת יוֹמָת הָאִישׁ רָגוּם אֹתוֹ בְּאֲבָנִים כָּל-הָעֵדָה מִחוּץ**
- 37 **לַמִּחֲנֶה: דָּד וַיֵּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל-הָעֵדָה אֶל-מִחוּץ לַמִּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ**
- בְּאֲבָנִים וַיָּמָת כְּאִשֶּׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: פ מִפְטִיר**
- זֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

Dolayısıyla [geçerli şahitlerin uyarısına rağmen bilerek ve kasıtlı yapılmış] *Şabat* ihlalinin cezasının *Sekila* yöntemiyle idam olduğu, buradan öğrenilmektedir.

Tüm cemaat[in huzurunda] – İdam cezası şahitler tarafından uygulanmalıdır. Pasuk “*tüm cemaat*” derken idamın halk tarafından seyredileceğini belirtmektedir. Amaç, halkın görüp bundan ibret almasıdır (krş. Devarim 17:13). Ayrıca bkz. Devarim 17:7; bkz. *Vayikra Kitabı*; Ekler: *Yahudilik’te İdam Cezası, Sekila*.

36. Kampın dışına çıkardı – Bu ifadeden, infaz yerinin şehir dışında olması gerektiği öğrenilir (*Sifre* 114; *Sifre Zuta* 15; *Talmud – Sanedrin* 42b; Raşi).

Tanrı’nın Moşe’ye emretmiş olduğu şekilde – Tora bu ifadeyi özellikle eklemiştir; çünkü pasuk “*taşa tutular*” derken, bu kulağa rastgele taşlama şeklindeki bir linç gibi gelmektedir. Oysa buradaki idam da, “*Tanrı’nın Moşe’ye emretmiş olduğu şekilde*”, yani *Sekila* yöntemiyle yapılan idamın gerektirdiği tüm kurallara uyularak gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle “*taşa tutular*” ifadesi, “*Sekila* yöntemiyle idam ettiler” anlamındadır (krş. İbn Ezra).

37-41. Tsitsit mitsvası. Peraşa, Yahudi Ulusu’na *bütün* emirleri hatırlama yükümlülüğünü getiren bir bölümle sonuçlanmaktadır; zira Yahudilik’in, ne kadar hayati nitelikte olsalar da, sadece Tanrı’ya inanç ve *Şabat*’a uyma gibi temel kuralardan ibaret olduğunu düşünmek hatadır. Tora,

tsitsit emrinin, Yahudiler’in, Tora’nın “bütün” kurallarını hatırlamalarını sağlayacak bir araç olduğunu belirtir. Bu kısım, Tanrı’ya sadakati devam ettirmek için gerekli olan diğer genel emirleri de içerir. Tora’da sıkça tekrarlandığı şekilde, Tanrı’nın Yahudiler’i Mısır’dan çıkarttığını ve bunun sonucu olarak da onların, O’nu “Tanrıları” olarak kabul etmekle yükümlü olduklarını önemle vurgular.

Midraş’a göre, Moşe Rabenu Tanrı’ya “Evrenlerin Hakimi!” der. “*Tefilin* mitsvası ile ilgili olarak ‘*Böylece Tanrı’nın Torası dilinde olacaktır*’ (*Şemot* 13:9) dedin; ama *Şabat* günü [*tefilin*] takılmasını emrettin. Ama işte eğer [*Şabat* günü odun toplayan] bu adam [*tefilin*] takıyor olsaydı, [*Şabat* emrini] hatırlar, *Şabat*’ı ihlal etmezdi.” Tanrı da Moşe’ye şöyle cevap verir: “Ben de öyle bir mitsva vereceğim ki, tıpkı *tefilin* mitsvası gibi, diğer mitsvaları hatırlatıcı nitelikte olacak ve *Şabat* günü de uygulanacak. Bu, *tsitsit* mitsvasıdır”. *Midraş*’ın verdiği bu diyalogda analiz edilmeyi gerektiren bazı noktalar olmasına karşın en basit anlamda bu *Midraş*, *tsitsit* mitsvasının neden *Şabat*’ı ihlal eden adamla ilgili olayın hemen ardından verildiğini açıklar niteliktedir (*Daat Zekenim*).

Dualardan hatırlanacağı üzere, bu bölüm, Yahudilik’in en temel niteliklerini içeren ve dualarda merkezi yere sahip olan *Şema*’nın üçüncü paragrafıdır.

³³ Onu odun toplarken bulanlar, onu Moşe'ye, Aaron'a ve tüm cemaate getirdiler.

³⁴ Onu nezarethaneye koydular; zira ona ne yapılacağı açıklanmamıştı.

[81. Şabat İhlalinin Cezası]

³⁵ Tanrı, Moşe'ye "Adam idam edilecektir" dedi, "onu kampın dışında tüm cemaat[in huzurunda] taşla tutacaklardır."

³⁶ Tüm cemaat onu kampın dışına çıkardı. Onu taşla tuttular ve öldü. [İdam] Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde [gerçekleştirilmişti].

[82. Tsitsit]

³⁷ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

33. Onu odun toplarken bulanlar – Adamın odun topladığının tekrar söylenmesine gerek yoktur. Ne yaptığı zaten söylenmiştir. Ancak Tora bunu tekrarlayarak bu kişinin ağaç toplama işini "sürdürdüğünü" vurgulamaktadır. Başka bir deyişle şahitler onu görmüş, kendisini Tora'nın öngördüğü şekilde uyarmış, ama bu kişi onlara aldırmayarak yaptığına devam ettiğinden, şahitler de onu "odun toplarken bulmaya" devam etmişlerdir. Ayrıca onu mahkemeye getirenler onu bulanlardır; yani bizzat şahitlerdir. Çoğul kullanım da bir kişiden çok şahidin olduğunu bildirmektedir. Bu olay, bir kişinin en az iki geçerli tanık tarafından görülüp uyarılmadıkça ölüm cezasına çarptırılmayacağını belirten *alahaya* kaynak sağlar (*Sifre* 113; *Talmud – Sanedrin* 41a; Raşi; Rabenu Behaye).

Adamın yapılan uyarıya rağmen ihlali sürdürmesi, onun, Tanrı'nın emirlerine karşı arsızca bir isyan halinde olduğuna işaret eder. Bu da, bu olayın kasıtlı putperestliğin hemen ardından anlatılması için geçerli bir neden olabilir (İbn Ezra).

Tüm cemaate – İbranice *Kol A-Eda*. Önce de belirtildiği üzere *Eda* sözcüğü tüm toplumu belirtildiği gibi, *Sanedrin*'i de kastedebilir. Burada da bu kişi, Moşe'nin başkanlığındaki büyük mahkemede yargılanmaya getirilmiştir. Mahkemede *Koen Gadol* Aaron da Moşe'nin yanında oturmaktadır. Benzer bir durum daha önceki (9:6) ve ilerideki başka davalarda da görülmektedir (27:2).

Getirdiler – Tam çeviriyle "yaklaştırdılar".

34. Onu nezarethaneye koydular – Burası hapis

cezasının gerçekleştiği bir yer değil, verilecek cezanın ne olduğu belirlenene kadar suçlunun gözaltında tutulduğu mekândır. Bkz. Vayikra 24:12 ve Bereşit 40:3 açık.

Ne yapılacağı açıklanmamıştı – Bu ifade bir şeylerin yapılması gerektiğinin açık olduğunu, ama bu şeyin tam olarak ne olduğunun bilinmediğini ima etmektedir. Zaten Şabat ihlalinin idam cezasını hak edeceği Şemot 31:14-15'te [ve Şemot 35:2'de] söylenmiştir [ayrıca eğer bu olay çöldeki ikinci Şabat gününde gerçekleşmişse (bkz. p. 32 açık.) bile – ki o zaman henüz Tora verilmemiştir – yine de Tanrı Bene-Yisrael'e Şabat'ı korumalarını Tora verilmeden önce emretmiştir (bkz. Şemot 15:25 açık., *Yordam ve düzen* k.b.)]. Kısacası bu kişinin idam edileceği bilinmektedir. Bilinmeyen, bu idamın hangi yöntemle gerçekleştirileceğidir (*Sifre* 114; *Talmud – Sanedrin* 78b; Raşi; Raşbam).

35. İdam edilecektir – İbranice *Mot Yumat*. Tam çeviriyle "[kesin bir] ölüm [ile] öldürülecektir" anlamına gelen bu ikileme, kesin bir idamı ifade eder. Genel olarak Tora bu ifadeyi kullanıp başka bir açıklama yapmadığı takdirde, söz konusu idam yöntemi *Henek*'tir (Şemot 21:12 açık.). Dolayısıyla ilk bakışta, idamın hangi yöntemle gerçekleştirileceği konusunda bir şüphe olmamalıydı. Ancak burada, tüm mitsvalara denk olan Şabat'ın ihlali söz konusu olduğundan, bunun putperestliğe yakın bir suç olduğu için belki de idamın tıpkı putperestlik günahında olduğu gibi *Sekila* yöntemiyle gerçekleştirilmesi gerekebileceğine dair bir kuşku doğmuştur (*Talmud – Sanedrin* 78b, *Tosafot* o.a.). Nitekim bu kuşku doğru çıkmış, Tanrı, idamın *Sekila* yöntemiyle gerçekleştirilmesi gerektiğini açıklamıştır.

דָּחַ דְּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל-כַּנְפֵּי בְּגֵדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וּנְתַנּוּ
עַל-צִיצִת הַכֹּהֵן פֶּתִיל תְּכֵלֶת.

sınavda bize çok önemli yardımda bulunur (İbn Ezra). Burada verdiğimiz kuralların büyük bölümü, pasuklardan doğrudan ya da fazla zorlanmadan çıkarılabilen kurallardır. *Talit* ve *Tsitsit* kuralları ile söylenmesi gereken berahalar hakkında daha geniş detaylar için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, s. 77.

Giysilerin köşeleri ulaşılabilir ve görünür yerlerdir. Bu da, bu emir için önemlidir, zira *tsitsitler*, hatırlatıcı nitelikte olduğu için görünebilir olmalıdır (*Mihtav Meeliyau*; bkz. s.p. açk.). Giysiler bir kişinin rolünü oynama aracı, kendisini dünyaya takdim ediş şeklidir. Bu nedenle, giysilerin, Tanrı'nın hatırlatıcıları olarak "kutsanması" önemlidir. Böylece giysiler insanları Tanrı hizmetinden uzaklaştırmak için kullanılan birer araç haline gelmezler.

Tsitsit – Bu çok kullanılan terimi çevirmeden bıraktık. Sözcük farklı şekillerde anlaşılabilir. Bir bakışla anlam, sarkan ipliklere istinaden, "püskül" ya da "saçak" şeklindedir (*Talmud – Menahot* 42b). Nitekim bedenden sarkan her türlü şey *Tsits* olarak adlandırılır (krş. Yirmeyau 48:9, bkz. Raşi o.a.; krş. Yehezkel 8:3). Asıl anlam olarak ise, *Tsits*, "tomurcuklanmak", [çiçek için] "açmak" manasını taşır. Dolayısıyla bir kaynağın içinden türeyip çıkan bir şeyi tanımlar. *Tsitsit* de, bulunduğu yer itibarıyla, giysinin köşesinden çıkar bir görünüme sahiptir (*Daat Mikra*; bkz. *Talmud – Menahot* 41b; Raşi o.a.). Ayrıca Alternatif olarak kelime "**Etsits – Bakış Atmak; Gözlemek; [dar bir aralıktan] Bakmak**" köküyle de bağlantılı olabilir (bkz. Şemot 28:36 açk.; krş. Şir Aşirim 2:9); nitekim bu mitsvanın açıklanmış olan bir işlevi, *tsitsitlere* bakıldığında bunun Tora'nın tüm mitsvalarını hatırlatmasıdır (bkz. p. 39; *Sifre* 115; Raşi).

Tsitsit dört köşeli bir giysinin her köşesinde, köşede birleşen kenarların her ikisinden üç parmak içeride olacak şekilde açılmış bir delikten geçirilen, biri diğerlerinden uzun dört iplikten oluşur. Bu dört iplik delikte katlanıp iki yandan çıktığı için sekiz iplik haline gelir (*Talmud – Menahot* 39a). Köşeden biraz uzakta dörtlü iki grupta üst üste iki düğüm yapıp, uzun olan iplikle, diğer yedi ipliğin etrafına ilmikler atılır ve

sonra üst üste iki düğüm daha yapılır. Bu şekilde toplamda beş kez üst üste iki düğüm atılır ve her iki kez arasında, uzun iplikle diğerlerinin etrafına ilmikler atılır – yani beş tane ikili düğüm arasında, ilmik atılan toplam dört bölge vardır (*Targum Yonatan*). Bu dört bölgeye atılan ilmik sayısı hakkında farklı gelenekler vardır. İstanbul geleneği ilk bölgeye 10, ikincisine 5, üçüncüsüne 6 ve dördüncüsüne 5 ilmik atma şeklindedir – ki bu sayılar Tanrı'nın Dört Harfli İsmi'nin harflerinin sayısal değerleridir. Yaygın olan başka geleneklere göre ilk bölgeye 7, ikincisine 8, üçüncüsüne 11 ilmik atılır. Bu üç bölgedeki ilmik adedi toplamda 26'ya eşittir ve Tanrı'nın İsmi'nin sayısal değeri de budur. Dördüncü bölgeye ise "**Ehad – Bir**" sözcüğünün sayısal değeri olan 13 adet ilmik atılır. Böylece toplamda "**Aşem Ehad – Tanrı Bir'dir**" sözlerinin sayısal değeri ulaşılır.

Düğüm ve ilmiklerin atılmasıyla oluşan bölüm **Gedil** olarak adlandırılır (bkz. Devarim 22:12). Bu kısım, ipliklerin düğüm ve ilmiksiz olarak serbest bıraktığı püskül kısmının en çok yarı uzunluğunda olmalıdır. Başka bir deyişle **Gedil**, tüm *tsitsitin* üçte biri uzunluktadır. Bu, *Midraş*'taki "kalpte sekiz şey vardır ya da kalbin sekiz ismi vardır. *Tsitsit*teki sekiz iplik buna denk gelir" öğretisiyle bağlantılıdır. **Gedil** adlı kısmın bitiminde sekiz iplik bir püskül gibi sarkar. Burası üstten ilk üçte bir içindedir ve tüm *tsitsit* insan bedeni ile oranlandığı takdirde, bu sekiz ipliğin başladığı nokta, insan vücudunun üstten ilk üçte birinin bitiminde olan kalple aynı hizada olmuş olur (Maaram; *Daat Zekenim*).

Köşenin tsitsitine – Pasuk basitçe "*her tsitsite*" diyebilirdi. "*Köşe*" sözcüğünü özellikle kullanarak bir kurala işaret etmektedir: Her *tsitsit*, giysinin köşesi ile aynı cins iplikten üretilmelidir. Bu konuda yün veya keten iplikler farklı bir konumdadır. Bu, Devarim 22:11-12'de, önce yün ve ketenden bahsedilip, hemen ardından *tsitsit* mitsvasının hatırlatılmasıyla ima edilmiştir. Buna göre yün veya keten iplikler, başka cins kumaşlardan yapılmış dört köşeli giysilerin de *tsitsit* yükümlülüğünü giderebilir. Ancak diğer cins iplikler, sadece kendi cinslerinden mamul kumaşlar için yeterlidir; başka cinsler için geçerli değildir (*Talmud – Menahot* 39b).

³⁸ “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara söyle, nesilleri boyunca kendileri için giysilerinin köşelerine *tsitsit* yapsınlar. [Her] Köşenin *tsitsitine* gök mavisi bir iplik koysunlar.

38. Nesilleri boyunca – Bir kişi, giysisini bile Tanrı’ya bağlılığa ulaşma yolunda bir araç olarak kullanma fikrinde samimi ise, çocuklarını ve ardından gelen nesilleri de aynı bağlılıkla doldurabilir (*Mihtar Meeliyau*). İnsanlar hiçbir zaman, kendi davranışlarının başkaları, özellikle ona en yakın olup, yaptıklarının gerçek bir sadakatten kaynaklanıp kaynaklanmadığını kolayca görebilen kişiler üstündeki etkisini küçümsememlidir.

Kendileri için ... yapsınlar – *Tsitsit*, bir Yahudi tarafından yapılmalıdır (*Talmud – Menahot* 42a). Ayrıca buradaki “*yapsınlar*” sözcüğü, üretimin en baştan itibaren *tsitsit* yapma amacıyla olması gerektiğine işaret eder. Bu doğrultuda *tsitsit* yapımında kullanılacak iplikler bile, özellikle *tsitsit* mitsvasına niyetlenilerek eğrilmelidir. Başka amaçla eğrilmiş iplikler kullanılırsa *tsitsit* geçersizdir. Ayrıca “*kendileri için*” sözcükleri “*kendilerine ait*” şeklinde de anlaşılabilir. Dolayısıyla bir kişi sadece kendisine ait [ya da kendisine ödünç verilmiş] *tsitsiti* kullanabilir; çalıntı bir *tsitsiti* kullanırsa mitsva geçersizdir. Bu her türlü mitsva için doğrudur: çalıntı bir objeyle gerçekleştirilen mitsva geçersizdir (*Talmud – Suka* 9a).

Tsitsit emri, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 154. Mitsvanın temelinde, biraz aşağıda geniş şekilde açıklanacağı üzere, mitsvalar için bir hatırlatıcı olma teması vardır (*Sefer Ahinuh*).

Giysilerinin köşelerinin üstüne – “*Köşe*” olarak çevirdiğimiz **Kanaf** sözcüğünün tam karşılığı “*kanat*” şeklindedir (krş. Şemot 19:4).

“*Giysiler*” sözcüğü çoğuldur; dolayısıyla bir kişi, giyeceği tüm dört köşeli giysilerin köşelerine *tsitsit* bağlamalıdır. Öte yandan Tora’nın dilinde “*giysi*”den kasıt, özellikle yünden ya da ketenden üretilmiş giysilerdir (bkz. Vayikra 13:47). Dolayısıyla Rabi Yişmael’in ekolünü takip eden Rav Nahman’a göre Tora’nın *tsitsit* bağlama şartını getirdiği giysi türleri sadece yün ya da ketenden mamul olanlardır. Diğer cins kumaşlardan mamul dört köşeli giysiler için de *tsitsit* takma şartı vardır; ama bu Tora’nın değil, bu mitsvanın geniş çaplı tutulmasını amaçlayan Hahamlarımız’ın bir emridir (*Talmud – Menahot* 39b). Rambam da *alahayı* bu görüş doğrultusunda belirlemiştir (*Yad – Tsitsit* 3:1-2). *Talmud*’da Rava’nın görüşüne göre ise yün veya keten olmasa bile, hangi kumaştan mamul olursa olsun,

dört köşeli bir giysinin *tsitsit* gerektirmesi doğrudan Tora’nın bir emridir (*Talmud – Menahot* 39b). Yün veya ketenin farkı, kendi cinslerinden olmayan kumaşların köşelerine de bu cins ipliklerin *tsitsit* olarak bağlanabilmesidir (bkz. *Köşenin tsitsitine* k.b.). Rabenu Aşer de *alahayı* bu görüş doğrultusunda belirlemiştir. Her ne kadar Rabenu Aşer’in görüşü asıl *alahah* olarak kabul görmüşse de (*Şulhan Aruh – Orach Hayim* 9:1, Rema o.a.), *Şulhan Aruh*’un bu konuda verdiği son karar Rambam’ın görüşü doğrultusundadır (*Şulhan Aruh – Orach Hayim* 9:1). Bu nedenle en iyisi, *tsitsit* mitsvası için kullanılan giysinin yünden mamul olmasıdır. Böylece mitsva, herkesin görüşü doğrultusunda doğrudan Tora’dan kaynaklanan şekliyle yerine getirilmiş olur (*Mişna Berura* o.a.).

Bir giysinin *tsitsit* bağlamayı gerektirmesi için dört köşesi olmalıdır. Dörtten az köşesi olan giysi için bu gereklilik olmadığı gibi, dörtten fazla köşesi olan bir giyside de sadece dört köşeye *tsitsit* bağlanır (krş. Devarim 22:12). Ayrıca bir giysinin *tsitsit* gerektirmesi için belirli asgari ebatlarda olması gerekir. Görüldüğü üzere *tsitsit* mitsvası duruma bağlı bir mitsvadır. Bahsedilen koşullar mevcutsa, *tsitsit* takmak şarttır; ama yoksa değildir. Buna rağmen, *tsitsit* mitsvası başlı başına bir mitsva olmanın yanında diğer tüm mitsvalar için kuvvetli bir hatırlatıcı da olduğundan, Yahudiler, Tora’nın mitsvalarına olan sevgileri nedeniyle, normalde dört köşeli giysileri olmasa bile, bu mitsvayı kaybetmemek için, her gün böyle bir giysi giyerler ve bu giysinin köşelerine takılmış olan *tsitsit* ile bu mitsvayı aksatmadan yerine getirirler. Genelde diğer giysilerin arasına giyilen bu giysiye “**Talit Katan** – *Küçük Üstlük*” adı verilir. Ayrıca her sabah dua sırasında “**Talit Gadol** – *Büyük Üstlük*” adı verilen, yine dört köşesinde birer *tsitsit* olan bir üstlük giyilir. *Talit Gadol*’un giyilmesinin temel nedeni, dua sırasında okunan *Şema*’nın üçüncü paragrafının buradaki kısım olmasıdır. Böylece *Şema*’da *tsitsit* mitsvası okunurken, aynı anda bu mitsva da yapılmış, teoride kalmayıp pratiğe geçirilmiş olur. *Talit Katan* ise sadece dua sırasında değil, gün boyu giyilir ve insana sürekli olarak Tanrı’yi ve mitsvaları hatırlattığı için onu günahattan uzaklaştırma gibi kuvvetli bir etkiye sahip olduğundan, bir bakıma *Talit Gadol*’dan bile daha önemli bir işleve sahiptir. Nitekim bir kişi dua ederken günah işleme olasılığı çok düşüktür. Asıl sınav, gündelik hayatta karşımıza çıkar ve *Talit Katan* bu

ש וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ
וְזָכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי
לִבְבְּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אֵתֶם זָנִים אַחֲרֵיהֶם:

renkli ipliğin olmaması, bu emrin yerine getirilmesi için bir engel değildir (*Yad – Tsitsit* 1:5). Bu nedenle bu emir günümüzde de geçerlidir.

Pasuğun devamından görüldüğü üzere, *tsitsit* mitsvasının en önemli işlevi diğer mitsvaları hatırlatmasıdır [elbette *tsitsit*in başlı başına bir mitsva olduğu da hatırd tutulmalıdır]. Yine de *tsitsit*in bu hatırlatmayı otomatik olarak sağlayacak bir hokus pokus aracı olmadığı açıktır. Bir insan bir şeyleri hatırlatması için parmağına bir iplik bağlarsa bu iplik olasılıkla bu işlevi görecek. Ama parmağına bu ipliği başka bir amaçla, örneğin parmağı ağrıdığı için bağladıysa, o ipliğin hatırlatıcı görevini yerine getirmemesine şaşır-mamalıdır. Benzer şekilde bir kişi *tsitsiti* [daha doğrusu köşelerine *tsitsit* bağlı olan *Talit Katan*’ı] sadece alışkanlığın bir sonucu olarak giydiği takdirde, *tsitsit* mitsvasını yerine getiriyor olsa da, onun diğer mitsvalar için hatırlatıcı olma görevini yerine getirmemesinden hayrete düşmemelidir. Kişi *tsitsiti* giyerken, onun bu işlevine özellikle odaklanmalı, onu her gördüğünde yapması gereken mitsvaları hatırlayıp uygulamalı, yapmaması gereken davranışlardan kaçınmalıdır. İşte Tora, *tsitsit*in hatırlatıcılık görevinin otomatik olmayıp, kişinin buna niyetlenmesine bağlı olduğunu vurgulamak için, “sizin için *tsitsit* teşkil edecek” ifadesine yer vermiştir. Önce de belirttiği gibi *Tsitsit* sözcüğü “bakmak; görmek” anlamındaki *Etsits* kökünden gelir. Böylece Tora bu sözlerle, kişinin bu mitsvayı “*tsitsit*leri görüp onların hatırlatıcılık işlevine niyetlenerek” yapması gerektiğini vurgulamaktadır: “sizin için bakmanızı (*tsitsit*) gerektiren bir obje teşkil edecek” (*Meam Loetz*). Bu sadece *tsitsit* mitsvası ile sınırlı olmayıp, tüm mitsvalar için geçerli olan genel bir mesajdır: İnsan, mitsvaları sadece alışkanlığın bir sonucu olarak değil, onların anlamlarını, verdikleri mesajı ve özellikle de Kimin emri olarak yapılması gerektiğini düşünerek, buna odaklanarak ve bu niyeti canlı tutarak yapmalıdır. Soğuk ve yük taşır gibi bir tavırla değil, sıcak ve içten bir yaklaşımla.

Onu göreceksiniz – “İpliklerin her birini göreceksiniz” (*Talmud – Menahot* 38a). İbranice **Uritem Oto**. Raşbam’a göre ifadenin anlamı, *tsitsit*lerin giysilerin üstünde, yani görülür halde olması şeklindedir. Bu sürekli görüntü, kişiye

sürekli olarak mitsvaları hatırlatma etkisine sahip olacaktır. *Aşkenaz* geleneğine göre *tsitsit* püskülleri giysilerin dışında olmalıdır. Ancak *Sefaradlar*’ın çoğunluğu *tsitsit*lerini giysilerinin altında tutarlar. Gerçekte buradaki ifadenin *alahasal* anlamı, *tsitsit* mitsvasının çıplak gözle görülebildiği zamanlar için geçerli olduğu şeklindedir. Nitekim buradaki “*Oto – Onu*” sözcüğü *tsitsiti*, daha doğrusu *tsitsit*teki *tehelet* rengi ipliği kasteder. Buna göre, *tsitsit* takma mitsvası, çıplak gözle ve başka bir yardım almadan *tehelet* rengi iplikle, boyanmamış olan diğer iplikler arasındaki ayrımın yapılabileceği kadar gün ışığı olduğu sürece geçerlidir. Sonuç olarak *tsitsit* mitsvası sadece gün ışığının olduğu gündüz vakti boyunca bir yükümlülüktür. Fakat geceleyin *tsitsit* yükümlülüğü yoktur [yine de bazı kişiler, geceleyin de, hatta uyurken bile *tsitsit* takarlar]. Dolayısıyla, dört köşeli de olsa, bir giysi sadece gece giyiliyorsa *tsitsit* gerektirmez (*Talmud – Menahot* 43a). Bu kural, *tsitsit* mitsvasını zamana bağlı bir mitsva haline sokmaktadır ve bazı istisnalar dışında, “yap” şeklinde olup zamana bağlı olan mitsvalardan kadınlar muaftır. Bu nedenle kadınlar *tsitsit* mitsvasından da muaftır ve böylece *talit* giymez (*Rabenu Behaye*).

Öte yandan Hahamlarımız buradaki *Oto* sözcüğünü farklı bir bakışla değerlendirirler. *Tsitsit* dişil karakterli bir sözcüktür; dolayısıyla onu kastetmek için *Oto* değil, *Ota* sözcüğünün kullanılması gerekir. Bu nedenle sözcüğü daha derin bir bakış açısıyla ele alırlar ve *Oto* sözcüğünden kastedileni, “O’nu – Tanrı’yı” şeklinde açıklarlar (*Talmud – Menahot* 43b). Dolayısıyla *tsitsit* mitsvasını yerine getiren kişi, Tanrı ile yüz yüze gelmiş gibidir (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 1:2). Zira kişi bu emri, uygun niyetle uyguladığı takdirde, dünyayı Tanrı’nın yönlendirdiğini görmeyi öğrenecektir. Ne de olsa *tsitsit*, mitsvaları ve Tanrı’yı hatırlatır [ve *tehelet* renginin başlattığı anımsatma zinciriyle Tanrı’nın Onur Tahtı’na kadar imalar içerir]. Bu bakımdan, *tsitsite* bakan kişi bir anlamda Tanrı’yı karşısında görür gibi olur ve O’na sadık olma yükümlülüğünü hatırlar.

Hatırlayarak – Raşi bu hatırlatmayı *Gematriya* ile açıklar: **Tsitsit** (Tsadik-Yod-Tsadik-Yod-Tav)

³⁹ [Böylece, tüm iplikler birlikte] Sizin için *tsitsit* teşkil edecek. Onu göreceksiniz, [böylece] Tanrı'nın tüm emirlerini hatırlayarak onları uygulayacak, sizi yoldan çıkaran kalbinizin ve gözlerinizin peşinden arayışta bulunmayacaksınız.

Gök mavisi – İbranice *Tehelet*. Bu sözcükle ilgili geniş açıklamalar için bkz. Şemot 25:4 açık. Kısaca, bu özel bir mavi tonudur; bazılarına göre yeşile kaçan bir mavidir, dolayısıyla turkuvaza benziyor olabilir (Raşi). Söz konusu renk, *hilaçon* adı verilen bir deniz canlısının kanundan elde edilir (*Talmud – Menahot* 42b; Raşi). Günümüzde bu canlının tam olarak hangisi olduğuna dair gelenek kaybolmuş olduğundan, *tehelet* tonundaki mavi renkli iplik *tsitsit*lerde genel olarak kullanılmamaktadır. Ancak bu bir sorun değildir; zira tüm ipliklerin beyaz [yani boyasız] olması, bu mitsvanın uygulanmasının önünde bir engel değildir (*Talmud – Menahot* 38a).

5647 (1887-88) yılında Radzin Hasidleri'nin lideri Rabi Gerson Hanoh Eenih, bir kitap çıkararak *tehelet* rengi ve bu rengin elde edildiği hayvan hakkında geniş bir araştırma ortaya atmış, bunun iki yıl sonrasında da söz konusu rengi elde ettiği sonucuna vararak kendi *tsitsit*lerine bu renkte ipliği eklemiştir. O zamandan beri Radzin Hasidleri *tsitsit*lerinde bu renkteki bir iplik kullanırlar. Günümüzde de birçok kişi *tehelet* olduğu düşünülen bu renge sahip iplikleri *tsitsit*lerinde kullanmaktadırlar. Seferad Yahudileri arasında böyle bir uygulama olmadığı için onlar yine beyaz ipliklerden *tsitsit* yaparlar; ancak söz konusu rengi kullanan kişilerin de güvenilebilecekleri otoriteler mevcuttur (*Sefer Yalkut Yosef – Şeerit Yosef* 1, s. 171-173).

Tehelet rengi, onu taşıyan kişinin, Tanrı'ya olan sorumluluklarına odaklanmasına yardımcı olur, çünkü Hahamlarımız'ın dedikleri gibi, “*tehelet* deniz[in rengin]e, deniz gökyüzüne, gökyüzü de [Tanrı'nın] Onur Tahtı'na benzer” (*Talmud – Menahot* 43b; bkz. Şemot 24:10 açık.). Bu açıdan **TeHeLet** sözcüğü “*Kol – Her Şey; Tüm*” kökünden gelir. Zira her şeyi kapsayan bir hatırlatma işlevine sahiptir. *Tehelet* deniz, gökyüzü gibi birçok şeyi içeren ya da kapsayan enginliklerin hatırlatıcısı olarak, her şeyi içeren, her şeyde bulunan bir özelliğe sahiptir. “Tüm” mitsvaların hatırlatıcısı olması da bununla ilişkilidir (Ramban).

Tanrı'nın Manevi Tahtı'na yönelik bu dolaylı odaklanma şekli, insanların dikkatlerini yüksek amaçlara yönlendirmeleri gerektiğini öğretmektedir. Kutsallığı arayan kişi, birçok deneyimden ilham alabilir. Dünyadaki her şey Tanrı'yı hatırlatacak yönlerde sahiptir. Ve aksine, bir kişi sadece zevk peşinde koşuyorsa, tanık olduğu tamamen

aynı şeylerin, sadece fiziksellik ve geçicilik yanına odaklanacak, maneviyatın yanından bile geçemeyecektir. Buna bağlı olarak, farklı insanların nasıl olduklarını sınamanın bildik bir yolu, aynı duruma nasıl tepki verdiklerine bakmaktır. Bir insanın baktığı şeyde ne gördüğü, nasıl bir insan olduğunun da işaretidir.

İplik – İbranice *Petil*. Türkçe'ye Arapça'dan girmiş “fitil” sözcüğü ile benzerdir. Sözcüğün anlamı “dolanmak”, “çevresini dolaşmak”, “bükülmek”, “burulmak”, “kvrılmak” gibi anlamlar ifade eden *Patal* köküne bağlıdır (krş. Bereşit 30:8 açık., *Dolaylı yollar* k.b.) (*Daat Mikra*). *Petilin* “iki iplikten oluşan bir iplik” olduğu söylenebilir.

Bazılarına göre *Petil*, en az iki ipliğin birlikte bükülmesiyle elde edilir (*Sifre; Targum Yonatan*). Bu görüş doğrultusunda pasuk “*bir iplik*” dediği için, bazı görüşlere göre sekiz iplikten sadece birinin *tehelet* renginde olması gerekir (*Yad – Tsitsit* 1:6). Bu, giysinin köşe deliğinden geçirilmeden önce, dört iplikten birisinin yarıya kadar *tehelet* rengine boyanmasıyla elde edilir (*Teşuvot Ramban, Peer Ador* 21).

Başka görüşlere göre ise *Petil* sözcüğünden kasıt, katlanarak iki iplik haline gelmiş bir ipliktir (*Talmud – Menahot* 38a, *Tosafot* o.a., *Atehelet* k.b. ve a.k. 39b, *Tosafot* o.a., *Ufotleu* k.b.). Bu durumda *tehelet* rengindeki iplik de *Petil* olarak adlandırıldığına göre katlanmış ipliğin, köşe deliğinden çıkan her iki yanı bu renkte olacaktır. Yani dört iplikten biri tümüyle *tehelet* rengindedir. Bu durumda püsküldeki sekiz iplikten “ikisi” *tehelet* renginde olmalıdır (*Yad – Tsitsit* 1:6, *Raavad* o.a.).

Üçüncü bir görüşe göre *Petil* sözcüğü, diğer ipliklerin etrafına dolanarak ilmi atılmasında kullanılan ipliği tanımlar (*Talmud – Menahot* 39b, Raşi o.a., *Upotleu* k.b.; Devarim 32:5, Raşi o.a.). Buna göre, *tehelet* renkli iplik, diğerlerinin etrafına sarılandır. Ayrıca bu görüş doğrultusunda *tehelet* renkli iplik sayısı da belirli değildir ve renkli ipliklerle renksiz olanların sayısı eşit bile olabilir. Buna göre *tsitsitte* dört *tehelet* dört de boyasız iplik vardır (*Talmud – Menahot* 38a, Raşi o.a., *Tosafot* o.a.).

39. Sizin için tsitsit teşkil edecek – Tam çeviriyle “*olacak*”. Beyaz iplikler *tehelet* renkli iplikle birleştirilip tek bir püskül haline getirilecek, böylece bu birleşim tek bir mitsvayı oluşturacaktır. Ancak önce de belirtildiği üzere *tehelet*

Araştırma, inceleme, casusluk gibi anlamlar içerebilen **Latur** fiilinin hem peşanın başında hem de sonunda kullanılması dikkat çekicidir. Erets-Yisrael'in coğrafi özellikleri ve sakinleri hakkında bilgi edinmek üzere görevlendirilen casuslar, görevlerine belirli bir önyargıyla gitmişlerdir. Yola çıkışları "kalplerindeki önyargının" etkisi altında olmuştur. Buna bağlı olarak "gözleri" de, sadece bu önyargıyı haklı çıkartacak yönle odaklanmıştır. Kalev ve Yeşua, Erets-Yisrael'i inceledikten sonra burasının Tanrı'nın verdiği güvenceyi doğrular şekilde çok iyi olduğuna tanık olmuşlar, fakat diğer casuslar sadece kendi korkularını destekleyen tarafları görmüşlerdir. Bu nedenle Tora burada kalbin önyargıları ile yönlendirilen gözlerin yaptığı gözlemlerin değersiz ve yanıltıcı olduğunu söylemektedir. Bir kişi gerçek ve objektif bilgiler edinmek istiyorsa, tüm önyargılarından arınabilmeyi bilmelidir. Aksi takdirde hiçbir şey öğrenmeyecek, sadece gördüklerinin "neden kendisine uymadığının" bir listesini çıkarma eğiliminde olacaktır.

Kalbin arzularının ve gözlerin gördüklerinin peşinden arayışta olma yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 233. Bu emir Tora'nın temellerine aykırı düşüncelere kapılmayı yasaklar. İnsan zekâsı sınırlıdır ve herkes gerçeğin ne olduğundan emin olamaz. Bu nedenle, bir insan, rastgele düşüncelerini takip ederse dünyasını yıkabilir. Örneğin, Tanrı'nın mevcut, peygamberlerin söylediklerinin doğru ya da Tora'nın İlahi kaynaklı olup olmadığı hakkında sürekli geniş getirir gibi düşünürse – ve bu kişi açık gerçeği bulmasını sağlayacak bilgi ve yargı düzeyine sahip değilse – kendini Tora'nın doktrinlerine aykırı olan düşüncelere açık hale getirir. Bu nedenle, Tora, insanın salt kalbinin isteklerinin ve gözlerinin gördüklerinin peşinden gitmemesini emretmekte, aksi takdirde Tanrı inancından sapabileceğini söylemektedir (Rambam, *Sefer Amitsvot*). Böyle düşünceler oluşmaya başladığı zaman, kişi hemen kafasını Tora'yla ilgili düşüncelere yönlendirmeye gayret etmelidir.

Bunun gibi, gözlerin gördüğü her şey, uygun olmayabilir. Özellikle insanı cinsellikle ilgili düşüncelere iten görüntülerden yangından kaçır gibi kaçmak gerekir. Zira insan bundan etkilen-

mediğini düşünse bile, bu tip görüntüler kısa ya da uzun vadede insanın mutlaka günah işlemesine yol açar – ki her ne kadar insana öyle gelmeseyse de, bu görüntülere bakmak, başlı başına Tora'nın bir yasağıdır. Rambam bu konuda şöyle demektedir: "Teşuvayı güçleştiren yirmi dört şey vardır ... bunlardan beş tanesi vardır ki, onları yapanın teşuva yapacağına dair olasılık çok düşüktür; çünkü çoğu insan bunu hafife alır ve günaha sürüklenir; ama kendisi bunun günah olmadığını farzeder. Bu günahlar şunlardır: ... [3] Cinselliğe dair görüntülere bakan kişi, bunda bir sakınca olmadığını düşünür. Çünkü 'ilişkiye mi girdim ki? [böyle bir ilişkiye] yaklaştım mı ki?' der. Ama bilmez ki gözlerin görüşü çok kuvvetli etkiye sahiptir ve cinsel ahlaksızlığın aktif olarak işlenmesine yol açar: Pasukta söylendiği gibi: 'sizi yoldan çıkaran kalbinizin ve gözlerinizin peşinden arayışta bulunmayacaksınız'." (Yad – Teşuva 4:1-4). Bu gibi konularda insan Hahamlarımız'ın sözlerini hatırlamalıdır: "Günah, günahı doğurur... mitsva, mitsvayı doğurur" (*Mişna – Pirke Avot* 4:2). Eğer kötü arzularını bir kere [sadece gözlerinle bile olsa] doyurmaya kalkarsan, buna kapılıp sayısız günaha bulaşırsın [dahası, gözler doyunluğa değil, açlığa yol açar]. Ve eğer kahramanca davranıp dürtülerine hâkim olur ve kötü görüntülerden kendini korursan, daha sonra bunu yapmak senin için daha kolay hale gelecektir (*Sefer Ahimuh*). Elbette bu yasak sadece cinsellik konulu görüntülerle sınırlı değildir. Bu, gözlerin en kolay hataya düştüğü alandır. Ama bir kişi örneğin yenmesi yasak bir yiyeceğe baktığında da onun güzel görünümünden etkilenip tadına bakma arzusu duyabilir. Bu nedenle erkek ya da kadın herkes, gözlerini sadece uygun manzarlara ve görüntülere bakmaya alıştırmalıdır. Ayrıca göz bir örnektir. Gerçekte her türlü duyuyu, insanı hataya düşürecek etkilerden korunmalıdır.

kelimesinin sayısal değeri 600'dür [Aslında Tora'da **Tsitsit** sözcüğü ikinci Yod harfi olmaksızın yazılmaktadır. Dolayısıyla bu haliyle sözcüğün sayısal değeri 590'dır. Yine de bu bölümde sözcük üç kez – **Tsitsit**, **Tsitsit** ve **LeTsitsit** olarak geçmektedir. Üçüncü sözcüğün başına gelen ve sayısal değeri 30 olan Lamed harfi sayesinde, bu sözcüklerin sayısal değerlerinin ortalaması tam olarak 600'dür (*Daat Zekenim*; *Meam Loez*)). **Tsitsit**teki 8 iplik ve 5 düğümle birlikte toplam sayı 613'tür – ki bu, Tora'daki mitsvaların sayısıdır (*Midraş – Bamidbar Raba* 18:21). Kaydadeğer başka bir nokta da pasuktaki “**Kol Mitsvot Aşem – [Tsitsit'in hatırlatığı] Tanrı'nın Tüm Mitsvaları**” ifadesinin toplam sayısal değerinin 612 olmasıdır. Buna **tsitsit** mitsvası da eklendiğinde toplam 613 sayısı elde edilir (*Alşeh*; *Abravanel*; *Meam Loez*).

Alternatif olarak, **tsitsit** Kral'ın, tebaasına vurduğu mühür gibidir, giyenlerine her zaman Kral'ın emrinde olduklarını hatırlatır ve böylece kalplerinin ve gözlerinin ardından gitmelerine mani olur (*Sforno*). Ramban'a göre, hatırlatma, yukarıda belirtildiği gibi, Onur Tahtı'nın hatırlatıcısı olan *tehelet* rengindeki ipliğin sembolizması ile sağlanmaktadır.

Baal Aturim de şu açıklamada bulunur: Tora giysisinin dört köşesine **tsitsit** bağlamayı emretmiştir; bu şekilde kişi nereye dönerse **tsitsit** ile karşılaşacaktır. Her **tsitsit**teki beş düğüm, beş kitaptan oluşan Tora'ya yönelik bir hatırlatmadır. Sarkan sekiz iplik de bedendeki, insanı günah işlemeye alıştıran sekiz organa denk gelir. Bunlar, kulak, göz, ağız, burun, el, ayak, cinsel organ ve kalptir. Kişi kendisini günah işlemekten alıko-yarsa sekiz kat göğün üzerine çıkmaya hak kazanır. Ve eğer günah işlerse, yine bu sayıya denk karşılık görür.

Onları uygulayacak[sınız] – Tam çeviriyle “yapacaksınız”. Görmek hatırlatır, hatırlama da insanı uygulamaya sevk eder (*Talmud – Menahot* 43b). Rabi Eliezer ben Yaakov'un dediği gibi: “Başında ve kolunda *tefilini*, giysisinde **tsitsiti** ve kapısında *mezuzası* olan kişinin kolayca günah işlemeyeceği konusunda kuvvetli bir olasılık vardır” (a.y.). *Tanah*'ta söylendiği gibi “...üçlü [=üç iplikle eğilmiş] bir sicim, çabuk kopmayacaktır” (*Koelet* 4:12). Dolayısıyla bu üç mitsvayı

sürekli koruyan bir kişiyi günah işlemekten alıkoyacak “sicim” oldukça sağlamdır.

Sizi yoldan çıkaran – “Manevi ruhunuzu ebedi yaşam yolundan, ölüm ve yokoluş yoluna saptıran” (*Sforno*). Buradaki ifadenin tam çevirisi şöyledir: “*Ardından [giderek] zina ettiğiniz kalbinizin peşinden ve gözlerinizin peşinden arayışta bulunmayacaksınız*”. Pasukta geçen “*zina*” sözcüğü genel olarak ihaneti tanımlar. *Tanah*'ın birçok yerinde Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşma bir evlilik ilişkisine benzetilmiştir. Buna bağlı olarak, Yahudiler'in bu antlaşmaya sırt çevirmeleri, bu yakın ilişkiye ihanet ile paralel kabul edilir. Dolayısıyla gözlerinin ve kalbinin ardından arzularına esir düşen bir kişi, Tanrı'ya olan ibadetinde ihanet içindedir (İbn Ezra; krş. *Vayikra* 17:7 aşk.).

Kalbinizin... peşinden – Bu, arzuların getirdiği açgözlülüğe karşı bir mesajdır. Hahamlarımız'ın dedikleri gibi “Kişi bir bardaktan içerken, gözü diğer bardakta olmamalıdır” (*Talmud – Nedarim* 20b).

Bu bölüm, günde iki kez okunması gereken *Şema*'nın son paragrafıdır. *Şema* 613 emrin küçük bir prototipi niteliğinde olan On Emir'e yönelik imalar içerir. Kalbin ve gözlerin etkisiyle yapılan davranışlardan kaçınma gerekliliğini ima eden bu sözler, On Emir'in yedincisi olan “*zina etme!*”ye gönderme yapar (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 1:5) – ki bu emir, Tora'daki cinsel ahlaksızlık konulu tüm emirlerin ana kategorisidir.

Arayışta bulunmayacaksınız – Dolayısıyla **tsitsit** mitsvasını yerine getirmek, insanı kalbinin uygunsuz isteklerine ve gözlerinin sebep olduğu arzulara kapılmaya karşı etkili bir koruma sağlar (İbn Ezra). Alternatif olarak Aramca çeviriler bu fiili “yoldan sapmak, hataya düşmek” gibi şekillerde açıklarlar (*Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*).

İbranice **Lo Taturu**. Buradaki sözcük casusların Erets-Yisrael'i araştırmasını kasteden **Latur** fiili ile aynı köke sahiptir (bkz. 13:2 aşk.). Bu fiil, yüzeysel bakışla görülmeyen şeyleri aramayı belirtir (*Daat Mikra*). Kalp ve gözler, bedeninin hayvani doğasının aradığı günahlar için birer simsardır. Kalp arzular, gözler araştırır ve beden günahı işler (*Midraş – Tanhuma* 15; Raşi).

מִלְמַעַן תִּזְכְּרוּ

וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדָשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: מֵאֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ פ פ

bağlamında yapılmasının bir mesajı vardır. *Tehelet* rengi başka kaynaklardan elde edilirse bu boyayla boyanan bir yün iplikle mitsva yerine getirilemez. Bu yüzden Tanrı şöyle demektedir: “Mısır’da kimin *behor* olduğunun, kimin olmadığının ayrımını nasıl yaptıysam, *tsitsitte* kullandığınız *tehelet* renginin nereden kaynaklandığının ayrımını da elbette yapabilirim. Bu yüzden sadece doğru kaynaktan elde edilmiş rengi kullanın” (krş. *Talmud – Baba Metsia* 61b; Raşi).

Tanrınız Aşem’im – Burada Tanrı’nın iki ismi vardır. İlki Tanrı’nın Yargı Niteliği’ni, ikincisi ise Merhamet Niteliği’ni simgeler [İbranice dizilişte sıralama terstir]. Dolayısıyla Tanrı burada iki mesaj vermektedir: “*Ben Tanrınız’ım* – günahları cezalandıracağımdan emin olabilirsiniz” ve “*Ben, Aşem’im* – yerine getirdiğiniz mitsvaları ödüllendireceğimden emin olabilirsiniz” (Raşi).

Ben, Tanrınız Aşem’im – Bu ifade neden tekrarlanmaktadır? Basit anlamda Tanrı şöyle demektedir: “Sizi Mısır’dan size Tanrı olmak üzere çıkaran Benim; bu nedenle sadakat göstermeniz gereken Tanrınız Benim – Aşem” (İbn Ezra). Derin bakışla “*Ben, Tanrınız Aşem’im* – bu dünyada – ve *Ben, Tanrınız Aşem’im* – gelecek dünyada” (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak Bene-Yisrael şöyle bir tez öne sürebilir: “Tanrı neden Tora’nın emirlerini yerine getirmemizi söylüyor? Bunu yapıp ödüle hak kazanmamız için değil mi? O zaman biz de emirleri yapmayalım, ödül de istemiyoruz.” Tanrı bu çıkarımın yersiz olduğunu vurgulamak için ifadeyi tekrarlamıştır: “Siz kafanızda ne tip hüsnükuruntular oluşturmak istiyorsanız oluşturun. Ama Benim size yönelik tavrımı siz değil, Ben belirlerim. İstesenez de istemesenez de Ben sizin Kralınızım ve her durumda emirlerimi yerine getirmekle yükümlüsünüz.” Tanrı’nın *Tanah*’ta da

söylediği gibi: “*Yemin ediyorum ki, üzerinizde zor kullanarak... hüküm sürmezsem!*” (Yehezkel 20:33) (*Sifre* 115).

Bu ifade, On Emir’deki yalancı şahitlik yapmayı yasaklayan dokuzuncu emre yönelik bir imadır. Tanrı, akranına karşı yalancı şahitlik yapan kişiyi, sanki Kendisi’nin dünyayı yoktan yaratmadığına dair yalancı şahitlik etmiş gibi kabul eder (*Talmud Yeruşalmi – Berahot* 1:5). Aşem’in gerçek ve tek Tanrı olduğunu inkâr etmenin, yalancı şahitliğin en berbat örneği olduğu da açıktır.

İfadenin tekrarının alternatif bir mesajı da şöyledir: “*Ben, Tanrınız Aşem’im* – sizin ilk kurtuluşunuzda, sizi Mısır’dan çıkarmış olan Kurtarıcınız Benim – ve *Ben, Tanrınız Aşem’im* – tarihin sonunda da sizi son kez ve ebediyen kurtaracak olan Kurtarıcı da Ben olacağım” (Rabenu Behaye). Başka bir deyişle, Tanrı ilk kurtuluş ile son kurtuluşu bağdaştırmıştır. Peygamberler aracılığıyla müjdelediği gibi: “*O gün, Efendi, Halkı’nın geriye kalan artıklarını Asur’dan, Mısır’dan, Patros’tan, Kuş’tan, Elam’dan, Şinar’dan, Hamat’tan ve denizin adalarından toplamak üzere Eli’ni ikinci bir kez [uzatacak].*” (Yeşayau 11:11) ve “*Mısır’dan çıktığın dönemde olduğu gibi, size harikalar göstereceğim*” (Miha 7:15). Hızla ve günümüzde olsun; Amen.

⁴⁰ Böylece tüm emirlerimi hatırlayıp uygulayacak ve Tanrınız için kutsal [insanlar] olacaksınız.

⁴¹ “Ben, sizi Mısır Ülkesi’nden size Tanrı olmak için çıkarmış olan Tanrınız Aşem’im. Ben, Tanrınız Aşem’im.”

40. Tüm emirlerimi – *Tsitsit* mitsvası tüm emirlere denk değer taşır (*Talmud – Menahot* 43b); zira onların yerine getirilmesinde aracıdır.

Hatırlayıp uygulayacak – Tora, sadece *hatırlamanın* yeterli olmadığını, kişinin emirleri – hepsini – *uygulaması* gerektiğini söylemektedir. Kişi mitsvalar arasında canının istediklerini seçemez; yükümlü olduklarının hepsini aynı hız ve istekle yerine getirmekle yükümlüdür. Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, “‘Küçük’ [varsaydığın] bir emri de, ‘büyük’ [varsaydığın] emir için gösterdiğin titizliğin aynısıyla yerine getir; zira emirlerin karşılığının ne olduğunu bilemezsin” (*Mişna – Pirke Avot* 2:1).

Aslında bu sözler önceki pasukta geçen ifadenin tekrarı gibi durmaktadır. Ancak Tora burada kutsiyet konusunu eklemektedir: “Eğer emirlerimi hatırlarsanız ve uygularsanız, hataya düşmeyeceğiniz gibi, aksine kutsal insanlar olacaksınız” (İbn Ezra). Yani *tsitsit* mitsvası sadece kötüden uzaklaşmayı değil, bunun ötesinde iyiye ulaşmayı sağlar (*Daat Mikra*; krş. Teilim 34:15). Mitsvaları hiçbir ayırım yapmadan yerine getirmek gerektiğinin farkında olmak bir insanı kutsal kılar, çünkü bu tutum onu insanları yıkıma götüren arzu ve tutkulardan uzak tutar. Tanrı’nın, Bene-Yisrael’i Mısır’dan çıkartmaktaki amacı da budur. Zira Raşi’nin *Sifre*’den alıntı yaparak belirttiği gibi, Mısır’dan Çıkış’ın koşulu, Bene-Yisrael’in, Tora’nın emirlerinin boyun-duruğunu kabul etmesiydi. Tanrı’nın burada Kendisi’ni “sizi Mısır Ülkesi’nden size Tanrı olmak için çıkarmış olan” sıfatıyla tanımlamasındaki mesaj da budur.

Tanrı, denize düşmüş bir kişiye birçok liften oluşan bir halat uzatan bir kaptan gibidir. Kaptan denizdeki adama “halatı elinde sıkıca tut ve sakın bırakma; çünkü bırakırsan yaşamayı unutabilirsin” der. Tanrı da aynı şekilde Bene-Yisrael’e “mitsvalara tutunduğunuz sürece hayattasınız” demektedir. Zira Tanrı’ya kenetlenenler, ebedi yaşama hak kazanır (bkz. Devarim 4:4) (Rabenu Behaye).

Önce de belirtildiği gibi, *Şema*’nın içinde, On Emir’in her birine yönelik imalar yer alır. Buradaki “tüm emirlerin hatırlanması” konulu ifade, Tora’nın hatırlamayı emrettiği (*Şemot* 20:8) ve mitsvaların tümüne denk olan *Şabat* emrine (beşinci emir) yönelik bir imadır (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 1:5).

Şema söylerken “hatırlayacaksınız” anlamındaki *Tizkeru* sözcüğündeki “z” sesini bastırmaya ve “s” gibi duyurmamaya dikkat etmek gerekir. Zira aksi takdirde sözcük *Tiskeru* şeklinde çıkacak, bu da [yanlış olmanın yanında] “ödül almanız için” gibi bir anlam verecektir. Oysa kişi Tora’nın emirlerini bir ödül almak için değil, sadece ve sadece doğru ve gerçek olduğu için, gerçeğe olan saygı ve sevgisinin bir sonucu olarak yerine getirmelidir (Rabenu Behaye; *Yad – Teşuva* 10:2).

41. Sizi Mısır Ülkesi’nden... çıkarmış olan – Tora, Mısır’dan Çıkış’ı her gün hatırlamamızı emreder (*Devarim* 16:3). Hahamlarımız, bunun günlük dualar sırasında, Tora’nın uygun bir bölümünün *Şema*’nın ilk iki bölümüne eklenip okunmasıyla yerine getirilmesini uygun görmüşlerdir. Hahamlarımız bu emrin yerine getirilmesi için özellikle bu paragrafı seçmişlerdir; çünkü bu kısım Mısır Çıkış’ından bahsetmesinin yanında, başka temel fikirleri de içermektedir. Öncelikle *tsitsit* mitsvası, Mısır’dan Çıkış ve tüm mitsvaların bağlayıcılığı [“tüm emirlerimi hatırlayıp uygulayacaksınız” (p. 30)] açık bir şekilde söylenmiştir. Bunun yanında bu kısımda “kalbinizin peşinden” sözleri kâfirce fikirleri, “gözlerinizin peşinden” sözleri günahkâr düşünceleri, “sizi yoldan çıkaran” ifadesi de putperest düşünceleri ima etmektedir (*Talmud – Berahot* 12b). Bu düşüncelerin hepsi Tora’nın temellerine aykırıdır.

Tanrı burada halkı Mısır’dan çıkardığını hatırlatmaktadır; zira önce de belirtildiği gibi, Mısır’dan Çıkış’ın ön şartı, Bene-Yisrael’in Tanrı’nın hükümranlığını kabul etmesiydi. Alternatif olarak bu hatırlatmanın *tsitsit* mitsvası